

**KONKURENCYJNOŚĆ
WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO
NA TLE POLSKI I UNII EUROPEJSKIEJ**

Warszawa 2010

Opracowanie/Wydawca
Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie
ul. Lubelska 13
03-802 Warszawa
tel. (22) 518 49 00
fax. (22) 518 49 49
e-mail: biuro@mbpr.pl

Dyrektor Biura:
prof. dr hab. Zbigniew Strzelecki

Zastępcy dyrektora:
mgr Bartłomiej Kolipiński
dr arch. Tomasz Sławiński
mgr Elżbieta Sielicka

Redaktor Naczelny:
prof. dr hab. Zbigniew Strzelecki

**Wykonano w Biurze w Warszawie
pod kierunkiem**
dr. Dariusza Piotrowskiego

przez Zespół Rozwoju Regionalnego:
mgr Krzysztof Kacperski
mgr Anna Nitka
dr Dariusz Piotrowski
mgr Paulina Sikorska
mgr Roman Szablowski

Opracowanie graficzne:
mgr Anna Nitka
mgr Roman Szablowski

Tłumaczenie:
mgr Maciej Sulmicki

Redakcja techniczna, skład i łamanie:
mgr inż. Weronika Makowska
mgr Kinga Stanek

Analizy i Studia

Zeszyt 5(25)/2010

Konkurencyjność województwa mazowieckiego na tle Polski i Unii Europejskiej – materiały za rok 2009

ISSN 1892-6322

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	5
1. REGION JAKO PODMIOT ANALIZ SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH.....	6
2. KONKURENCYJNOŚĆ REGIONÓW W LITERATURZE	11
3. WYBRANE CZYNNIKI KONKURENCYJNOŚCI.....	15
3.1. Potencjał demograficzny	15
3.2. Kapitał ludzki	25
3.3. Rynek pracy.....	33
3.4. Innowacyjność.....	43
3.5. Sfera gospodarcza	55
3.6. Dochody gospodarstw domowych	67
3.7. Infrastruktura społeczna	73
3.8. Infrastruktura transportowa i dostępność komunikacyjna	78
4. POZYCJA KONKURENCYJNA	89
4.1. Produkt krajowy brutto.....	89
4.2. Produktywność	98
WNIOSKI.....	112
Streszczenie	119
Abstract	120
Słowniczek	121
Literatura	123
Spis tabel	125
Spis map	126
Spis wykresów.....	127

WPROWADZENIE

Celem niniejszego opracowania jest próba określenia pozycji województwa mazowieckiego w Unii Europejskiej przy uwzględnieniu wskaźników gospodarczych i społecznych. Kryterium doboru porównywanych wskaźników był ich wpływ na zdolność województwa do gospodarczej rywalizacji z innymi regionami europejskimi. Wyniki przeprowadzonych badań umożliwią identyfikację silnych i słabych stron oraz potencjalnych możliwości i zagrożeń dla jego rozwoju.

Wiedza o pozycji społeczno-gospodarczej województwa mazowieckiego w Unii Europejskiej służyć będzie prowadzeniu polityki regionalnej władz samorządowych, ukierunkowanej na wzmacnianie atutów i eliminowanie barier rozwojowych regionu.

Potrzeba prowadzenia właściwej polityki prorozwojowej przez władze samorządowe została zapisana w *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020 roku*, gdzie stwierdzono, że *Mazowsze, jako najbardziej rozwinięty gospodarczo region w Polsce, podejmuje uczestnictwo w rywalizacji z innymi rozwiniętymi regionami poprzez eliminowanie dysproporcji rozwojowych, rozwój nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy oraz zapewnienie mieszkańcom Mazowsza optymalnych warunków do rozwoju jednostki, rodziny, jak i całej społeczności, przy jednoczesnym zachowaniu spójnego i zrównoważonego rozwoju* [SRWM 2006, 89-92]. Tematyka opracowania ma również pomóc w realizacji zadania *podnoszenie konkurencyjności i innowacyjności województwa*, zapisanego w art. 11 ust.1 pkt. 3 *Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa*¹.

W analizach wykorzystano dane Urzędu Statystycznego Unii Europejskiej – Eurostat oraz, w niektórych przypadkach, posłużono się danymi Banku Danych Regionalnych, prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny – GUS. Wyniki badań zostały zaprezentowane w ujęciu przestrzennym w formie map oraz w ujęciu statystycznym za pomocą tabel i wykresów.

Analizę konkurencyjności województwa mazowieckiego poprzedzono dwoma rozdziałami teoretycznymi: na temat regionu jako podmiotu analiz społeczno-ekonomicznych oraz dotyczącym pojęcia konkurencyjności regionalnej. W drugiej części opracowania określono pozycję województwa mazowieckiego w oparciu o wyselekcjonowane wskaźniki gospodarcze i społeczne. W rozdziałach od 3.1. do 3.7. skupiono się na kilku wybranych czynnikach, które określają długofalową zdolność regionów do konkurowania z innymi podmiotami tego rodzaju. W wyżej wymienionych rozdziałach omówiono potencjał demograficzny regionów, wykształcenie społeczeństwa, rynek pracy, innowacyjność regionu, sferę gospodarczą, infrastrukturę społeczną oraz dostępność komunikacyjną i infrastrukturę transportową. W rozdziałach 4.1. i 4.2. zmierzono pozycję konkurencyjną. Scharakteryzowano produktywność w regionach mierzoną wartością dodaną brutto na jednego pracującego oraz wskaźnik PKB per capita, który jest powszechnie stosowanym miernikiem poziomu konkurencyjności.

W opracowaniu ograniczono się do analizy wybranych zagadnień społeczno-gospodarczych. Pominięta została sfera kultury, która w coraz większym stopniu postrzegana jest jako ważny czynnik rozwoju. Jednocześnie zrezygnowano z budowy syntetycznego wskaźnika konkurencyjności. Ogólną pozycję konkurencyjności regionu określono wskaźnikami: wartości PKB per capita oraz wartości dodanej brutto w głównych sektorach gospodarki.

¹ Dz. U. z 1998 r. Nr 941, poz. 576.

1. REGION JAKO PODMIOT ANALIZ SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH

Region to pojęcie używane w różnych dziedzinach nauki, poczynając od geografii, poprzez biologię, etnologię, gospodarkę przestrzenną, prawo i politologię oraz inne nauki. Pojęcie to jest wieloznaczne i ma szerokie zastosowanie w języku polskim. Między innymi Encyklopedia PWN² definiuje region w ujęciu:

- prawnym, jako jednostkę podziału administracyjnego najwyższego stopnia, wyodrębnioną ze względu na cechy różniące ją od innych jednostek podziału administracyjnego tego samego stopnia (istnieją m.in. we Włoszech, Francji);
- geograficznym, jako umownie wydzielony, względnie jednorodny obszar odróżniający się od terenów przyległych określonymi cechami naturalnymi lub nabytymi;
- ekonomicznym, jako obszar o określonej specjalizacji gospodarczej, powstałej w wyniku sposobu wykorzystania zasobów oraz przepływu czynników wzrostu: kapitału, siły roboczej, technologii, informacji.

Wspólnotowa Karta Regionalizacji³ definiuje region jako obszar zwarty i w miarę jednolity geograficznie z punktu widzenia społeczno-gospodarczego lub kompleks takich obszarów, który wyznaczają wspólne elementy społeczne, gospodarcze i kulturowe, jednoczące ludność działającą na rzecz ich zachowania, podtrzymania i rozwijania. Definicja ta zwraca uwagę na społeczne i gospodarcze formowanie się regionu⁴.

Definicję regionu w nieco węższym ujęciu możemy znaleźć w *Deklaracji dotyczącej regionalizmu w Europie*⁵, opracowanej przez Zrzeszenie Regionów Europy (*Assembly of European Regions*). Według tej definicji, region jest jednostką administracji terytorialnej odpowiadającą poziomowi usytuowanego bezpośrednio poniżej szczebla państwa i posiadającą rząd dysponujący własną władzą polityczną. Region jest uznawany przez konstytucję lub ustawę, która gwarantuje jego autonomię, tożsamość, kompetencje i sposób organizacji.

Według definicji Europejskiego Urzędu Statystycznego (ang. *European Statistical Office*), zwanego Eurostat, zawartej w opracowaniu *Regional and Urban Statistics – Reference Guide*⁶, region jest próbą pogrupowania ludności lub miejsc mających wystarczające podobieństwo, by utworzyć logiczną jednostkę dla celów administracyjnych.

Dla gospodarki regionalnej i lokalnej najważniejsze znaczenie ma pojęcie regionu w sensie ekonomicznym. Region ekonomiczny to obszar o określonej specjalizacji gospodarczej, będącej wynikiem wykorzystania endo- i egzogenicznych czynników rozwoju. Dla polityki regionalnej, rozumianej jako działalność praktyczna ukierunkowana na podnoszenie konkurencyjności danego obszaru, kluczowe znaczenie ma pojęcie regionu w sensie administracyjnym. To właśnie administracja zarządza instrumentami polityki regionalnej (posiada władztwo do podejmowania decyzji administracyjnych, budżetowych oraz politycznych w ramach

² <http://encyklopedia.pwn.pl/>, dostęp w dniu 19 czerwca 2009 roku

³ Wspólnotowa Karta Regionalizacji stanowi aneks do uchwalonej w 1988 roku przez Parlament Europejski *Rezolucji o polityce regionalnej Wspólnoty i o roli regionów*, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Seria C Nr 326 z 1988 roku, s. 296. Wspólnotowa Karta Regionalizacji nie ma prawnie wiążącego charakteru. Karta jest rezolucją Parlamentu Europejskiego jako sposób na zwrócenie uwagi instytucji unijnych (wspólnotowych) oraz państw członkowskich na problemy i zagadnienia związane z regionalizacją struktur wewnętrznych i inicjowanie w tym zakresie nowych rozwiązań prawnych na szczeblu krajowym. Oczekiwanym efektem miało być ujednoczenie lub co najmniej pewna standaryzacja struktur terytorialno-administracyjnych na obszarze Wspólnot Europejskich. W tym też celu Parlament podjął próbę zdefiniowania pojęcia regionu.

⁴ *Ibidem*, s. 187.

⁵ http://www.aer.eu/fileadmin/user_upload/PressComm/Publications/DeclarationRegionalism/DR_POLONAIIS.pdf, dostęp w dniu 28 sierpnia 2008 roku

⁶ *Regional and Urban Statistics – Reference Guide 2005*, <http://www.uni-mannheim.de/edz/pdf/eurostat/05/KS-BD-05-001-EN.pdf>, dostęp w dniu 19 sierpnia 2008 roku.

instytucjonalnych i prawnych danego kraju). Jednakże zarządzanie to musi przede wszystkim uwzględniać wymienione aspekty regionu ekonomicznego⁷.

Definiując pojęcie regionu, należy podkreślić, że w poszczególnych państwach regiony cechują się różnym stopniem autonomii, różnym potencjałem ludnościowym i powierzchniowym. W przepisach prawa unijnego pojęcie regionu jako jednostki polityczno-administracyjnej nie zostało jednoznacznie zdefiniowane, ze względu na duże zróżnicowanie struktur terytorialno-organizacyjnych administracji w państwach członkowskich⁸. Wynika to z faktu, że w Europie nie występuje jednolity system terytorialny. Unia Europejska i jej organy nie ingerują w narodowe struktury i systemy terytorialne. Systemy terytorialne różnych państw są wynikiem procesów historycznych, często bardzo złożonych, wyznaczających burzliwe fazy rozwoju Europy.

Zróżnicowanie regionalnych systemów terytorialnych jest pochodną podziału na 2 podstawowe typy państw: państwa złożone, reprezentowane przez systemy państwowe określane jako regionalne (Włochy, Hiszpania) oraz systemy federacyjne (Niemcy, Belgia, Austria) i państwa unitarne (pozostałe, w tym Polska). Powyższy podział skutkuje bardzo dużym zróżnicowaniem liczby i wielkości jednostek regionalnych⁹.

Polskie regiony utożsamiane są z województwami¹⁰ i charakteryzują się następującymi cechami:

- posiadaniem osobowości prawnej, umożliwiającej podejmowanie decyzji gospodarczych i zaciąganie zobowiązań, a tym samym samodzielne decydowanie o polityce,
- istnieniem organów samorządowych na ich obszarze,
- systemem finansowanym związanym z zasadą dysponowania własnym budżetem i dochodami przewidzianymi ustawowo.

Globalizacja gospodarki światowej, przejawiająca się coraz większym przepływem dóbr i kapitału, sprawia, że województwa polskie same stają się podmiotami międzynarodowego współzawodnictwa.

Dla potrzeb niniejszego opracowania za region przyjęto jednolite jednostki statystyczne NUTS-2, którym w Polsce odpowiadają województwa (*Tabela 1*). Jednostki te są delimitowane statystycznie w ramach wprowadzonego w Unii Europejskiej Systemu Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS). Zgodnie z przyjętą 5-stopniową klasyfikacją, Terytorialne Jednostki Statystyczne są to jednostki przestrzenne, wykorzystywane do celów statystycznych, wdrażania polityki regionalnej oraz analizy i monitorowania problemów regionalnych¹¹.

Klasyfikacja NUTS jest hierarchiczna, dzieli każde państwo członkowskie UE na jednostki terytorialne poziomu NUTS-1, z których każdy dzieli się na jednostki terytorialnego poziomu NUTS-2, a te z kolei dzielą się na jednostki terytorialne poziomu NUTS-3. Dana jednostka może jednak reprezentować kilka poziomów NUTS, taka sytuacja ma miejsce w przypadku małych krajów UE, np. Cypru, Malty, Litwy. Podstawowym kryterium stosowanym do określenia jednostek terytorialnych są jednostki administracyjne istniejące

⁷ Z. Strzelecki (red.), *Polityka regionalna* [w:] *Gospodarka regionalna i lokalna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 79.

⁸ B. Woś, *Rozwój regionów i polityka regionalna w Unii Europejskiej oraz w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2005.

⁹ T. Parteka, *Regiony i system terytorialny* [w:] *Regiony*, Brodecki Z. (red.), Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2005, s. 66-67.

¹⁰ Por. *Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa* (Dz. U. 1998 Nr 91 poz. 576) oraz *Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju* (Dz. U. 2006 Nr 227, poz. 1658 oraz z 2007 r. Nr 140, poz. 984).

¹¹ E. Małuszyńska, B. Gruchman (red.), *Kompendium Wiedzy o Unii Europejskiej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2007.

w ramach państw członkowskich UE. Kolejnym kryterium do wyznaczenia poszczególnych poziomów jednostek statystycznych była liczba ludności zamieszkującej daną jednostkę. Zgodnie z Rozporządzeniem (WE) nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady Europejskiej z dnia 26 maja 2003 roku w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS), średnia wielkość jednostek NUTS-2 w danym państwie członkowskim powinna mieścić się w granicach od 800 tys. do 3 mln osób. Jeżeli dla danego poziomu NUTS nie istnieją w państwie członkowskim UE jednostki administracyjne o właściwej wielkości tożsamej z wyznaczonym kryterium liczby ludności, to wówczas – zgodnie z przywołanym wyżej rozporządzeniem – dany poziom NUTS tworzy się, łącząc ze sobą odpowiednią liczbę jednostek mniejszych. Przykładowo, w Niemczech wypełniono lukę między poziomem NUTS-3: *Kreise* a poziomem NUTS-1: *Länder* poprzez wprowadzenie *Regierungsbezirk* na poziomie NUTS-2. Według klasyfikacji NUTS, poziom NUTS-0 odpowiada obszarowi całego kraju, NUTS-1, NUTS-2, NUTS-3 – poziomowi regionalnemu, a NUTS-4 i NUTS-5 – poziomowi lokalnemu. Większość regionów europejskich na poziomie NUTS-2 odpowiada największym, autonomicznym układom terytorialnym w poszczególnych państwach i na tym poziomie klasyfikacji zostały przeprowadzone analizy i porównania. W Polsce, zgodnie z Rozporządzeniem RM z dnia 14 listopada 2007 roku w sprawie wprowadzenia Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych¹², poziomowi NUTS-2 odpowiadają województwa.

Podział terytorialny UE na przyjęte jednostki statystyczne NUTS, jak wskazano już wyżej, pokrywa się z podziałami administracyjnymi wszystkich państw. Jednak z uwagi na różne systemy administracji samorządowej jednostki statystyczne nie są jednolite na całym obszarze UE. Ponadto jednostki NUTS-2, jako jednostki do celów statystycznych, nie zawsze posiadają podmiotowość, tak jest np. w przypadku Czech, Węgier, Portugalii, Słowenii, Słowacji, Finlandii, Szwecji i Wielkiej Brytanii (*European regional and urban statistics – reference guide*, 2005). Należy zaznaczyć, że na poziomie regionów NUTS-2 występują zróżnicowania dotyczące zajmowanej powierzchni. To, co w jednym kraju jest regionem, w innym stanowi dystrykt, hrabstwo czy okręg. Regiony w UE różnią się także statusem prawnym. Szczególną kategorię stanowią miasta-regiony, takie jak Londyn, Berlin. Ze względu na swoją wyjątkową rolę, potencjał gospodarczy i ludzki zostały wyłączone z regionu i traktowane są jako osobna jednostka NUTS-2. Do omawianego poziomu, ze względu na swoją niewielką powierzchnię, zaliczanych jest również 8 państw. W badaniach porównawczych, dotyczących dynamiki przekształceń regionów, problem stwarzają także zmiany ich granic, które są korygowane co jakiś czas¹³. Głównym powodem zmian są przekształcenia struktur administracyjnych, reorganizacji struktur i zadań władz lokalnych oraz łączenia gmin poszczególnych

¹² Dz. U. z 2007 r. Nr 214, poz. 1573.

¹³ W Polsce 13 lipca 2000 roku Rada Ministrów RP przyjęła rozporządzenie w sprawie wprowadzenia Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS). Nomenklatura NUTS w Polsce została opracowana w oparciu o obowiązujący podział kraju na jednostki terytorialne. Poziom NUTS-2 reprezentowało 16 województw, powstałych w wyniku reformy terytorialnej z dnia 1 stycznia 1999 roku. Poziom NUTS-3 został utworzony w sposób sztuczny, tzn. poprzez grupowanie powiatów. Z kolei NUTS-4 stanowiły poszczególne powiaty i miasta na prawach powiatu. Tak ustalona klasyfikacja nie spełniała wszystkich wymogów rozporządzenia o utworzeniu jednolitej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych. Liczba mieszkańców na obszarach NUTS-3 wynosiła średnio nieco ponad 878 tys., a więc przekraczała dopuszczalny próg. Najwięcej „przeludnionych” podregionów (3) znajdowało się w województwie śląskim. Natomiast struktura regionalna, którą tworzyły województwa (poziom NUTS-2) spełniała wymogi projektu rozporządzenia stawianego obszarom typu NUTS-2. Średnia liczba mieszkańców przypadająca na regiony wynosiła ok. 2,4 mln osób, co mieściło się w wyznaczonym w projekcie rozporządzenia przedziale. Rozporządzenie o utworzeniu Jednolitej Klasyfikacji do Celów Statystycznych, w takiej formie, musiało ulec przebudowie. Nowe rozporządzenie Rady Ministrów zostało przyjęte 14 listopada 2007 roku, wprowadzając zmiany na poziomie regionów NUTS-3.

krajów. W okresie przyjętym do analizy zmiany dotyczyły regionów w Wielkiej Brytanii, Irlandii, Niemczech, Finlandii i w Szwecji.

Specyficznym typem regionów są regiony metropolitarne, dla których kryterium wyodrębnienia jest wielki ośrodek miejski o cechach metropolii. Regiony te są nową, nieciągłą formą przestrzeni miejskiej, której część przyjmuje formę wirtualną, polegającą na przepływach kapitału, informacji, wiedzy, obrazów. Stąd region metropolitarny jest trudny do wydzielenia granicami, a kryteria tych wydzieleni są rozmyte¹⁴. Obszary metropolitalne bywają mniejsze od jednostek administracyjnych, do których przynależą. Częściej jednak rozciągają się na kilka jednostek administracyjnych (na poziomie NUTS-5 lub 4).

Badania społeczno-gospodarcze regionów metropolitalnych na całym obszarze Wspólnoty, prowadzone przez organy zajmujące się rozwojem gospodarczym i promocją regionów, uczelnie, konsultantów czy Komisję Europejską, mają często charakter zaledwie nieprecyzyjnych, niepełnych opisów. Opierają się one bowiem na statystykach regionalnych publikowanych przez Eurostat. Zaletą tych danych jest to, że są one gromadzone na podstawie definicji statystycznych, ujednoliconych na szczeblu europejskim. Mają one jednak poważną wadę: otóż podział na regiony stosowany przez Eurostat, zgodnie z systemem NUTS, jest zlepkiem krajowych podziałów administracyjnych. Podziały te odpowiadają historii politycznej i administracyjnej poszczególnych państw. Z nielicznymi wyjątkami są one geograficznie niedostosowane do uchwycenia i wiarygodnego porównywania gospodarczych, społecznych i ekologicznych realiów obszarów metropolitalnych na szczeblu europejskim. Nie w tym celu powstał bowiem system NUTS¹⁵. Pomimo to, statystyka o sytuacji społeczno-gospodarczej metropolii stanowi ważną informację zarówno dla Unii Europejskiej, władz krajowych, jak i regionalnych. Z tego też względu podejmuje się coraz to nowe działania pozwalające na zbieranie i porównywanie danych z obszarów europejskich metropolii. W Zaleceniach Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego, zamieszczonego w wydanej opinii¹⁶, zapisano, by komisja podjęła decyzję polityczną zobowiązującą Eurostat do przygotowywania każdego roku wiarygodnych i porównywalnych danych dotyczących wszystkich obszarów metropolitalnych Unii Europejskiej oraz by przyznano mu dodatkowe środki na wywiązanie się z tego nowego zadania.

W Polsce od kilku lat trwają prace nad aktem prawnym regulującym sprawę polityki miejskiej i miast metropolitalnych. Podstawy powyższym działaniom dała m.in. *Ustawa z 27 marca 2003 roku o Planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, w której w pkt. 6 art. 39 zapisano: *Dla obszaru metropolitalnego uchwała się plan zagospodarowania przestrzennego obszaru metropolitalnego jako część planu zagospodarowania przestrzennego województwa*. Projekt ustawy o polityce miejskiej określa zasady wyznaczania oraz funkcjonowania obszarów metropolitalnych. W pierwszych wersjach projektu ustawy do miana metropolii kandydowało 12 miast, jednak realnie oceniając – tylko 2, tj. Warszawa i Katowice (coraz częściej w tych kategoriach postrzega się również Trójmiasto) spełniają warunki pozwalające na takie ich postrzeganie w Europie, co też spowodowało, że tylko 2 wymienione wyżej zamieszczono w ostatnim projekcie przedmiotowej ustawy.

Największym potencjałem, ze względu na wysokie wskaźniki społeczno-gospodarcze, wyróżnia się Obszar Metropolitarny Warszawy. Powierzchnia jego wynosi 8,8 tys. km², co stanowi 24,8% ogólnej powierzchni województwa mazowieckiego. Ludność obszaru

¹⁴ Op. cit. T. Parteka. *Regiony...*, s. 65.

¹⁵ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: *Obszary metropolitalne: konsekwencje społeczno-gospodarcze dla przyszłości Europy* (2004/C 302/20), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej Seria C Nr 302/101 z dnia 7 grudnia 2004 roku.

¹⁶ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie *Europejskie obszary metropolitalne – konsekwencje społeczno-gospodarcze dla przyszłości Europy* (2007/C 168/02), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Seria C Nr 168 z dnia 20 lipca 2007 roku.

OMW liczy 2,9 mln osób, co stanowi 57% mieszkańców województwa. We wstępnie zdelimitowanym obszarze znalazły się: m.st. Warszawa, 8 mniejszych miast, 23 gminy miejsko-wiejskie i 53 gminy wiejskie, należące do 18 powiatów. Ponadto, metropolia warszawska postrzegana jest jako najważniejszy w Polsce ośrodek nauki, edukacji, kultury, stanowiąc równocześnie symbol narodu polskiego, gdzie koncentrują się krajowe procesy transformacji oraz rozwoju gospodarczego, tworzenia cywilizacji informacyjnej, aktywności inwestorów zagranicznych i budowania innowacyjności przemysłu. W związku z powyższym coraz częściej poruszana jest kwestia wydzielenia Warszawy i jej obszaru metropolitarnego jako odrębnej jednostki administracyjnej na poziomie NUTS-2. Statystyczne wydzielenie Warszawy może okazać konieczne z powodu braku możliwości objęcia całego obszaru województwa pierwszego polityki regionalnej UE w przyszłym okresie programowania 2014-2020.

Porównanie regionów europejskich pod względem wskaźników społeczno-ekonomicznych jest utrudnione ze względu na ich zróżnicowanie i sposób delimitacji w poszczególnych krajach. W związku z powyższym, przy interpretacji wyników i wysuwaniu wniosków, należy zachować ostrożność, co też starano się zachować w niniejszym opracowaniu.

Tabela 1. Jednostki NUTS-2 w poszczególnych krajach

Kraj	Liczba regionów	Kraj	Liczba regionów
AUSTRIA	9	LUKSEMBURG	1
BELGIA	11	ŁOTWA	1
BUŁGARIA	6	MALTA	1
CZECHY	8	NIEMCY	39
CYPR	1	POLSKA	16
DANIA	5	PORTUGALIA	7
ESTONIA	1	RUMUNIA	8
FINLANDIA	5	SŁOWACJA	4
FRANCJA	26	SŁOWENIA	2
GRECJA	13	SZWECJA	8
HISZPANIA	19	WĘGRY	7
HOLANDIA	12	WIELKA BRYTANIA	37
IRLANDIA	2	WŁOCHY	21
LITWA	1	X	X

Źródło: Eurostat, *Regions in the European Union, Nomenclature of territorial units for statistics NUTS 2006/EU-27, 2007*

2. KONKURENCYJNOŚĆ REGIONÓW W LITERATURZE

W literaturze przedmiotu można spotkać się z wieloma definicjami pojęcia konkurencyjności, jednak – z uwagi na przedmiot opracowania – skupiono się w nim na konkurencyjności regionu. Określenie konkurencyjności regionów jest bowiem bardzo istotne, gdyż to one same stają się podmiotami międzynarodowego współzawodnictwa. To regiony, a nie państwa, ubiegają się o środki pomocowe z instytucji międzynarodowych, to regiony współzawodniczą w walce o inwestycje krajowych i międzynarodowych firm. Tworzenie potencjału konkurencyjnego regionów staje się zatem niezwykle ważnym zadaniem¹⁷. Niemniej pojawiają się trudności w precyzyjnym określeniu terminu konkurencyjności regionu. Jest to spowodowane faktem, że podobnie jak podczas definiowania konkurencyjności gospodarek całego kraju, także podczas definiowania konkurencyjności regionu, jednoznaczność traci na znaczeniu na rzecz ogólności. Powoduje to zwracanie uwagi autorów przedmiotowej definicji na różne czynniki oraz typy regionu. Nie można jednak konkurencyjności regionu rozpatrywać w oderwaniu od polityki ekonomicznej w skali makro.

Niewątpliwym jest fakt, iż konkurencyjność układów terytorialnych na światowym rynku kapitału i inwestycji jest kategorią wypadkową wielu wzajemnie powiązanych czynników, działających z różną intensywnością i w różnych kierunkach. Właściwe wykorzystanie tych czynników daje z jednej strony szansę dynamicznego rozwoju regionu, z drugiej – umiejętność nadążania za zmianami zachodzącymi w gospodarce światowej¹⁸.

Wiele pojawiających się definicji określa konkurencyjność jako zdolność do osiągnięcia sukcesu w gospodarczej rywalizacji. W taki właśnie sposób konkurencyjność definiuje Komisja Europejska, według której konkurencyjność to zdolność do wytwarzania dóbr i usług, zdających egzamin na międzynarodowym rynku, przy jednoczesnym zachowaniu wysokiego i trwałego poziomu dochodów¹⁹. Podobną definicję przyjmują autorzy w opracowaniu pt. *Władze samorządowe jako podmiot budujący konkurencyjność regionu*²⁰, określając konkurencyjność jako zdolność skutecznego konkurowania, rywalizowania lub współzawodniczenia. Natomiast w kategoriach ekonomicznych konkurencyjność rozumiana jest jako zdolność osiągnięcia sukcesu w rywalizacji gospodarczej. Takie ujęcie przedstawia także E. Wysocka, pisząc, iż konkurencyjność jest immanentną cechą życia społecznego i gospodarczego. Istotą konkurencyjności jest dynamika zmian, która ma swoje źródło w chęci walki o zajęcie lepszej pozycji w życiu gospodarczym i społecznym²¹.

A. Klasik, pisząc o międzynarodowej konkurencyjności regionów, definiuje ją jako *zdolność do wytwarzania przez region dóbr i usług znajdujących odbiorców na rynku międzynarodowym, w tym globalnym, w warunkach silnej konkurencji ze strony innych regionów krajowych i zagranicznych*²². Również U. Markowska definiuje konkurencyjność jako osiągnięcie przewagi nad innym regionami w określonej dziedzinie życia gospodarczego,

¹⁷ R. Kisiel, R. Koszyk-Białobrzaska, *Władze samorządowe jako podmiot budujący konkurencyjność regionu* [w:] *Samorząd terytorialny w Polsce – szanse rozwoju regionalnego i lokalnego w warunkach Unii Europejskiej*, Z. Strzelecki (red.), Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2008, s. 43.

¹⁸ *Ibidem*, s. 41-42.

¹⁹ Komisja Europejska, *Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation of Regions in the EU*, 1999.

²⁰ Op. Cit. R. Kisiel, R. Koszyk-Białobrzaska, *Władze samorządowe jako podmiot budujący konkurencyjność regionu...*, s. 43.

²¹ E. Wysocka, *Istota i czynniki konkurencyjności w regionie* [w:] *Czasopismo Wójt i jego gmina Nr 24 (5/2006) WÓJT I JEGO GMINA*, 2006, s. 11.

²² A. Klasik, *Konkurencyjność województwa śląskiego na tle innych regionów. Ujęcie syntetyczne*. [w:] *Województwo śląskie. Integracja, konkurencyjność, nowe inicjatywy*. II Śląskie Forum Rozwoju Lokalnego i Regionalnego. AE i Górnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości im. K. Goduli, Katowice 2001.

zdolność do wytwarzania trwałego wzrostu wartości dodanej i wynikającego stąd regionalnego dobrobytu²³.

Inne definicje zwracają głównie uwagę na to, iż konkurencyjność regionu nie jest stanem a procesem. Polega ona na wygrywaniu rywalizacji o zasoby z innymi podmiotami sceny światowej oraz na jednoczesnym elastycznym dostosowywaniu się do dynamicznie zmieniających się uwarunkowań rozwoju. W. Gaczek i Z. Rykiel mówią o konkurencyjności, że jest to *zdolność regionów do przystosowania się do zmieniających się warunków, a zwłaszcza do poprawy ich pozycji we współzawodnictwie między regionami*²⁴. Z tego względu wielu autorów kładzie duży nacisk na długofalowe znaczenie konkurencyjności regionów, czyli na zdolność do trwałego rozwoju danego układu terytorialnego, przy zachowaniu wysokiej jakości życia jego użytkowników (mieszkańców, przedsiębiorców). Długofalowa zdolność gospodarki do sprostania konkurencji jest więc pojęciem szerszym i głębszym od pojęcia konkurencyjności w danym momencie czasowym, które odnosi się głównie do udziału gospodarki danego kraju, regionu czy sektora w wymianie międzynarodowej²⁵.

W badaniach nad konkurencyjnością stosuje się wiele podziałów i klasyfikacji, zależnie od czynników (czynniki wewnętrzne i zewnętrzne, materialne i niematerialne, twarde i miękkie, ilościowe i jakościowe, ogólne i unikatowe itp.), wpływu i zasięgu zjawiska. Poniżej zaprezentowano wybrane klasyfikacje.

W pierwszym z przytoczonych podziałów konkurencyjność regionów ujmuje się dwojako jako konkurowanie pośrednie i konkurowanie bezpośrednie (w obu przypadkach *explicite* i *implicite*). Konkurowanie pośrednie wyraża się konkurencyjnością firm zlokalizowanych w regionie. Dlatego oddziaływanie w kierunku osiągnięcia przez nie przewagi konkurencyjnej polega na tworzeniu odpowiednich warunków i otoczenia regionalnego dla funkcjonowania i rozwoju tych firm. Natomiast konkurowanie bezpośrednie odnosi się do rywalizacji układów terytorialnych. Konkuruje one o inwestycje prywatne, przede wszystkim o kapitał zaangażowany w przedsięwzięcia najbardziej innowacyjne (kapitał innowacyjny), o środki wspierające ich rozwój – pochodzące z budżetu państwa, z funduszy wspólnotowych lub z instytucji międzynarodowych, o wysoko wykwalifikowane kadry, o turystów, o lokalizację i organizowanie imprez międzynarodowych itp.²⁶

W dyskusji nad konkurencyjnością regionów warto spojrzeć na konkurencyjność od strony przedmiotowej i podmiotowej, zaproponowane przez T. Markowskiego. Przedmiotowa konkurencyjność regionu – i związana z nią przedmiotowa przewaga konkurencyjna w stosunku do innych regionów – wynika z konkurencyjnej pozycji materialnych i niematerialnych zasobów regionu, potwierdzonych przewagami konkurencyjnymi jednostek gospodarczych z danego regionu i użytkujących te zasoby. Konkurencję przedmiotową regionu traktujemy i oceniamy zatem jako złożony zbiór użytkowników z ich relacjami społecznymi, gospodarczymi, politycznymi i środowiskowymi oraz rynkowo i społecznie akceptowaną przez nich podaż szeroko rozumianych zasobów. Konkurencja podmiotowa regionów i gmin odgrywa w praktyce większą rolę, niż to się z pozoru wydaje. Władze publiczne występują w wielu rolach: jako jeden z podmiotów w regionie dostarczający usług publicznych, jako podmiot polityki wspierający konkurencyjność przedmiotową regionu (horyzontalne wzmacnianie zasobów) i wspierający bezpośrednio konkretne firmy w regionie (czyli podmiot publiczny

²³ U. Markowska, *Konkurencyjność regionów – nowe spojrzenie na rozwój regionalny w Polsce* [w:] Gospodarka prężniejsza IV, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 2001.

²⁴ W. M. Gaczek, Z. Rykiel, *Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów. Konkurencyjność regionów a regionalizm ekonomiczny*, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 2000.

²⁵ M. Klamut, *Konkurencyjność gospodarki regionalnej i lokalnej* [w:] *Gospodarka regionalna i lokalna*, Z. Strzelecki (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 49.

²⁶ J. Furtak, *Nowe uwarunkowania polityki rozwoju regionalnego*, referat z XI Konferencji Naukowej Młodych Ekonomistów, Sopot, 13-14 czerwca 2005, s. 9.

wspierający konkurencyjność podmiotową firm), ale także jako instytucja publiczna konkurująca z innymi władzami i instytucjami o różne cele i interesy itd.²⁷

Konkurencyjność rozpatrywana jest również ze względu na rozwój regionalny w podziale na:

- rozwój endogeniczny (wykorzystanie zasobów lokalnych przez podmioty lokalne),
- rozwój egzogeniczny (wykorzystywanie zasobów zewnętrznych przez zewnętrznych uczestników).

Czynnikami endogennymi są przede wszystkim: innowacyjność, sieciowość, bliskość (korzyści koncentracji, korzyści skali, korzyści aglomeracji²⁸) i różnorodność działalności, a także interwencjonizm władz (do lat 80. traktowany jako czynnik egzogeniczny). W tym kontekście podkreśla się specjalne znaczenie metropolii na tle innych układów regionalnych, gdzie występuje szczególnie silna koncentracja podmiotów. Według T. Markowskiego, konkurencyjny region to *obszar, w którym współcześnie kształtuje się silny układ powiązań sieciowych, przez który jednostki przynależące do sieci mają dostęp do wspólnie generowanych korzyści zewnętrznych i wewnętrznych, np. korzyści skali, zakresu, korzyści wynikających z bliskości, czyli korzyści aglomeracji, korzyści urbanizacji czy ostatnio tak mocno lansowanych korzyści metropolizacji, jakie dają wielkie układy miejskie o złożonych funkcjach metropolitalnych*²⁹. O tworzących się w miastach (metropoliach) układach powiązań, sprzyjających wymianie wiedzy między firmami a różnymi uczestnikami sceny lokalnej i regionalnej, generujących wzrost, mówi również *Urban growth theory* J. Jacobsa³⁰. Obecność w takim systemie terytorialnym zmniejsza znacznie koszty wyszukiwana informacji, a zwiększa szanse na udział w szczególnych wydarzeniach, które mogą być źródłem innowacji dla danego przedsiębiorstwa. Czynniki te wynikają z koncentracji dużej liczby podmiotów na jednym obszarze, czyli efektu określanego pojęciem „ekonomia skali”. Dlatego miasto przyciąga kolejnych przedsiębiorców czy wykształconych ludzi szukających miejsca na wykorzystanie swoich możliwości. Miasta (a zwłaszcza metropolie) stanowią więc szczególny przypadek regionów, będących głównym miejscem generowania wzrostu ekonomicznego i absorpcji jego produktów. Wyniki badań R. Florida³¹ dodatkowo potwierdziły, że im większa różnorodność podmiotów gospodarczych w układzie lokalnym, tym większy wzrost gospodarczy danego obszaru. Czynniki egzogenicznymi są zaś czynniki zewnętrzne, niezależne od regionu, np. wzrost postępu technicznego.

W badaniach nad konkurencyjnością regionów zwraca się uwagę na zidentyfikowanie źródeł przewagi konkurencyjnej, czyli na czynniki determinujące konkurencyjność regionów. J. Szlachta za podstawowe czynniki wpływające na konkurencyjność regionów uznaje:

- badania naukowe i rozwój technologiczny – o konkurencyjności decyduje zdolność regionu do aplikowania nowych osiągnięć naukowo-technicznych, zdolność do generowania, jak również absorbowania innowacji,

²⁷ T. Markowski, *Funkcja NSRR na lata 2007-2013 – wybrane zagadnienia rozwoju przestrzennego w projekcie NSRR*, Ekspertyza wykonana na zlecenie Departamentu Polityki Regionalnej w MGIP.

²⁸ Jeden z tradycyjnych czynników lokalizacji produkcji. Zysk możliwy do pozyskania dzięki lokalizacji w obrębie ukształtowanych, nowoczesnych systemów infrastruktury technicznej aglomeracji, które umożliwiają powiązania z innymi funkcjami oraz kooperację. Korzyści aglomeracji wynikają ze wspólnego użytkowania elementów tego systemu i pełniejszego wykorzystania ich zdolności usługowych. Sprzyja to racjonalnemu zużyciu zasobów i odpadów produkcyjnych, specjalizacji produkcji, łatwiejszemu dostępowi do rynku zbytu za: M. Kozak, A. Pyszkowski, R. Szewczyk (red.) 2001, *Słownik Rozwoju Regionalnego*, PARR, Warszawa.

²⁹ T. Markowski, 2005: *Konkurencyjność i innowacyjność polskich regionów wobec akcesji do UE*. Ekspertyza na zlecenie Departamentu Polityki Regionalnej MGIP [www.funduszeszestrakturalne.gov.pl].

³⁰ J. Jacobs, *The Economy of Cities*, Random House, New York 1969.

³¹ R. Florida, *The Economic Geography of Talent* [w:] *Annals of the Association of American Geographers*, wrzesień 2002, <http://www.creativeclass.org>, dostęp w dniu 17 listopada 2008 roku.

- małe i średnie przedsiębiorstwa – obecność małych i średnich przedsiębiorstw ma wpływ na kreowanie miejsc pracy (oczywiście nie bez znaczenia pozostaje struktura sektorowa tych podmiotów, ich powiązania między sobą i z dużymi firmami oraz dostępność usług biznesowych),
- bezpośrednie inwestycje zagraniczne, które mają znaczenie dla wprowadzania w regionach nowych produktów i technik,
- infrastrukturę i kapitał społeczny – na konkurencyjność ma wpływ jakość infrastruktury, jak również wyposażenie w kapitał społeczny, który sprzyja powiązaniom między firmami zlokalizowanymi w regionie.

Wymienione powyżej czynniki można uzupełnić o te wskazane przez M. Klamutę³², a zdobywające największe uznanie wśród przedsiębiorców lokalizujących swoje zakłady w danym regionie. Należą do nich:

- podaż i koszt terenów niezagospodarowanych,
- doradztwo i consulting,
- prawne regulacje o charakterze makroekonomicznym,
- sprzyjający ogólnokrajowy i regionalny system podatkowy,
- współpraca z władzami lokalnymi,
- rozwój infrastruktury bankowej, ale także rozwój infrastruktury usługowej, kulturalnej i wypoczynkowej.

W badaniach nad konkurencyjnością regionów zwraca się również uwagę na problem jej segmentacji. Poszczególne regiony mogą mieć przewagę konkurencyjną w określonej dziedzinie życia gospodarczego, będąc zdolnymi do wytwarzania trwałego wzrostu wartości dodanej i wynikającego stąd wzrostu regionalnego dobrobytu³³. Z punktu widzenia badawczego problem segmentacji konkurencyjności utrudnia możliwość porównywania regionów pod względem ogólnie pojętej konkurencyjności. I. Pietrzyk argumentuje: *Z istoty samej regionalizacji wynika zróżnicowanie terytoriów i odrębność każdego regionu*³⁴. Nie można więc bezpośrednio porównywać ze sobą regionów, podobnie jak to często czyni się z przedsiębiorstwami, gdyż regiony nie oferują takiego samego produktu. Takiego samego zdania jest też Porter. Sugerował on, iż nie powinno się analizować konkurencyjności gospodarki w ujęciu ogólnym, ale w konkretnych sektorach i segmentach. Mimo tych trudności podejmowane są kolejne próby odpowiedzi na pytanie, które regiony są bardziej konkurencyjne od innych, a także w jakich aspektach.

Z praktycznego punktu widzenia konieczne jest sporządzenie przez region diagnozy jego konkurencyjności – identyfikacja i segmentacja potencjalnych rywali, by określić, w której grupie dany region ma największy potencjał konkurencyjny³⁵, jakimi produktami może wygrywać konkurencję z innymi układami terytorialnymi. Czy jest zdolny konkurować jakością produktów, technologią, innowacjami czy raczej ceną produktów lub kosztem zatrudnienia siły roboczej, w tradycyjnych sektorach gospodarki?

³² M. Klamut, *Konkurencyjność gospodarki regionalnej i lokalnej* [w:] *Gospodarka regionalna i lokalna*, Z. Strzelecki (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 51.

³³ U. Markowska, *Konkurencyjność regionów – nowe spojrzenie na rozwój regionalny w Polsce* [w:] *Gospodarka przestrzenna IV*, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 2001.

³⁴ I. Pietrzyk, *Konkurencyjność regionów w ujęciu Komisji Europejskiej*, [w:] *Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów*, M. Klamut, L. Cybulski (red.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. O. Langego we Wrocławiu, Wrocław 2000.

³⁵ A. Klasik, *Konkurencyjność województwa śląskiego na tle innych regionów. Ujęcie syntetyczne*, [w:] *Województwo śląskie. Integracja, konkurencyjność, nowe inicjatywy*. II Śląskie Forum Rozwoju Lokalnego i Regionalnego, AE i Górnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości im. K. Goduli, Katowice 2001.

W niniejszym opracowaniu starano się określić dziedziny społeczno-gospodarcze wpływające na konkurencyjność województwa mazowieckiego, przy jednoczesnej próbie oszacowania możliwości rywalizacji z regionami Unii Europejskiej na poziomie NUTS-2 (w tym głównie z tymi najlepiej rozwiniętymi). Konkurencyjność rozumie się tu jako zdolność do osiągnięcia sukcesu w gospodarczej rywalizacji oraz zdolność to wytwarzania dóbr i usług, zdających egzamin na międzynarodowym rynku, przy jednoczesnym zachowaniu wysokiego i trwałego poziomu dochodów³⁶.

3. WYBRANE CZYNNIKI KONKURENCYJNOŚCI

3.1. Potencjał demograficzny

Potencjał demograficzny regionu jest istotny z punktu widzenia jego konkurencyjności, bowiem przekłada się m.in. na wielkość zatrudnienia, koszty pracy, a w dłuższym okresie wpływa na możliwości rozwojowe regionu. Strukturę demograficzną danego terytorium kształtuje m.in. liczba narodzin i zgonów, saldo migracji oraz struktura wiekowa ludności i dzietność kobiet.

W 2006 roku w Unii Europejskiej zamieszkiwało 495 mln osób. Od 1999 roku liczba ta wzrosła o 2,7%. Według prognoz³⁷ tendencja wzrostowa liczby ludności będzie się utrzymywać do 2025 roku, a w latach kolejnych liczba ludności Europy zacznie się zmniejszać. Mimo ogólnego wzrostu liczby ludności w Unii Europejskiej, tendencja ta nie była charakterystyczna dla wszystkich krajów UE. W ośmiu nowych krajach członkowskich, Bułgarii, Litwie, Łotwie, Rumunii, Estonii, Węgrzech, Polsce oraz Czechach liczba ludności zmniejszyła się.

Największe różnice w rozwoju populacji widoczne są na poziomie regionów. W latach 2000-2006 regionami w UE, w których liczba ludności wzrosła najbardziej były regiony wyspiarskie, w szczególności hiszpańskie. Jednocześnie należy podkreślić, że we wskazanym okresie co trzeci region Unii odnotował spadek liczby ludności. Największy udział w grupie regionów o zmniejszającej się populacji miały obszary wiejskie, a także regiony słabo zaludnione i geograficznie oddalone. Zjawisko to dotyczy również starych obszarów przemysłowych i regionów położonych centralnie. Największy procentowy spadek liczby ludności miał miejsce w regionach bułgarskich: Severozapaden (-11,4%), Seferen Tsentralen (-9,4%), Yuzhen Tsentralen (-7,3%) oraz niemieckich Sachsem-Anhalt (-6,8%), Chemnitz (-6,2%) – *Tabela 2.*

Liczba ludności w województwie mazowieckim w latach 2000-2006 wzrosła o 1,7% (z 5 070 tys. do 5 157,7 tys.). Przyrost ludności w województwie mazowieckim (ponad 87 tys.) miał wartość zbliżoną do wartości, jakie odnotowano w regionach Sztokholm czy Stuttgart. Na tle regionów europejskich województwo mazowieckie pod względem zmiany liczby ludności wypadło stosunkowo przeciętnie. Porównanie zmian liczby ludności województwa mazowieckiego z innymi polskimi regionami uwidoczniało, że województwo mazowieckie było jednym z czterech regionów Polski, w których liczba mieszkańców wzrosła.

³⁶ Op. cit. Komisja Europejska, *Sixth Periodic Report...*

³⁷ Komisja Europejska, *Wobec zmian demograficznych: nowa solidarność między pokoleniami*, Zielona Księga, 2005.

Tabela 2. Zmiana procentowa liczby ludności w latach 2000-2006³⁸

Kraj	Region	Wartość wskaźnika (%)	Polskie regiony	Wartość wskaźnika (%)
Regiony o największym spadku liczby ludności			Średnia Polski	
BUŁGARIA	Severozapaden	-11,40	MAZOWIECKIE	1,73
BUŁGARIA	Severen tsentralen	-9,38	MAŁOPOLSKIE	1,35
BUŁGARIA	Yuzhen tsentralen	-7,28	WIELKOPOLSKIE	0,51
NIEMCY	Sachsen-Anhalt	-6,76	POMORSKIE	0,31
NIEMCY	Chemnitz	-6,21	PODKARPACKIE	-1,30
BUŁGARIA	Yugoiztochen	-6,20	LUBUSKIE	-1,40
NIEMCY	Thüringen	-4,68	KUJAWSKO-POMORSKIE	-1,55
NIEMCY	Mecklenburg-Vorpommern	-4,59	PODLASKIE	-1,88
			ZACHODNIOPOMORSKIE	-2,23
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		1,73	LUBELSKIE	-2,48
			WARMIŃSKO-MAZURSKIE	-2,52
ŚREDNIA UE27		2,77	ŁÓDZKIE	-2,85
			ŚWIĘTOKRZYSKIE	-2,85
Regiony o największym wzroście liczby ludności			DOLNOŚLĄSKIE	-3,00
FRANCJA	Guyane	24,08	ŚLĄSKIE	-3,69
HISZPANIA	Illes Balears	19,86	OPOLSKIE	-3,76
HOLANDIA	Flevoland	16,85		
HISZPANIA	Canarias	16,35		
HISZPANIA	Región de Murcia	15,74		
HISZPANIA	Comunidad Valenciana	15,74		
HISZPANIA	Comunidad de Madrid	14,51		
IRLANDIA	Border, Midlands and Western	13,09		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie Eurostat

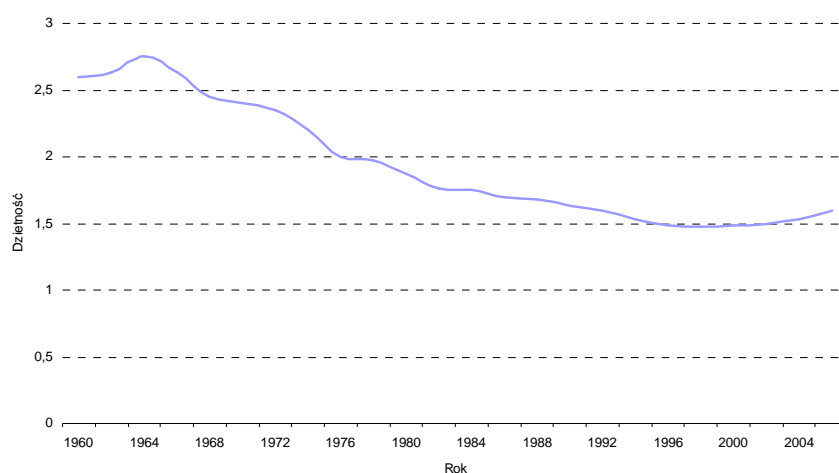
³⁸ Brak danych dla regionów angielskich.

Zmiana liczby ludności jest sumą przyrostu naturalnego (liczba urodzeń minus liczba zgonów) oraz migracji netto (różnica między napływem a odpływem ludności w obrębie danej jednostki).

W 2004 roku 107 regionów europejskich (na 211³⁹) charakteryzowało się ujemnym przyrostem naturalnym (*Mapa 1*). Najniższe wartości tego wskaźnika odnotowano w regionach bułgarskich: Severozapaden (-9,9), Severen Tsentralen (-7,2) i węgierskich: Del Dunantul (-4,5), Eszak-Magyarorszag (-4,4), Nugat-Dunantul (-4,3) oraz niektórych regionach w Europie Zachodniej, tj.: Włochy – region Liguria (-5,3), Niemcy – Chmnitz (-5,1). Regionami o najwyższym przyroście naturalnym w 2004 roku były: holenderski Flevoland (9,5), francuskie – Île-de-France (9,4), Nord-Pas-de-Calais (9,4) irlandzkie – Southern and Eastern (8,9), Border, Midlands and Western (6,5).

Ujemny przyrost naturalny jest coraz bardziej powszechną tendencją w Europie. Jest on przede wszystkim wynikiem niskiego wskaźnika urodzeń, który w latach 1990-2005 kształtował się na poziomie ok. 10 urodzeń na 1000 mieszkańców, co w porównaniu do lat 60. XX wieku było wartością prawie dwukrotnie niższą. Niski przyrost naturalny jest związany ze spadkiem dzietności w większości krajów europejskich. W krajach UE-25 wskaźniki dzietności⁴⁰ obniżyły się z poziomu około 2,5 w latach 60. do poziomu około 1,5 w pierwszej dekadzie bieżącego stulecia (*Wykres 1*).

Wykres 1. Wskaźnik dzietności w krajach UE w latach 1960-2004

Źródło: Komisja Europejska, *Eurostat regional yearbook 2008*, s. 17

W większości krajów członkowskich wskaźnik dzietności jest niższy niż 2,1, czyli nie osiąga poziomu umożliwiającego zastępowalność pokoleń i utrzymania względnie stałej liczby ludności (bez napływu imigrantów) w długim horyzoncie czasowym (*Mapa 2*). Najwyższe wartości tego wskaźnika zarówno w 1999 roku, jak i w 2006 roku odnotowano w krajach skandynawskich, Wielkiej Brytanii, Irlandii i Francji. W 2006 roku we wskazanej grupie wskaźnik dzietności wynosił powyżej 1,69.

W latach 1999-2005 przyrost naturalny był w województwie mazowieckim ujemny (*Wykres 2*). Podobnie jak w przypadku większości krajów unijnych, spowodowane to było głównie niską liczbą urodzeń. W okresie tym wystąpił także nieznaczny spadek liczby zgonów. Wskaźnik liczby zgonów⁴¹ w województwie mazowieckim od roku 2000 jest względnie stały, a jego wartość oscyluje wokół 10.

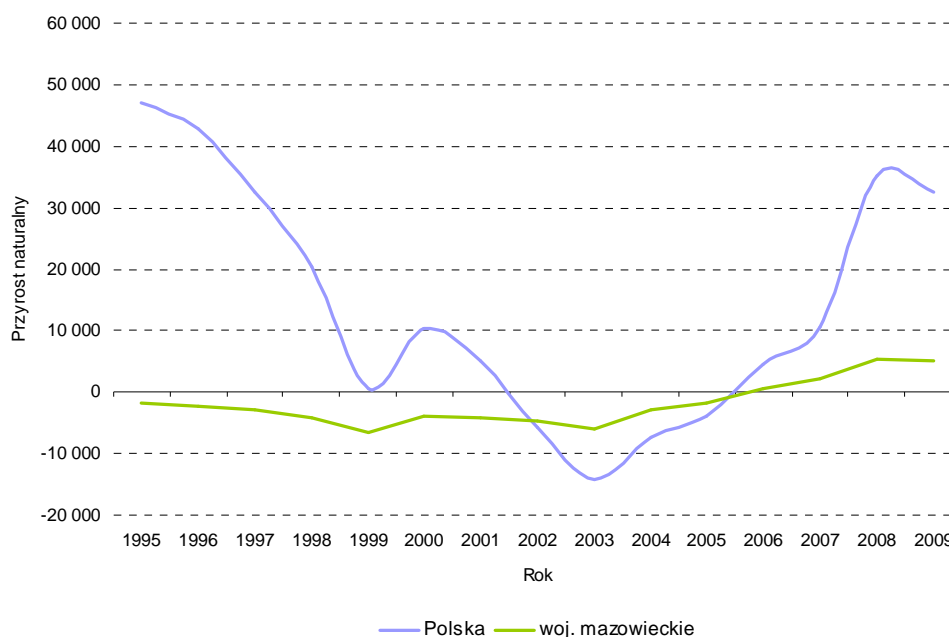
³⁹ Dane statystyczne dostępne tylko dla 211 regionów.

⁴⁰ Wskaźnik dzietności oznacza liczbę dzieci przeciętnie urodzonych przez kobietę w wieku 15-49 lat.

⁴¹ Wskaźnik zgonów jest definiowany jako liczba zgonów na 1000 mieszkańców województwa.

W województwie mazowieckim w latach 1999-2005 liczba urodzeń żywych utrzymywała się poniżej 50 tys. urodzeń rocznie i systematycznie malała do 2003 roku. W trzech kolejnych latach nastąpił wzrost liczby urodzeń (w roku 2006 przewyższył poziom 50 tys.), będący echem wyżu demograficznego z lat 80. Wskaźnik liczby urodzeń w województwie mazowieckim w latach 1999-2003 wykazywał tendencję spadkową (z 9,5, do 9,1). W kolejnych trzech latach, tj. 2004-2006, wskaźnik ten był wyższy niż średnio w Polsce, a jego wartość wynosiła odpowiednio 9,4, 9,7 i 10,2.

Wykres 2. Przyrost naturalny na terenie województwa mazowieckiego i Polski w tys. osób

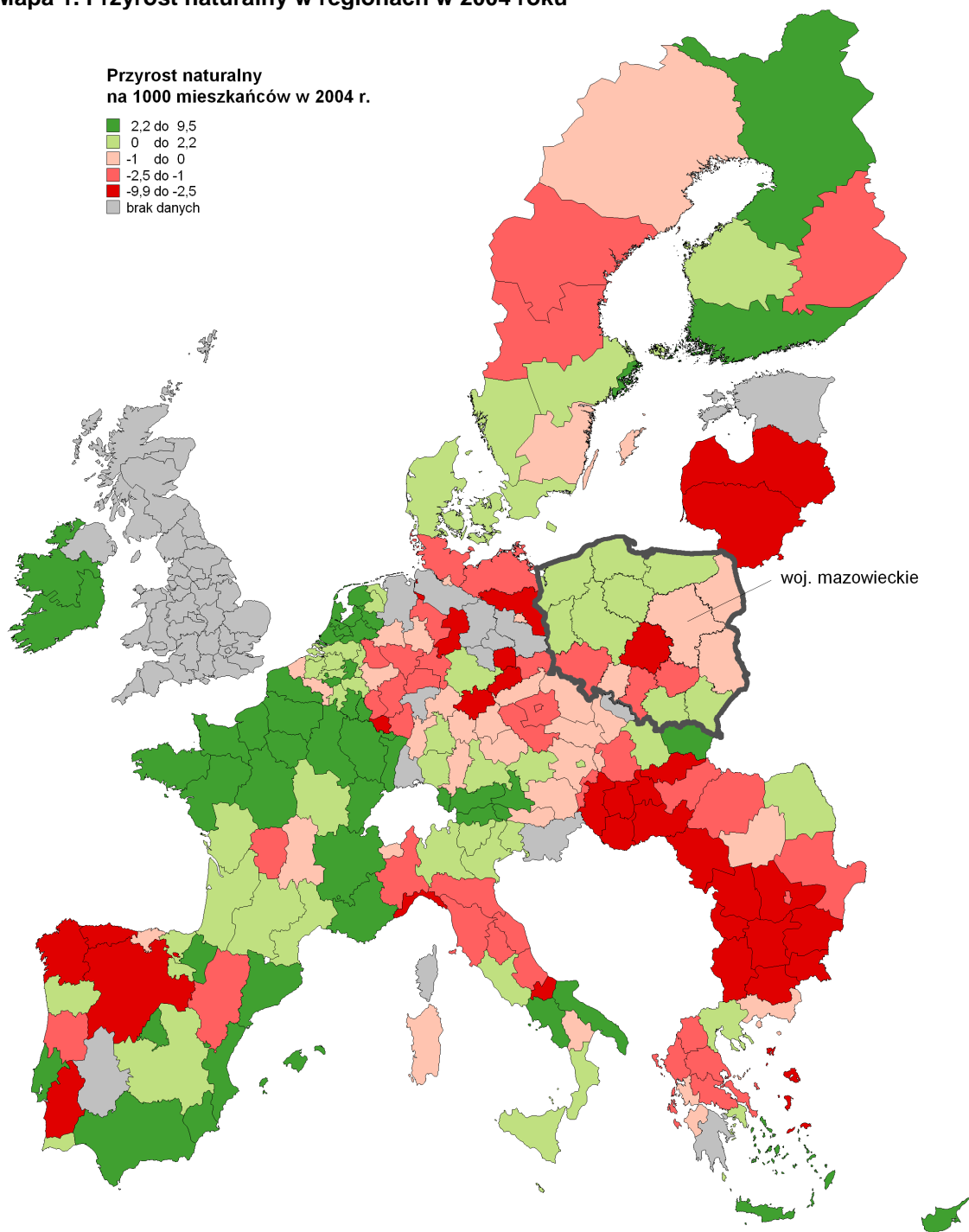

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

Wskaźnik dzietności kobiet w województwie mazowieckim, podobnie jak w pozostałych polskich regionach, należy do najniższych w Europie. Według danych GUS, wskaźnik ten w roku 2006 wynosił od 1,04 w województwie opolskim do 1,39 w województwie pomorskim. Spadek dzietności jest niemal jednakowy w całym kraju i nie ma dużego znaczenia na poziomie regionów. Niski poziom wskaźnika dzietności jest efektem wyboru, jakiego coraz częściej dokonują ludzie młodzi, decydując się na osiągnięcie określonego poziomu wykształcenia, a następnie stabilizacji ekonomicznej, a dopiero potem na założenie rodziny i jej powiększanie. Na wybory osobiste wpływają rzeczywiste ograniczenia, do których należy zaliczyć niestabilny rynek pracy, zmniejszenie świadczeń socjalnych na rzecz rodziny (zasiłki, urlopy macierzyńskie), wysokie ceny mieszkań. Należy również podkreślić, że zmienił się model polskiej rodziny, co wynika głównie z przesłanek kulturowych, ekonomicznych, zmiany stylu życia, wzorców kulturowych i wyznawanych wartości.

W długim okresie czasu utrzymywanie się wskaźnika dzietności kobiet na poziomach obserwowanych obecnie prowadzić będzie do obniżenia przyrostu naturalnego regionu, a w przypadku jego ujemnej wartości może spowodować zmniejszenie się liczby jego mieszkańców. Utrzymujący się niski wskaźnik urodzeń doprowadzi do podniesienia średniego wieku mieszkańców oraz do zwiększenia odsetka osób w wieku poprodukcyjnym. Nakłady samorządów z tytułu finansowania usług dla tej grupy ludności będą musiały zostać podniesione, przy jednoczesnym zmniejszeniu się wpływów podatkowych z podatków od osób fizycznych.

Mapa 1. Przyrost naturalny w regionach w 2004 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

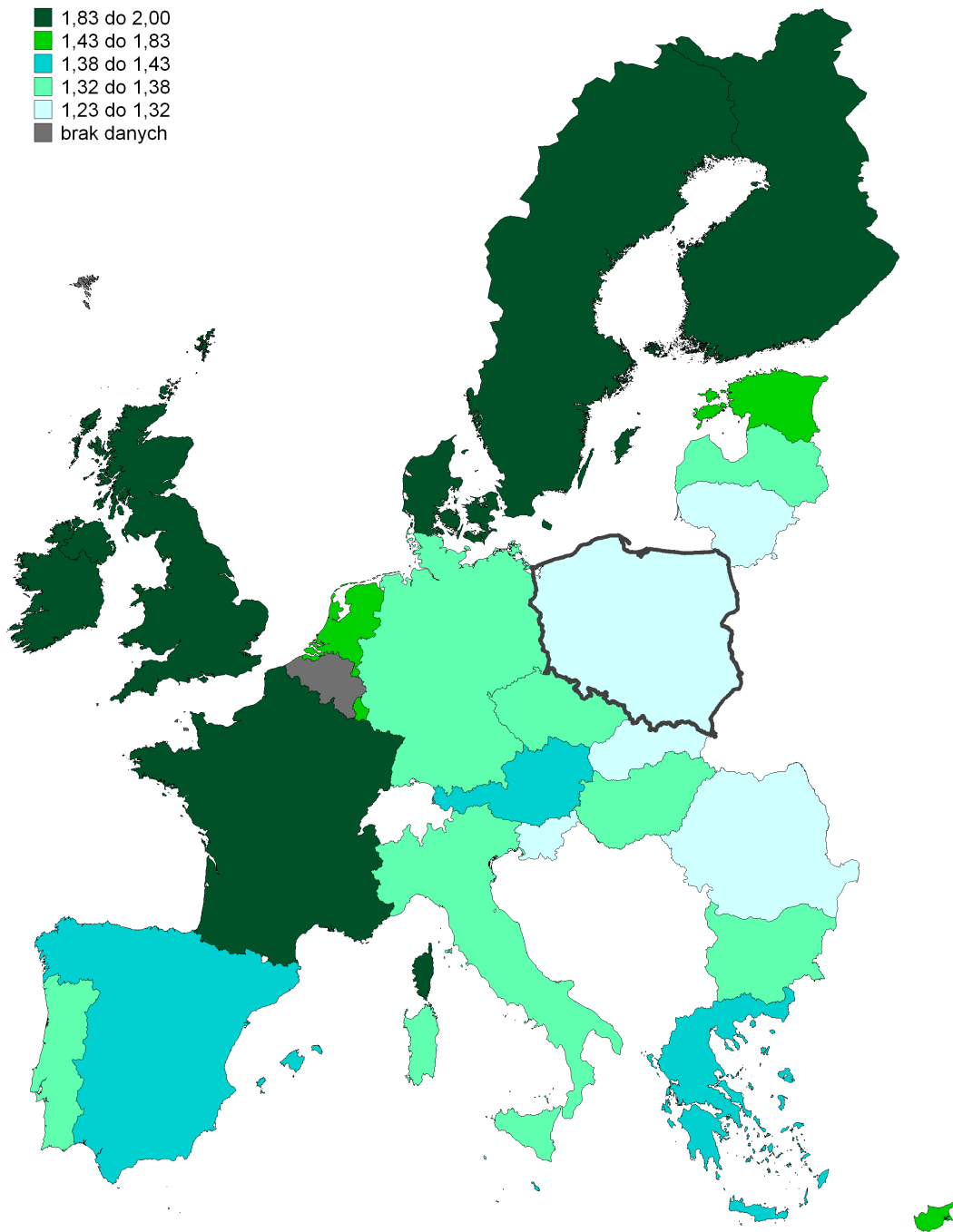
Równoległe malejący udział osób młodych w społeczności lokalnej może przyczynić się do obniżenia kapitału ludzkiego i intelektualnego regionu, zmniejszając tym samym jego atrakcyjność i konkurencyjność międzynarodową.

W celu przeciwdziałania negatywnym zjawiskom związanym z niskim przyrostem naturalnym należy wprowadzić elementy polityki prorodzinnej, a także zwiększyć atrakcyjność migracyjną regionu, w szczególności dla osób wykonujących zawody specjalistyczne.

Mapa 2. Wskaźnik dzietności w krajach europejskich w 2006 roku

Wskaźnik dzietności kobiet w krajach UE w 2006 r.

- 1,83 do 2,00
- 1,43 do 1,83
- 1,38 do 1,43
- 1,32 do 1,38
- 1,23 do 1,32
- brak danych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Jak zaznaczono wcześniej, na liczbę ludności regionu, oprócz przyrostu naturalnego, wpływ mają również migracje. W *Eurostat regional yearbook 2008*⁴² jako obszary o ujemnym saldzie migracji zostały wskazane: regiony w północnej Szwecji i Finlandii, w północnej Francji, południowych Włoszech oraz regiony we wschodnich Niemczech, w Polsce (wyjątek województwo małopolskie i mazowieckie), Rumunii, Bułgarii, Litwie, Łotwie, Węgrzech, oraz częściowo Czech i Słowacji.

⁴² Komisja Europejska, *Eurostat regional yearbook 2008*, s. 17.

Dodatnie saldo migracji w niektórych regionach europejskich stanowi element równoważący dla ujemnego przyrostu naturalnego. Sytuacja taka w latach 2001-2005 miała miejsce w regionach zachodnich Niemiec, wschodniej Austrii, północnych Włoszech, południowej Szwecji oraz w regionach hiszpańskich, greckich i angielskich. Odwrotna sytuacja, tj. odpływ ludności z regionów o dodatnim przyroście naturalnym, wystąpiła we wskazanym okresie w północno-zachodnich regionach Polski.

Regiony, w których zarówno przyrost naturalnych, jak i migracje netto są ujemne można określić jako obszary zagrożone wyludnieniem. Taka kombinacja czynników charakteryzuje obszary w trudnej sytuacji demograficznej. Regiony te stoją przed poważnymi wyzwaniem utrzymania liczby ludności na dotychczasowym poziomie⁴³. W analizowanym okresie ujemne saldo migracji oraz ujemny przyrost naturalny charakteryzował regiony wschodnich Niemiec, Litwy, Łotwy, jak również część regionów polskich, czeskich, słowackich, węgierskich, rumuńskich i bułgarskich.

Tabela 3. Saldo migracji zagranicznych w latach 1999-2006

Województwo	Saldo migracji zagranicznych								Saldo migracji zagranicznych w latach 1999-2005
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
POLSKA	-14 011	-19 668	-16 743	-17 945	-13 765	-9 382	-12 878	-36 134	-140 526
ŁÓDZKIE	-110	-188	-160	-198	-173	-29	-201	-1 138	-2 197
MAZOWIECKIE	312	297	304	275	457	832	565	-823	2 219
MAŁOPOLSKIE	-284	-332	-57	113	254	-51	30	-2 017	-2 344
ŚLĄSKIE	-7 770	-10 557	-7 794	-8 170	-6 510	-5 009	-5 623	-8 521	-59 954
LUBELSKIE	-85	-113	-79	-76	6	91	4	-1 433	-1 685
PODKARPACKIE	-51	-250	-493	-576	-286	-85	-384	-2 083	-4 208
PODLASKIE	-92	-337	-364	-322	-305	-147	-103	-844	-2 514
ŚWIĘTOKRZYSKIE	-83	-55	-98	-87	-69	32	-15	-688	-1 063
LUBUSKIE	-147	-139	-243	-201	-184	-23	-211	-1 067	-2 215
WIELKOPOLSKIE	-64	-151	-182	-255	-135	0	-222	-1 889	-2 898
ZACHODNIOPOMORSKIE	-366	-447	-490	-400	-190	-302	-683	-474	-3 352
DOLNOŚLĄSKIE	-1 189	-1 399	-1 192	-1 418	-1 038	-516	-919	-4 030	-11 701
OPOLSKIE	-2 161	-3 644	-3 518	-3 936	-3 695	-2 976	-2 552	-3 961	-26 443
KUJAWSKO-POMORSKIE	-577	-661	-558	-500	-306	-257	-530	-1 964	-5 353
POMORSKIE	-992	-1 233	-1 223	-1 300	-988	-400	-1 197	-3 275	-10 608
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	-352	-459	-596	-894	-603	-542	-837	-1 927	-6 210

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

⁴³ *Atlas Espon*, s. 9.

Województwo mazowieckie w latach 1999-2006 charakteryzowało się dodatnim saldem migracji, zarówno zagranicznych, jak i międzywojewódzkich (Tabela 3, Tabela 4). We wskazanym okresie saldo migracji zagranicznych wynosiło 2219, zaś saldo migracji z innych województw – 95 026. Najwyższymi przyływami ludności, zwłaszcza w wieku produkcyjnym, charakteryzuje się obszar Warszawy i jej okolic. Oprócz województwa mazowieckiego dodatnim saldem migracji międzywojewódzkich charakteryzowały się województwa małopolskie, pomorskie i wielkopolskie. We wszystkich polskich regionach (z wyjątkiem mazowieckiego) saldo migracji zagranicznych było ujemne.

Tabela 4. Saldo migracji międzywojewódzkich w latach 1999-2006

Województwo	Saldo migracji								Saldo migracji wewnątrzwojewódzkich w latach 1999-2006
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
DOLNOŚLĄSKIE	-283	-573	177	-684	-1 219	-890	-930	404	-3 998
KUJAWSKO-POMORSKIE	-244	-407	-868	-1 021	-1 057	-1 094	-1 550	-1 623	-7 864
LUBELSKIE	-3 034	-2 969	-3 643	-3 840	-4 576	-4 551	-4 905	-5 160	-32 678
LUBUSKIE	-259	-440	-812	-795	-435	-370	-435	-527	-4 073
ŁÓDZKIE	-1 214	-1 107	-1 339	-1 407	-915	-1 479	-1 564	-1 771	-10 796
MAŁOPOLSKIE	1 944	2 376	2 644	2 986	3 298	3 255	3 153	3 309	22 965
MAZOWIECKIE	6 727	8 825	9 866	12 166	13 328	13 326	14 520	16 268	95 026
OPOLSKIE	-22	-88	-247	-682	-540	-421	-633	-837	-3 470
PODKARPACKIE	-1 528	-1 730	-1 791	-2 431	-2 192	-2 073	-2 001	-1 907	-15 653
PODLASKIE	-882	-1 255	-1 100	-1 481	-1 589	-1 508	-1 838	-1 994	-11 647
POMORSKIE	2 120	1 651	2 074	1 982	2 000	2 316	2 270	2 341	16 754
ŚLĄSKIE	-394	-1 652	-2 353	-1 639	-2 909	-3 583	-3 075	-3 668	-19 273
ŚWIĘTOKRZYSKIE	-2 295	-2 061	-2 304	-2 372	-2 467	-2 315	-2 234	-2 795	-18 843
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	-1 995	-2 002	-2 176	-2 136	-1 580	-1 976	-2 261	-3 128	-17 254
WIELKOPOLSKIE	1 792	1 595	2 430	2 306	2 239	2 453	2 523	2 416	17 754
ZACHODNIOPOMORSKIE	-433	-163	-558	-952	-1 386	-1 090	-1 040	-1 328	-6 950

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR

Zmiany w przyroście naturalnym i spadek wskaźnika dzietności w regionach wpływają na zmianę struktury wiekowej ludności. Zmniejszenie liczby osób w wieku produkcyjnym, czyli grupy tworzącej środki na zabezpieczenie społeczne, w relacji do liczby osób w wieku nieprodukcyjnym, czyli grupy korzystającej z tych środków, wpływa niekorzystnie na funkcjonowanie krajów, jak również poszczególnych regionów. Proces starzenia się społeczeństw niesie ze sobą zapowiedź określonych skutków dla funkcjonowania społeczeństw, m.in. perturbacji na rynku pracy, obciążeń systemów: ochrony zdrowia, emerytalno-rentowego, pomocy społecznej itp.

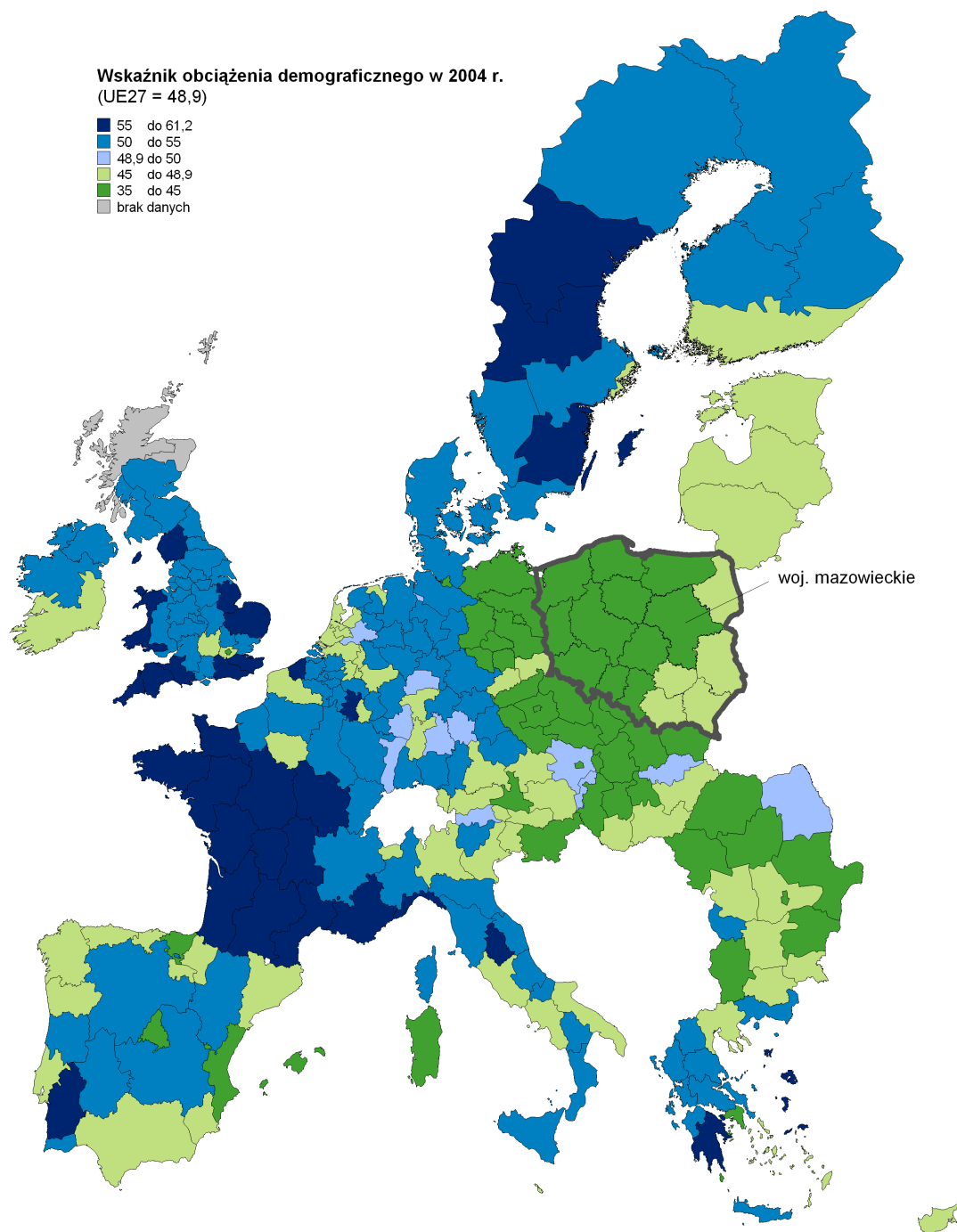
Tabela 5. Wskaźnik obciążenia demograficznego⁴⁴ w 2004 roku

Kraj	Region	Wartość wskaźnika (%)	Polskie regiony	Wartość wskaźnika (%)
Regiony o najniższych wartościach wskaźnika			POLSKA	43,5
SŁOWACJA	Bratislavský kraj	35,2	PODLASKIE	47,8
RUMUNIA	Bucuresti - Ilfov	36,6	LUBELSKIE	47,4
WIELKA BRYTANIA	Inner London	37,5	PODKARPACKIE	47,2
HISZPANIA	Canarias	39,1	ŚWIĘTOKRZYSKIE	46,6
POLSKA	śląskie	39,3	MAŁOPOLSKIE	45,8
SŁOWACJA	Západné Slovensko	39,5	MAZOWIECKIE	44,5
CZECHY	Severozápad	39,5	ŁÓDZKIE	43,7
NIEMCY	Berlin	39,7	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	43,2
CZECHY	Praha	39,9	KUJAWSKO-POMORSKIE	42,8
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		44,5	WIELKOPOLSKIE	42,4
ŚREDNIA UE27		48,9	POMORSKIE	42,3
Regiony o najwyższych wartościach wskaźnika			OPOLSKIE	41,4
WIELKA BRYTANIA	Dorset and Somerset	61,2	LUBUSKIE	40,9
FRANCJA	Limousin	60,6	DOLNOŚLĄSKIE	40,7
WŁOCHY	Liguria	59,0	ZACHODNIOPOMORSKIE	40,7
FRANCJA	Poitou-Charentes	58,7	ŚLĄSKIE	39,3
WIELKA BRYTANIA	Cornwall and Isles of Sicilly	58,6		
SZWECJA	Mellersta Norrland	58,2		
SZWECJA	Norra Mellansverige	58,1		
SZWECJA	Småland med. öarna	58,1		
WIELKA BRYTANIA	Devon	58,1		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie Eurostat

⁴⁴ Liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

Mapa 3. Wskaźnik obciążenia demograficznego w regionach UE w 2004 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Wskaźnik obciążenia demograficznego, mierzony liczbą osób w wieku nieprodukcyjnym⁴⁵ przypadającą na 100 osób w wieku produkcyjnym⁴⁶, dla regionów Unii Europejskiej w 2004 roku wyniósł 48,9 (Mapa 3). Województwo mazowieckie charakteryzowało się niższą wartością tego wskaźnika (44,5). Oznacza to, iż region jest w lepszej sytuacji demogra-

⁴⁵ Zsumowana liczba osób w wieku przedprodukcyjnym (0-14 lat) oraz liczba osób w wieku poprodukcyjnym (65 lat i więcej).

⁴⁶ Są to osoby między 15 a 64 rokiem życia, bez względu na płeć. Warto zwrócić uwagę, że w Polsce, według danych GUS, ludność w wieku produkcyjnym tworzą kobiety w wieku 18-59 lat i mężczyźni w wieku 18-64 lata.

ficznej niż większość regionów, a szczególnie tych znajdujących się w Europie Zachodniej. Wskaźnik obciążenia demograficznego był najwyższy w regionach francuskich, szwedzkich, angielskich oraz fińskich. W lepszej sytuacji były regiony w Europie Środkowo-Wschodniej, a szczególnie czeskie i słowackie. Na tle regionów polskich województwo mazowieckie zajęło słabszą (jedenastą) pozycję. W najlepszej sytuacji było województwo śląskie, dla którego wskaźnik obciążenia demograficznego wynosił 39,3.

Relatywnie dobra sytuacja województwa mazowieckiego pod względem struktury wiekowej będzie jednak ulegać pogorszeniu. W 2007 roku, zgodnie z danymi GUS⁴⁷, mediana wieku⁴⁸ ludności województwa wynosiła 37,8 lat, dla mężczyzn – 35,8 lat, dla kobiet – 40,1 lat (jednakże należy podkreślić, że wiek środkowy ludności zwiększył się, w roku 2000 było to odpowiednio 36,8, 34,4, 39,1 lat).

Starzenie się społeczeństw i spadek populacji są tendencjami charakterystycznymi dla większości regionów europejskich. Jednocześnie coraz większy wpływ na sytuację demograficzną regionów mają migracje międzyregionalne. Obecnie najczęściej zyskują obszary miejskie i metropolitalne oraz regiony wyspiarskie, gdzie o napływie mieszkańców decydują walory środowiskowe. Do pierwszej z wymienionych grup napływają głównie ludzie młodzi, w wieku produkcyjnym. Dodatkowo saldo migracji równoważy tam z reguły ujemny przyrost naturalny. Regiony, w których zarówno przyrost naturalny, jak i migracje netto są ujemne (zwłaszcza w dłuższym okresie) zagrożone są wyludnieniem. Regiony te będą musiały stawić czoła niekorzystnym skutkom starzenia się społeczeństwa i wyludniania się ich terytorium.

Zmiany demograficzne w regionach i zmniejszanie się w wielu z nich liczby ludności zagrażają wzrostowi zatrudniania. Czwarty raport na temat spójności gospodarczej i społecznej⁴⁹ wskazuje, iż do 2011 roku będzie możliwe znaczące zwiększanie zatrudniania i tym samym wzrost gospodarczy. W latach 2012-2017 dalszy spadek osób w wieku produkcyjnym będzie niwelować rosnąca stopa zatrudnienia. Po 2017 dalsze zmniejszanie się grupy ludności spowoduje stagnację w poziomie zatrudnienia, a następnie doprowadzi do jego spadku.

W porównaniu do innych regionów europejskich, województwo mazowieckie jest w stosunkowo dobrej sytuacji, zarówno pod względem zmian liczby ludności, jak i struktury demograficznej. Dodatkowo saldo migracji, zwłaszcza ludzi w wieku produkcyjnym, rekompensuje niski przyrost naturalny w regionie. Obecnie społeczeństwo województwa mazowieckiego, na tle regionów UE, cechuje się korzystną strukturą wiekową, jednakże przy istniejących trendach sytuacja ta będzie ulegać pogorszeniu. Zagrożeniem dla rozwoju jest również wewnętrzne zróżnicowanie województwa mazowieckiego. Największy przyrost ludności miał miejsce w miastach Obszaru Metropolitalnego Warszawy, podczas gdy w obszarach położonych peryferyjnie odnotowano spadek liczby ludności. Również rozmieszczenie ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym świadczy o postępującej polaryzacji przestrzeni województwa. Największy odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym znajduje się w obszarach peryferyjnych. Najmłodszy demograficznie jest obszar Warszawy i okolic.

3.2. Kapitał ludzki

Kapitał ludzki to zasób wiedzy, umiejętności oraz potencjału zawartego w każdym człowieku i w społeczeństwie jako całości, określający zdolność do pracy, adaptacji do zmian

⁴⁷ Stan i ruch naturalny ludności w województwie mazowieckim w 2007 r., Informacja sygnałna, data opracowania 30 maja 2008 roku.

⁴⁸ Wiek środkowy ludności oznacza, że połowa populacji jeszcze nie osiągnęła wyznaczonego wieku, a druga połowa wiek ten przekroczyła.

⁴⁹ Komisja Europejska, *Rozwijające się regiony, rozwijająca się Europa. Czwarty raport na temat spójności gospodarczej i społecznej*.

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion4/pdf/4cr_pl.pdf, dostęp w dniu 6 listopada 2008 roku.

w otoczeniu oraz możliwość tworzenia nowych rozwiązań⁵⁰. Czynnikiem ten wpływa na procesy rozwojowe zachodzące w regionach i ma istotne znaczenie dla osiągnięcia, jak również utrzymania przewagi konkurencyjnej regionu.

Zgodnie z celami określonymi w odnowionej *Strategii Lizbońskiej*⁵¹ oraz celami polityki spójności UE, wzrost zatrudnienia poprzez rozwój kapitału ludzkiego i społecznego stanowi istotny czynnik przyczyniający się do pełniejszego wykorzystania zasobów pracy oraz wspierający wzrost konkurencyjności gospodarki. Gospodarka europejska powinna stać się najbardziej konkurencyjną i dynamiczną gospodarką na świecie – gospodarką opartą na wiedzy, zdolną do trwałego wzrostu, tworzącą coraz większą liczbę lepszych miejsc pracy i zwiększającą spójność społeczną. Osiągnięcie wyznaczonego celu – budowy gospodarki i społeczeństwa opartego na wiedzy wymaga zmian polegających nie tylko na przeobrażaniu gospodarki europejskiej, ale także modernizacji systemów opieki społecznej i systemów edukacji. Edukacja, mająca zasadniczy wpływ na jakość kapitału ludzkiego, jest więc tą dziedziną, która w dużej mierze będzie decydować o przyszłości europejskich regionów.

Szczególne role edukacji, jako jednego z kluczowych elementów *Strategii Lizbońskiej*, podkreślona została również przy opracowywaniu programu pracy dotyczącego przyszłych celów systemów edukacji⁵², gdzie zawarto stwierdzenie, że istotny wkład w rozwój gospodarki będzie musiała wnieść edukacja jako ważny czynnik wzrostu ekonomicznego, innowacyjności, zatrudnienia i spójności społecznej. Również *Deklaracja Bolońska*⁵³ podkreśliła znaczenie edukacji, a szczególnie szkolnictwa wyższego, inicjując proces budowy europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego, zdolnego konkurować z innymi systemami edukacji⁵⁴.

Ważnym założeniem *Strategii Lizbońskiej* jest koncepcja uczenia się przez całe życie. Również *Komunikat Praski*⁵⁵ z 2001 roku, kontynuując, zapoczątkowany przez *Deklarację Bolońską*, proces zmian w systemach szkolnictwa krajów europejskich, nakreślił dodatkowy cel działania, jakim jest rozwój kształcenia przez całe życie (ang. *lifelong learning*). Szkolenie ustawiczne stanowi zasadniczy element Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego.

Konieczność rozwoju kształcenia ustawicznego pojawiła się w wyniku zachodzących zmian gospodarczych i społecznych, przechodzeniem do społeczeństwa informacyjnego, rozwoju nowych technologii, który wymagają zdolności szybkiego przystosowywania się do zmian, także w zakresie posiadanej wiedzy i umiejętności. Wyższe i stale uzupełniane kwalifikacje zasobów pracy to większa innowacyjność, wyższa produktywność pracy, większa liczba miejsc pracy, a także zwiększona spójność społeczna, zapewnienie równości szans oraz podniesienie jakości życia. Niski poziom kwalifikacji oraz brak reakcji siły roboczej w zakresie kształcenia na zachodzące zmiany technologiczne owocują wzrostem bezrobocia. Przekłada się to na spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego i obniżenie konkurencyjności gospodarki.

⁵⁰ Program Operacyjny Kapitał Ludzki, *Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013*, MRR, http://bip.mrr.gov.pl/po2007-2013/Kapital%20Ludzki/Documents/9e519dab764c4f28ba6a28e6d9df4c05POKL_zatwierdzony_7092007.pdf, dostęp w dniu 20 października 2008 roku.

⁵¹ Komisja Europejska, *Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010. Program prac dotyczący przyszłych celów systemów edukacji*, 2002.

⁵² *Ibidem*, s. 9.

⁵³ *Deklaracja Bolońska* podpisana w 1999 roku przez ministrów odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe w 29 krajach europejskich, zapoczątkowała proces istotnych zmian w systemach edukacji wielu krajów. Proces ten zmierza do utworzenia do 2010 r. ogólnych zasad organizacji kształcenia.

⁵⁴ *Deklaracja Bolońska*. Szkolnictwo wyższe w Europie. Wspólna Deklaracja Europejskich Ministrów Edukacji zebranych w Bolonii, w dniu 19 czerwca 1999 roku, dostęp w dniu 12 grudnia 2008 roku. http://www.nauka.gov.pl/mn/index.jsp?place=Lead07&news_cat_id=973&news_id=3911&layout=2&page=text

⁵⁵ Komunikat ogłoszony po konferencji która odbyła się w dniach 18-19 maja 2001 roku w Pradze. W konferencji wzięli udział ministrowie edukacji krajów sygnatariuszy *Deklaracji Bolońskiej*.

Do zilustrowania zasobów kapitału ludzkiego posłużono się dwoma wskaźnikami: odsetkiem osób z wyższym wykształceniem w grupie osób w wieku 25-64 lata oraz odsetkiem osób dorosłych, biorących udział w kursach i szkoleniach (kształcenie ustawiczne). Mimo iż poziom edukacji ludności jest istotnym elementem konkurencyjności, istnieje niewiele danych regionalnych o zasięgu europejskim w tym zakresie.

W 2006 roku, według Eurostat, w UE studiowało ok. 18 mln studentów. W latach 1998-2006 liczba ta stale wzrastała (ok. 3% rocznie), pomimo zmniejszania się liczby młodych ludzi w wieku 25-29 lat. Wzrost liczby studentów powoduje wzrost odsetka osób z wykształceniem wyższym w społeczeństwie i tym samym upowszechnianie się wykształcenia wyższego w krajach europejskich. W latach 2003-2007 odsetek osób z wykształceniem wyższym w grupie wiekowej 25-64 lata wzrósł w regionach UE z poziomu 20,4% do 23,3%.

W województwie mazowieckim w latach 2001-2006 utrzymywała się tendencja wzrostowa liczby osób studiujących. We wskazanym okresie liczba studentów wzrosła z 392 910 do 435 971. Równocześnie nastąpił znaczny wzrost liczby doktorantów. Liczba uczestników studiów doktoranckich wzrosła o ponad 3 tys. osób do poziomu 8521 w 2006 roku. Jednocześnie zwiększył się udział doktorantów w ogólnej liczbie ludności województwa, z poziomu 0,10% do 0,17% w 2006 roku.

Poziom wykształcenia na obszarze Unii Europejskiej jest bardzo zróżnicowany, co jest widoczne zarówno na poziomie krajów UE, jak i na poziomie regionalnym (*Mapa 4*). Między regionami, w których odsetek osób z wyższym wykształceniem w grupie wiekowej 25-64 lata jest najwyższy a regionami, w których wskaźnik ten jest najniższy dysproporcje sięgają 40 pkt. proc. Regionami o najniższym odsetku osób z wykształceniem wyższym są regiony czeskie (Severozapad – 8,0%, Stredni Cechy – 7,0%), portugalskie (Acores – 8,2%, Alentejo – 9,6%), rumuńskie (Sud – 8,7%, Sud-Est – 9,2%, Nord-Vest – 9,6%, Nord Est – 9,8%) i włoskie (Autonoma Bolzano-Bozen – 9,9%, Sardynia – 10,4%). Najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w trzech regionach belgijskich (Brabant Wallon – 45,5%, Brussels – 41,0%, Vlaams Brabant – 40,6%), w angielskim regionie Inner London – 43,3% oraz hiszpańskim – Pais Vasco 41,8% (*Tabela 6*). Są to przede wszystkim regiony, w obrębie których znajdują się stolice krajów bądź duże miasta.

W 2006 roku w województwie mazowieckim osoby z wyższym wykształceniem stanowiły ponad 25% ludności w wieku 25-64 lata, co jest wynikiem lepszym od średniej unijnej. Odsetek osób z wykształceniem wyższym w 259 regionach UE wynosił 22,4%⁵⁶. W latach 2003-2006 udział osób z wyższym wykształceniem w województwie mazowieckim wzrastał znacznie szybciej niż w regionach UE ogółem. W województwie mazowieckim we wskazanym okresie nastąpił wzrost o ponad 7 pkt. proc. (z poziomu 18,4% do poziomu 25,6%), podczas gdy średnia UE-27 wzrosła tylko o 2 pkt. proc. (z 20,4 % do 22,4%).

Województwo mazowieckie pod względem odsetka osób z wyższym wykształceniem bardzo korzystnie wypada na tle regionów Europy Środkowo-Wschodniej. W tej części Unii Europejskiej w 2006 roku wyższym odsetkiem osób z wyższym wykształceniem charakteryzowały się tylko nieliczne regiony, tj. rumuński Bucuresti (26,5%), węgierski Kozep-Magyarország (27,3%), Litwa (26,8%), bułgarski Yugoozapaden (31,9%), Estonia (33,3%).

Również w porównaniu do pozostałych polskich regionów województwo mazowieckie pod względem odsetka osób z wyższym wykształceniem zajmuje bardzo konkurencyjną pozycję. Z danych Eurostat wynika, że osoby z wykształceniem wyższym w Polsce stanowią 17% ludności w grupie wiekowej 25-64 lata, podczas gdy w województwie mazowieckim udział ten wynosi 25%.

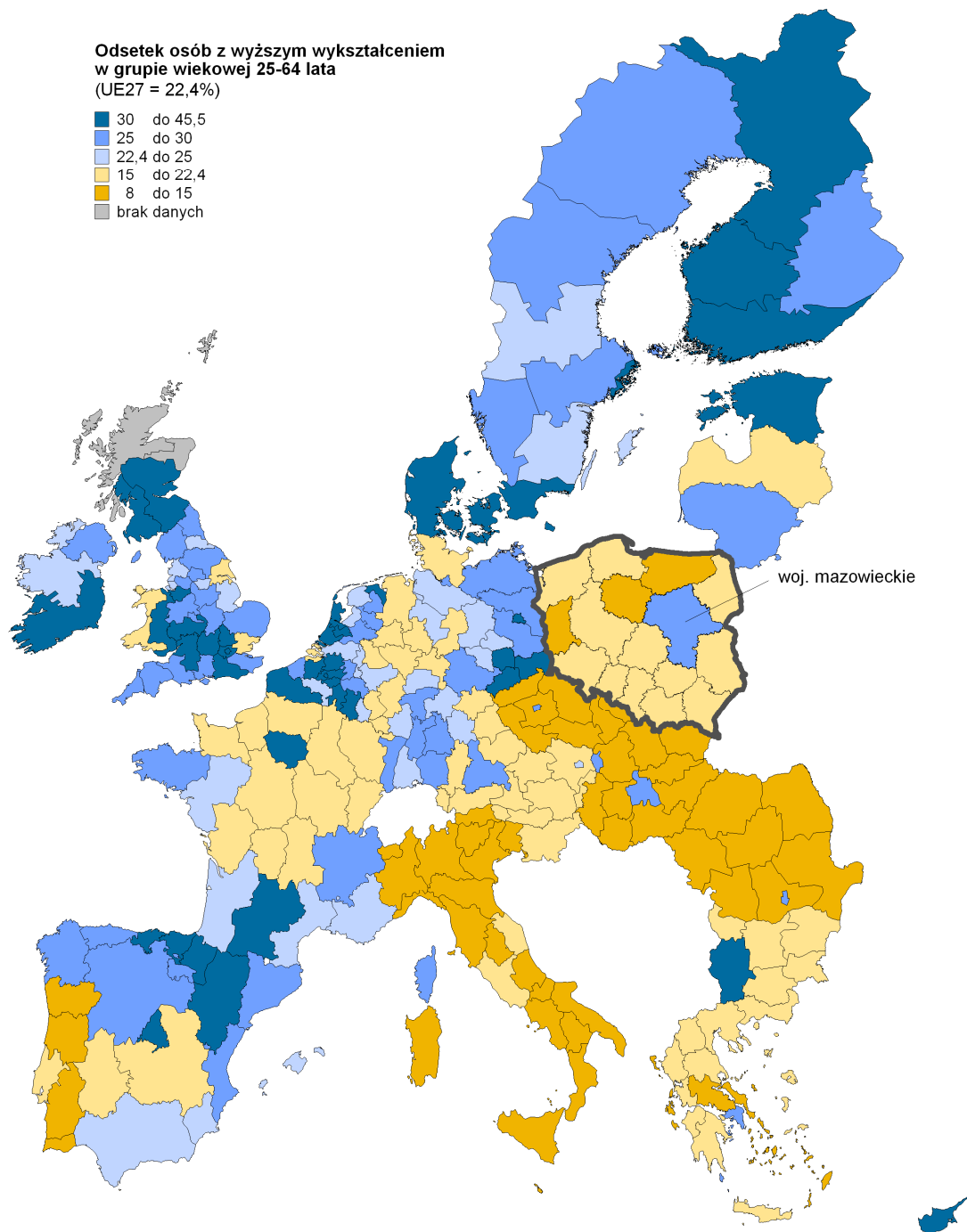
⁵⁶ Bez regionów angielskich – North Eastern Scotland i Highlands and Islands.

Tabela 6. Odsetek osób z wykształceniem wyższym w grupie wiekowej 25-64 w roku 2006, w wybranych regionach europejskich

Kraj	Region	Wartość wskaźnika (%)	Polskie regiony	Wartość wskaźnika (%)
Regiony z najniższym odsetkiem osób z wykształceniem wyższym			ŚREDNIA POLSKI	17,0
CZECHY	Severozápad	8,0	MAZOWIECKIE	25,6
PORTUGALIA	Região Autónoma dos Açores	8,2	MAŁOPOLSKIE	19,0
RUMUNIA	Sud - Muntenia	8,7	PODLASKIE	18,9
RUMUNIA	Sud-Est	9,2	DOLNOŚLĄSKIE	18,2
PORTUGALIA	Alentejo	9,6	ZACHODNIOPOMORSKIE	17,6
RUMUNIA	Nord-Vest	9,6	POMORSKIE	17,5
RUMUNIA	Nord-Est	9,8	ŁÓDZKIE	17,5
PORTUGALIA	Região Autónoma da Madeira	9,8	LUBELSKIE	17,1
			ŚLĄSKIE	16,6
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		25,6	WIELKOPOLSKIE	16,3
			ŚWIĘTOKRZYSKIE	16,1
ŚREDNIA UE27		22,4	PODKARPACKIE	15,1
			OPOLSKIE	15,1
Regiony z najwyższym odsetkiem osób z wykształceniem wyższym			WARMIŃSKO-MAZURSKIE	14,7
BELGIA	Prov. Brabant Wallon	45,5	LUBUSKIE	14,3
WIELKA BRYTANIA	Inner London	43,3	KUJAWSKO-POMORSKIE	12,2
HISZPANIA	Pais Vasco	41,8		
BELGIA	Région de Bruxelles-Capitale/Brussels Hoofdstedelijk Gewest	41,0		
BELGIA	Prov. Vlaams Brabant	40,6		
HOLANDIA	Utrecht	39,3		
FRANCJA	Île de France	38,6		
SZWECJA	Stockholm	38,2		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie Eurostat

Mapa 4. Odsetek osób z wykształceniem wyższym w grupie wiekowej 25-64 lata w UE w 2006 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Porównanie liczby studentów przypadających na 10 tys. mieszkańców regionu wykazuje, że województwo mazowieckie charakteryzuje się najwyższą wartością tego wskaźnika spośród wszystkich polskich województw. W 2007 roku na 10 tys. mieszkańców województwa przypadało 671 studentów, podczas gdy średnia dla wszystkich polskich regionów wynosiła 471.

Znaczący wpływ na budowanie gospodarki opartej na wiedzy ma kształcenie na kierunkach technicznych⁵⁷. Obecność w regionie wysoko wykwalifikowanych kadr jest elementem umożliwiającym generowanie i przyswajanie nowych rozwiązań technologicznych. Według danych Eurostat, w 2006 roku w Polsce na uczelniach technicznych kształciło się 22% wszystkich studentów. Jest to wynik poniżej średniej unijnej (25%) i znacząco odbiega od wyników osiągniętych przez takie kraje, jak Finlandia (37%), Niemcy (31%), Hiszpania (29%), w których odsetek kształcących się na uczelniach technicznych jest najwyższy. Z uwagi na brak danych statystycznych nie jest możliwe dokonanie szczegółowych porównań na szczeblu regionalnym dla całej UE. Możliwe jest natomiast porównanie województwa mazowieckiego z polskimi regionami. Odsetek studentów na uczelniach technicznych w województwie mazowieckim w 2006 roku wynosił 14% i był niższy od średniej dla Polski (17%). Najwyższym odsetkiem studentów uczących się na kierunkach technicznych charakteryzują się województwa opolskie (30%), śląskie (28%), zachodniopomorskie (26%).

Jak wynika z badań OECD⁵⁸, polskie szkolnictwo wyższe stało się stosunkowo bardziej otwarte od początku lat 90. XX wieku. Jednakże nie można stwierdzić, że osiągnęło wysoki poziom internacjonalizacji.

W 2006 roku, według danych Eurostat, studenci zagraniczni stanowili w Polsce 0,14%, co jest niekorzystnym wynikiem w świetle pozostałych krajów UE. Niższym odsetkiem studentów zagranicznych charakteryzuje się tylko Rumunia. We wszystkich krajach UE studenci zagraniczni stanowili 2,74% ogółu studentów, a w niektórych krajach Unii Europejskiej odsetek studentów z zagranicy przekroczył 5% (Austria, Luxemburg, Niemcy).

Z informacji podawanych przez GUS⁵⁹ wynika, że w 2007 roku w województwie mazowieckim studenci zagraniczni stanowili 1% ogółu studentów, co było wynikiem lepszym od wskaźnika dla całego kraju.⁶⁰

Kontynuowanie kształcenia, uczestnictwo w kursach i szkoleniach w trakcie całego wieku produkcyjnego pozwala przystosować się do nowych technik i metod pracy, jak również daje większą możliwość przystosowania się do zmieniających się okoliczności na rynku pracy. Kształcenie ustawiczne, mające wpływ na zdolność przystosowania się pracowników do nowych warunków, jest więc istotnym czynnikiem konkurencyjności.

Skala kształcenia przez całe życie jest znacząco zróżnicowana między regionami Unii Europejskiej (*Mapa 5*). W 2006 roku odsetek osób dorosłych⁶¹ uczestniczących w kursach i szkoleniach był największy w Danii (29,1%), regionie Inner London (25,5%) oraz regionach fińskich Etela-Suomi (24,2%) i Pohjois-Suomi (23,6%) – *Tabela 7*. Średnia dla regionów Unii Europejskiej wynosiła 9,3%. W województwie mazowieckim wartość tego wskaźnika była niższa od średniej unijnej i wynosiła 6,1%. Również w pozostałych polskich regionach wartość wskaźnika nie przekroczyła średniej unijnej. Najmniejszym odsetkiem osób dorosłych biorących udział w kursach i szkoleniach charakteryzowały się regiony greckie: Notio Aigaio (0,4%), Peloponnisos (0,6%), Sterea Hellada (0,6%) i bułgarskie: Severozapaden (0,5%), Yuzben Tsentrahen (0,8%), Severen Tsentralen (0,7%).

W latach 2002-2006 odsetek osób uczestniczących w kursach i szkoleniach stale wzrastał, zarówno w regionach UE ogółem, jak i w województwie mazowieckim. We wskazanym okresie w regionach unijnych nastąpił wzrost udziału o ponad 2 pkt. proc. (z poziomu 6,9%

⁵⁷ Wskaźnik opracowany przez Eurostat uwzględnia następujące kierunki: matematyka, nauki ścisłe, informatyka, budownictwo.

⁵⁸ Raport OECD na temat szkolnictwa wyższego w Polsce, http://www.nauka.gov.pl/mn/_gAllery/37/26/37267/20080506_OECD_popr_PS_SGE.pdf, dostęp w dniu 16 grudnia 2008 roku.

⁵⁹ Szkoły wyższe w województwie mazowieckim w 2007 r., informacja sygnałna.

⁶⁰ Z informacji podawanych przez GUS w notatce informacyjnej *Studenci szkół wyższych w Polsce w roku akademickim 2007/2008* wynika, że studenci zagraniczni stanowili 0,7% ogółu studentów w naszym kraju.

⁶¹ Dane dotyczą grupy wiekowej 25-64 lata.

do 9,3%). W województwie mazowieckim wzrost był niższy (o niecały 1 pkt proc.). Znacznie większy wzrost odnotowano między rokiem 2006 a 2007 (ponad 2 pkt. proc.). W tym samym czasie w całej UE wskaźnik ten pozostał prawie na tym samym poziomie (wzrost o 0,1 pkt. proc.).

Poziom wykształcenia mieszkańców województwa mazowieckiego stale wzrasta. Przyczynia się do tego rosnąca liczba młodych osób osiągających wykształcenie średnie i wyższe. Wzrost poziomu wykształcenia, charakterystyczny dla całego kraju, w tym również województwa mazowieckiego, jest związany z rosnącymi wymaganiami wobec kwalifikacji pracowników.

Odsetek osób z wykształceniem wyższym w województwie mazowieckim przewyższa wartości średnie dla Polski, jak również dla UE. Dzieje się tak głównie za przyczyną mieszkańców miast, zwłaszcza Warszawy. Województwo mazowieckie zajmuje jednak pozycję odległą w porównaniu z regionami charakteryzującymi się najwyższą wartością tego wskaźnika. Należy podkreślić, że silną stroną województwa mazowieckiego jest dobrze rozwinięty system szkolnictwa wyższego. Dominującą rolę odgrywa Warszawa. Tworzone są także uzupełniające centra akademickie na obszarze pozametropolitalnym. Szkolnictwo wyższe w województwie mazowieckim charakteryzuje się również największą otwartością – odsetek studentów zagranicznych jest najwyższy w kraju.

W województwie mazowieckim działalność prowadzą 104 wyższe uczelnie, w tym kilkadziesiąt prywatnych, na których kształcą się łącznie ponad 350 tys. studentów. W regionie znajduje się największy polski uniwersytet i największa politechnika. Zwłaszcza bogaty zasób w tym aspekcie występuje w Warszawie, w której znajdują się najbardziej renomowane i największe uczelnie wyższe w kraju. Na Uniwersytecie Warszawskim studiuje ponad 60 tys. osób, a na Politechnice Warszawskiej ponad 20 tys. Zasłużoną renomą cieszą się: Szkoła Główna Handlowa i Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawski Uniwersytet Medyczny i Akademia Teatralna. W stolicy działają również: Akademia Sztuk Pięknych, Uniwersytet Muzyczny, Chrześcijańska Akademia Teologiczna, Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Poza Warszawą szkolnictwo wyższe rozwija się we wszystkich większych miastach regionu.

W okresie od 1999 do 2006 roku w województwie mazowieckim nastąpił wzrost liczby uczelni wyższych. Wskaźnik dynamiki wspomnianego wzrostu wyniósł 146%. Najwięcej powstało nowych filii i punktów konsultacyjnych (1999 = 100%, 2006 = 550%). Szkoły wyższe i ich jednostki organizacyjne występują coraz częściej w niewielkich miejscowościach.

Szybki, ilościowy rozwój szkolnictwa wyższego przekładał się również na znaczny przyrost uczelni prywatnych. Rozwój uczelni prywatnych był spowodowany polityką, jaką prowadzi rząd, który nie zwiększa nakładów na szkolnictwo wyższe proporcjonalnie do wzrostu liczby studentów. Dla przykładu, w Polsce na uczelniach prywatnych studiuje aż 30% wszystkich studentów, w Niemczech tylko 2%.

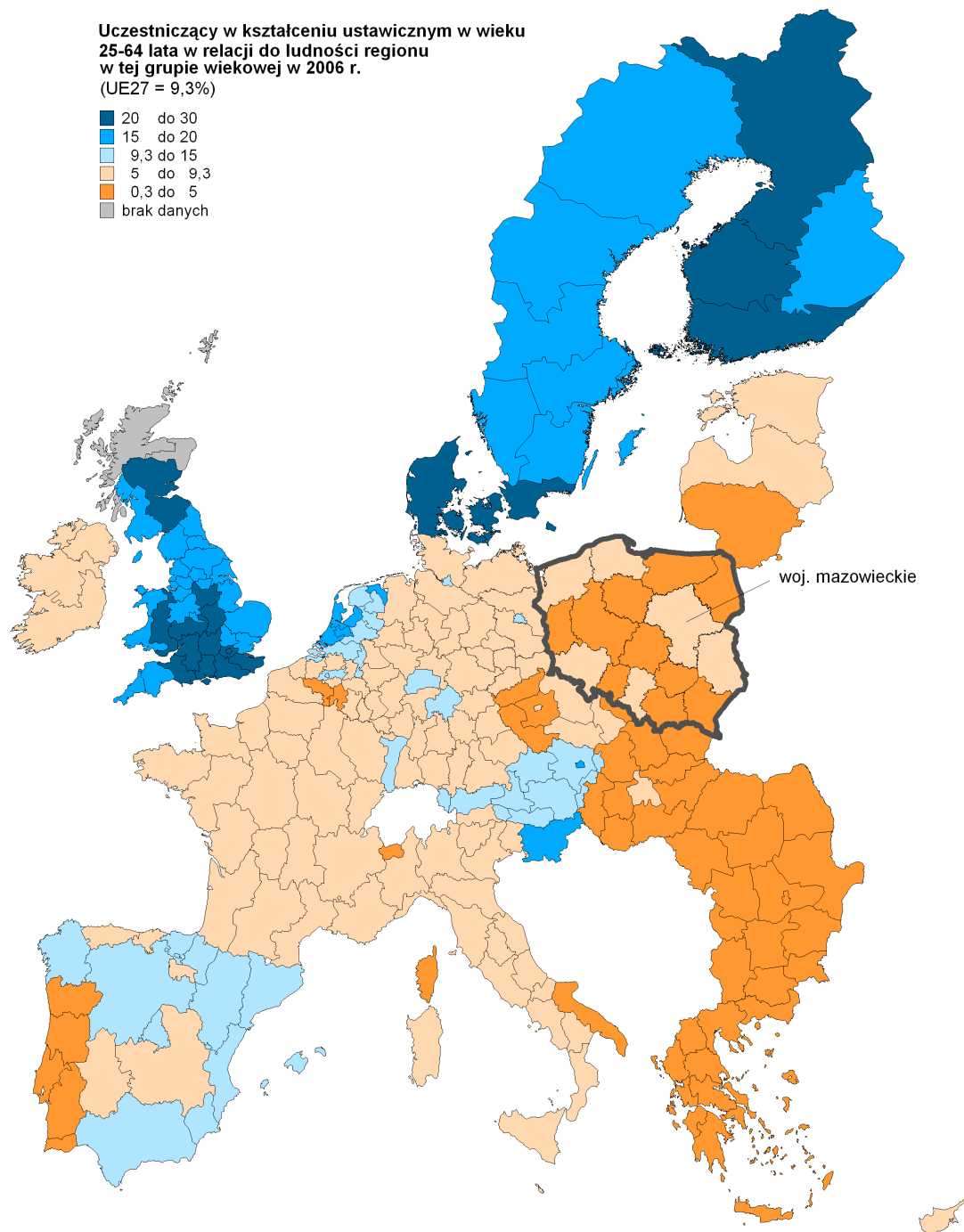
Województwo mazowieckie charakteryzuje się niskim, na tle regionów europejskich, odsetkiem osób biorących udział w kształceniu ustawicznym. Niska wartość tego wskaźnika może utrudniać konkurowanie województwa mazowieckiego z innymi regionami europejskimi. Gwałtowny rozwój nowoczesnych technologii powoduje, że zdobyte wykształcenie ulega dosyć szybkiej dezaktualizacji. Istnieje zatem wysokie prawdopodobieństwo, że osoby posiadające obecnie wystarczające kwalifikacje za kilka czy kilkanaście lat będą miały trudności z utrzymaniem się na rynku pracy, jeśli nie będą się rozwijać i uzupełniać swoich kwalifikacji. Należy jednak podkreślić, że system ustawicznego podnoszenia kwalifikacji dopiero zaczyna się w Polsce rozwijać. Wzrost odsetka osób biorących udział w szkoleniach i kursach jest znacznie bardziej dynamiczny niż w regionach UE. Można się więc spodziewać rozwoju tego segmentu rynku edukacyjnego. Sprzyjać temu będzie wzrost poziomu wykorzystania funduszy unijnych przeznaczonych na ten cel.

Tabela 7. Uczestnictwo osób dorosłych (25-64 lata) w kształceniu ustawicznym w relacji do ludności regionu w tej grupie wiekowej w 2006 roku

Kraj	Region	Wartość wskaźnika (%)	Polskie regiony	Wartość wskaźnika (%)
Regiony z najniższym odsetkiem osób z wykształceniem wyższym			ŚREDNIA POLSKI	4,4
RUMUNIA	Sud-Est	1,0	MAZOWIECKIE	6,1
GRECJA	Ionia Nisia	0,9	POMORSKIE	5,4
BULGARIA	Yugoiztochen	0,8	DOLNOŚLĄSKIE	5,4
GRECJA	Voreio Aigaio	0,8	LUBELSKIE	5,3
BULGARIA	Yuzhen tsentralen	0,8	ZACHODNIOPOMORSKIE	5,1
BULGARIA	Severen tsentralen	0,8	ŚLĄSKIE	5,0
GRECJA	Stereia Ellada	0,6	ŁÓDZKIE	4,5
GRECJA	Peloponnisos	0,6	MAŁOPOLSKIE	4,3
			KUJAWSKO-POMORSKIE	4,1
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		6,1	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	4,1
			PODLASKIE	4,1
ŚREDNIA UE27		9,3	OPOLSKIE	3,8
			WIELKOPOLSKIE	3,8
Regiony z najwyższym odsetkiem osób z wykształceniem wyższym			LUBUSKIE	3,8
DANIA	-	29,1	PODKARPACKIE	3,2
WIELKA BRYTANIA	Inner London	25,5	ŚWIĘTOKRZYSKIE	3,1
FINLANDIA	Etelä-Suomi	24,2		
FINLANDIA	Pohjois-Suomi	23,6		
WIELKA BRYTANIA	Surrey, East and West Sussex	23,4		
WIELKA BRYTANIA	Berkshire, Bucks and Oxfordshire	22,9		
WIELKA BRYTANIA	Outer London	22,4		
FINLANDIA	Länsi-Suomi	22,2		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie Eurostat

Mapa 5. Uczestnictwo osób dorosłych (25-64 lata) w kształceniu ustawicznym w relacji do ludności regionu w tej grupie wiekowej w 2006 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

3.3. Rynek pracy

Sytuacja na rynku pracy jest jednym z elementów świadczących o poziomie rozwoju gospodarki. Nie tylko odzwierciedla konkurencyjność regionalną, lecz także w znacznej mierze ją definiuje.

Jednym ze wskaźników opisujących sytuację na rynku pracy jest poziom zatrudnienia ludności. Wysoki poziom zatrudnienia jest czynnikiem dynamizującym gospodarkę, przeciwdziała wykluczeniu społecznemu, jak również sprzyja zmniejszaniu obciążeń wynikających

ze starzenia się społeczeństw. W *Strategii Lizbońskiej*, której głównym celem jest uczynienie z Europy najbardziej konkurencyjnej gospodarki na świecie, przyjęto założenie, że do 2010 roku w krajach członkowskich dla ludności w wieku 15-64 lata zostanie osiągnięty poziom zatrudnienia nie niższy niż 70% (w roku 2005 miał to być poziom 67%). Poziom zatrudnienia kobiet w 2010 roku powinien osiągnąć pułap 60%, zaś osób w wieku 55-64 lata – 50%⁶².

Według danych Eurostat, w 2007 roku wskaźnik zatrudnienia (liczba zatrudnionych jako procent ludności w wieku powyżej 25 roku życia) dla regionów UE wynosił 56,4%. W porównaniu z rokiem 2004 w regionach UE nastąpił wzrost zatrudnienia o 3% (z poziomu 53,4%), mimo to średni poziom zatrudnienia w UE nadal pozostaje znacznie poniżej celu nakreślonego przez *Strategię Lizbońską*.

Zróznicowanie poziomu zatrudnienia w regionach UE pokazuje *Mapa 6*. Najwyższym poziomem zatrudnienia charakteryzowały się regiony norweskie i szwedzkie. W regionach tych wskaźnik zatrudnienia przekroczył zaplanowaną w *Strategii Lizbońskiej* na rok 2010 wartość (*Tabela 8*). Regionami o względnie wysokim na tle Europy poziomie zatrudnienia są również regiony angielskie, holenderskie, irlandzkie, austriackie, północnych Włoch, północnych Niemiec oraz Estonia. Dysproporcje pomiędzy regionami o najniższym i najwyższym poziomie zatrudnienia nadal pozostają znaczne i wynoszą ponad 30 pkt. proc. Najniższym poziomem zatrudnienia w 2007 roku charakteryzowały się regiony południowych Włoch, zachodniej Hiszpanii oraz regiony greckie i węgierskie.

W latach 2004-2007 największy wzrost zatrudnienia zanotowano w regionach szwedzkich: Övre Norrland (7,6%), Mellersta Norrland (7,6%), Norra Sverige (6,8%), w polskim województwie świętokrzyskim (7,6%) oraz bułgarskim Severoiztochen (7,6%).

W tym samym okresie w 30 regionach UE nastąpił spadek zatrudnienia. Były to przede wszystkim regiony angielskie i francuskie. Zatrudnienie zmniejszyło się najbardziej w regionie Cornwall and Isles of Scilly o 4,2 pkt. proc.

Według danych Eurostat, w 2007 roku wskaźnik zatrudnienia w województwie mazowieckim wynosił 57,1% i był o 1 pkt. proc. wyższy od średniej unijnej oraz ponad 2 pkt. proc. wyższy od średniej Polski (53,2%). W latach 2004-2007 wskaźnik zatrudnienia dla Polski wzrósł o 3,7 pkt. proc. (z 49,5% do 53,2%). W tym samym czasie w województwie mazowieckim wzrost zatrudnienia był większy od średniej dla Polski i wynosił 4,2 pkt. proc. (z 52,9% do 57,1%).

Wskaźnikami opisującymi rynek pracy są również wskaźniki uczestnictwa w rynku pracy kobiet i osób starszych w wieku 45-64 lata. W Polsce, podobnie jak we wszystkich krajach UE, aktywność zawodowa kobiet jest niższa od aktywności zawodowej mężczyzn. Utrudniona partycypacja w rynku pracy kobiet wiąże się z koniecznością łączenia przez nie funkcji zawodowych i rodzinnych. Ograniczone możliwości uczestnictwa w rynku pracy osób starszych są zaś związane z mniejszą mobilnością, niższym poziomem kwalifikacji lub niższym poziomem wykształcenia tych osób⁶³.

Zatrudnienie kobiet w 2007 roku w województwie mazowieckim było nieco niższe od średniej unijnej (46,0%) i wynosiło 45,7%. Taki wynik był jednocześnie znacznie wyższy od średniej dla Polski (41,5%).

⁶² U. Sztanderska, *Rynek pracy dla konkurencyjnej gospodarki UE*, Biała Księga 2004, Polskie Forum *Strategii Lizbońskiej*, <http://www.pfsl.pl/download/bk2004.pdf>, dostęp w dniu 20 grudnia 2008 roku.

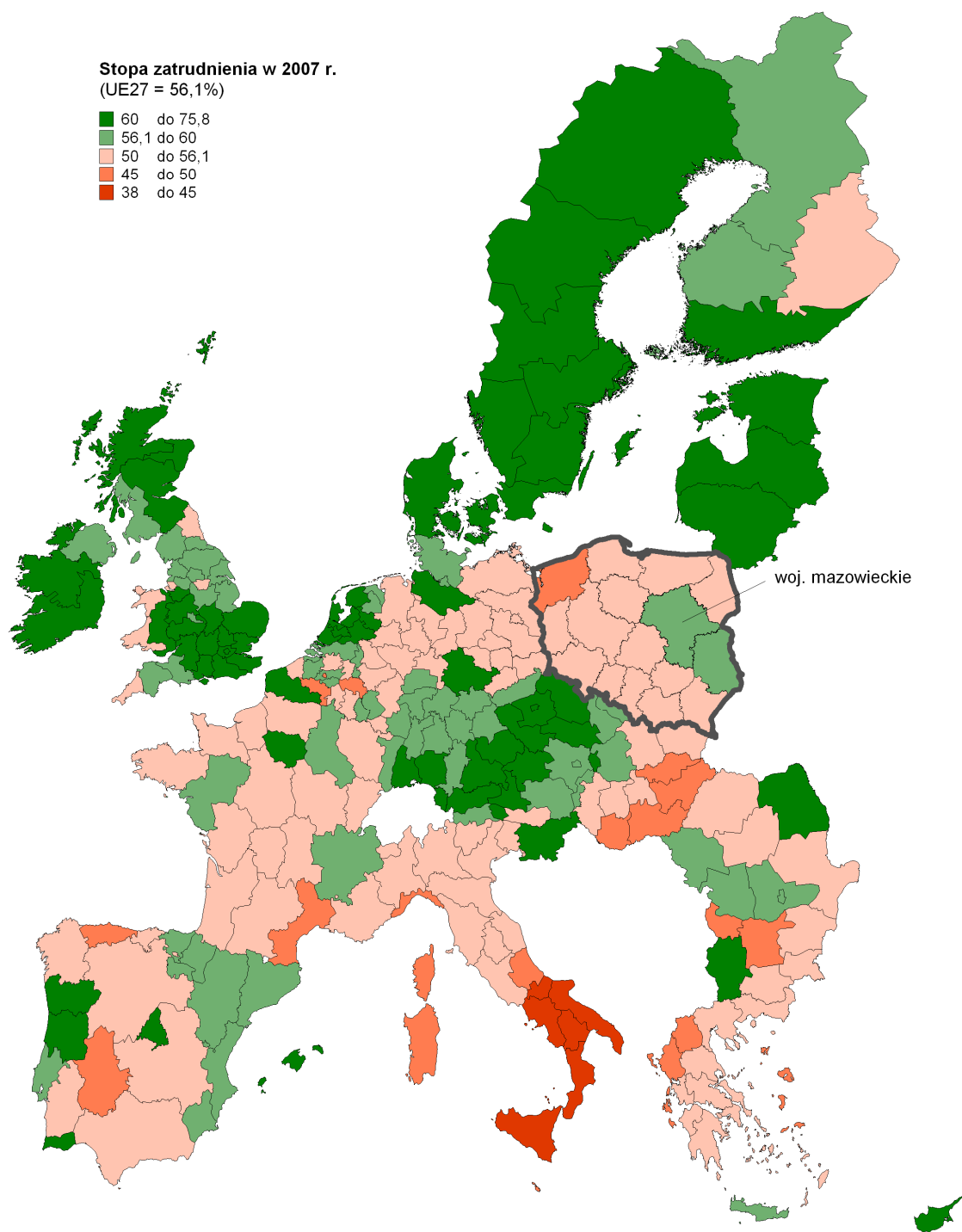
⁶³ Program Operacyjny „Kapitał Ludzki”, http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/NR/rdonlyres/F76AAC55-7A92-44E6-A9BF-4C2E5F30248C/38399/POKL_zatwierdzony_7092007.pdf, dostęp w dniu 22 grudnia 2008 roku.

Tabela 8. Poziom zatrudnienia w regionach UE w 2007 roku

Kraj	Region	Wartość wskaźnika (%)	Polskie regiony	Wartość wskaźnika (%)
Regiony o najniższym poziomie zatrudnienia			ŚREDNIA POLSKI	53,2
WŁOCHY	Sicilia	38,9	MAZOWIECKIE	57,1
WŁOCHY	Calabria	39,4	ŁÓDZKIE	54,0
WŁOCHY	Campania	39,8	WIELKOPOLSKIE	55,4
WŁOCHY	Puglia	40,4	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	51,6
WŁOCHY	Basilicata	42,4	LUBELSKIE	56,8
WŁOCHY	Molise	43,5	PODKARPACKIE	55,8
HISZPANIA	Ciudad Autónoma de Ceuta	44,1	MAŁOPOLSKIE	54,6
WĘGRY	Észak-Magyarország	45,3	ŚLĄSKIE	50,2
			OPOLSKIE	50,0
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		57,1	DOLNOŚLĄSKIE	50,6
			LUBUSKIE	54,0
ŚREDNIA UE27		56,1	ZACHODNIOPOMORSKIE	48,2
			PODLASKIE	55,3
Regiony o najwyższym poziomie zatrudnienia			ŚWIĘTOKRZYSKIE	55,2
SZWECJA	Stockholm	75,8	POMORSKIE	52,8
SZWECJA	Smaland med oarna	73,5	KUJAWSKO-POMORSKIE	50,1
SZWECJA	Västsverige	72,8		
SZWECJA	Sydsverige	70,0		
SZWECJA	Östra Mellansverige	69,9		
SZWECJA	Övre Norrland	69,2		
SZWECJA	Mellersta Norrland	69,2		
SZWECJA	Norra Mellansverige	69,2		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Mapa 6. Zatrudnienie w regionach UE w 2007 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Poziom zatrudnienia w grupach wiekowych 45-54 i 55-64 lata był w 2007 roku w województwie mazowieckim znacznie wyższy (o ponad 6 pkt. proc.) od średnich dla kraju i wynosił odpowiednio 74,8% i 35,0%. Mimo dobrego wyniku na tle regionów polskich, wskaźnik zatrudnienia we wskazanych grupach wiekowych jest w województwie mazowieckim znacznie niższy od średniej dla regionów UE (77,5% w grupie wiekowej 45-54 lata i 44,7% w grupie 55-64 lata). Również zatrudnienie kobiet w województwie mazowieckim we wskazanych grupach wiekowych było wyższe od średniej w kraju (63,6% i 19,4%) i wynosiło 73,1% i 25,2%. Poziom zatrudnienia kobiet w wieku 45-54 lata był w województwie mazowieckim

niewo wyższy od średniej unijnej, wynoszącej 70,1%, zaś poziom zatrudnienia w grupie starszej, tj. 54-65 lat, był niższy o ponad 10 pkt. proc.

Niskie wskaźniki aktywności zawodowej osób starszych są związane w dużej mierze z dostępnością alternatywnych źródeł dochodu (w szczególności możliwości wcześniejszego przejścia na emeryturę).

Ważnym wskaźnikiem opisującym sytuację na rynku pracy, obrazującym jednocześnie charakter gospodarki, jest struktura sektorowa zatrudnienia. Udział osób pracujących w poszczególnych sektorach gospodarki został omówiony w rozdziale 3.5.

Wskaźnikiem, który charakteryzuje stan regionalnego rynku pracy jest stopa bezrobocia (liczba osób bezrobotnych jako procent ludności aktywnej zawodowo). Poziom bezrobocia wskazuje na deficyt miejsc pracy, jednakże może również być efektem rozbieżności między kwalifikacjami siły roboczej a potrzebami istniejącymi na rynku pracy⁶⁴.

Dane statystyczne z lat 2004-2007 wskazują na znaczne dysproporcje w odsetku osób bezrobotnych w poszczególnych regionach UE (*Mapa 7*). W 2004 roku, według wyliczeń dokonanych przez Eurostat, regionami charakteryzującymi się najniższą stopą bezrobocia były regiony angielskie: Dorset-Samerset (2,4%), North Yorkshire (2,6%), Cheshire (2,7%), Harefordshire (3,2%), Surrey (3,3%), Hampshire (3,3%), włoskie: Bolzano-Bozen (2,7%), Vallee Aoste (3,0%), Trento (3,2%) oraz austriacki region Tyrol (3,3%). Najwyższą stopą bezrobocia charakteryzowały się województwa polskie (z wyjątkiem województwa mazowieckiego), wschodnie regiony Niemiec, południowo-zachodnie regiony Hiszpanii oraz południowe regiony we Włoszech. W regionach tych stopa bezrobocia wynosiła ponad 15,0%.

W 2004 roku województwo mazowieckie posiadało najniższą stopę bezrobocia (14,6%) spośród wszystkich polskich województw. Niska na tle Polski stopa bezrobocia w województwie mazowieckim jest przede wszystkim wynikiem niskiego poziomu tego wskaźnika w Warszawie. Z danych GUS wynika, iż w IV kwartale 2007 roku w m.st. Warszawie bezrobocie wynosiło 3,0%, podczas gdy w powiecie szydłowieckim aż 33,6%⁶⁵. W porównaniu z innymi regionami Europy Środkowo-Wschodniej – Pragą (3,9%), Estonią (9,7%), Łotwą (10,4%), Litwą (11,4%) – województwo mazowieckie wypada niekorzystnie.

W latach 2004-2007 poziom bezrobocia w większości regionów europejskich obniżył się (*Mapa 8*). Średnie bezrobocie w Europie⁶⁶ we wskazanym okresie zmniejszyło się z 8,9% do 7,2%. Zauważalnym zjawiskiem był znacznie większy spadek bezrobocia w regionach charakteryzujących się wyższą jego stopą (zachodnie regiony Polski, Hiszpanii, południowe regiony Włoch, wschodnie regiony Niemiec oraz regiony Bułgarii). Największy spadek bezrobocia spośród wszystkich regionów UE odnotowano w regionach polskich, tj. w województwach: lubuskim, zachodniopomorskim i dolnośląskim. Stopa bezrobocia w tych województwach zmniejszyła się odpowiednio o 13,4; 12,3 i 12,2 pkt. proc. W województwie mazowieckim w latach 2004-2007 stopa bezrobocia zmniejszyła się o 5,5 pkt. proc. (z 14,6% do 9,1%).

Spośród regionów europejskich w 2007 roku najmniejszym bezrobociem charakteryzowały się regiony holenderskie: Zeeland (2,1%), Utrecht (2,7%), Gelderland (2,7%), czeskie: Praha (2,4%), włoskie: Bolzano-Bozen (2,6%), Trento (2,9%) oraz austriacki region Tyrol (2,8%). Do grupy regionów o najwyższych stopach bezrobocia (powyżej 15%) w 2007 roku należały hiszpański region Ceuta i Melila (20,3%), regiony wschodnich Niemiec oraz słowacki region Stredne (15,1%).

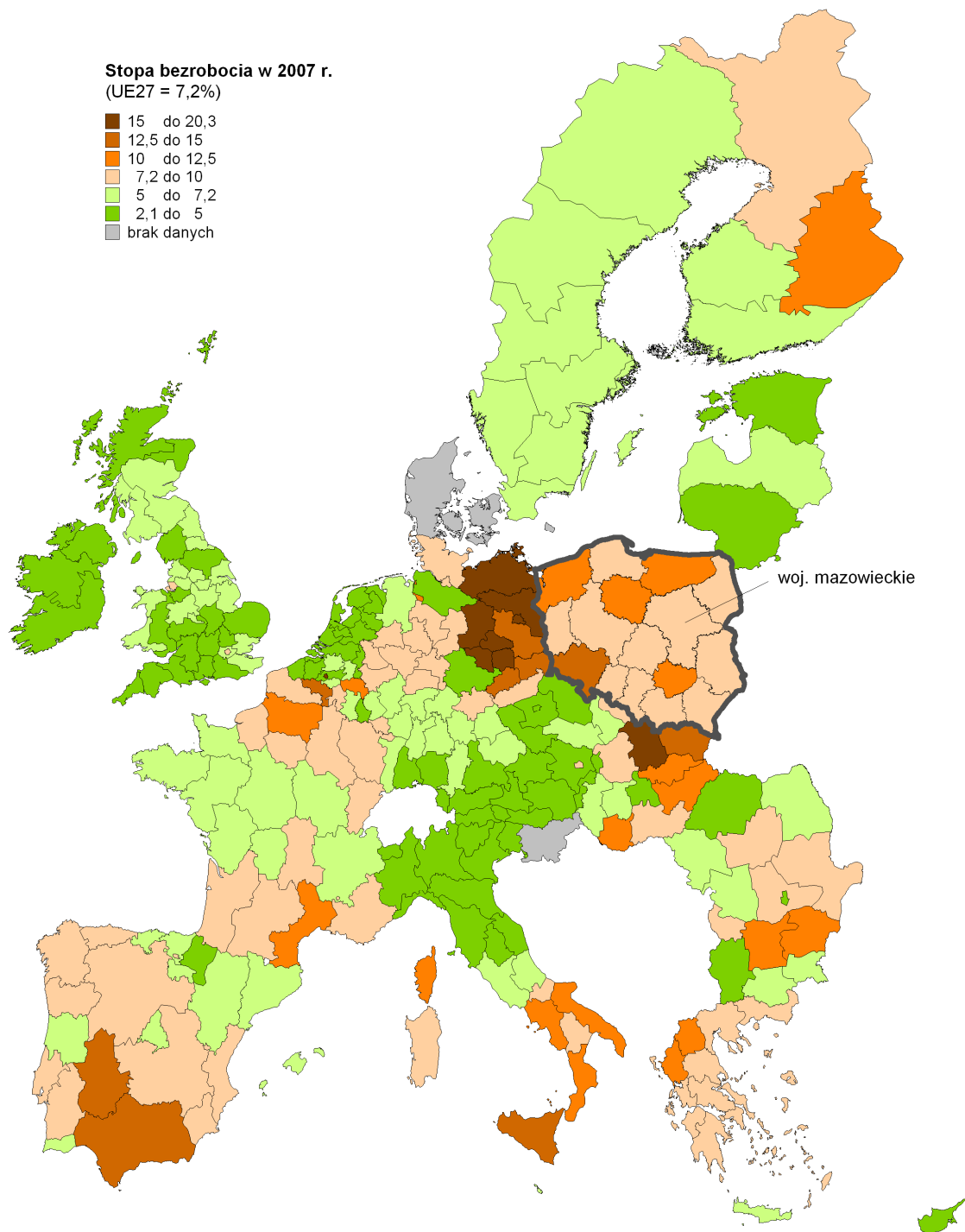
⁶⁴ *Atlas Espon, Struktura Terytorium Europy*, październik 2006,

http://www.espon.pl/files/11_2/2/ESPON%20Atlas_FIN_600_2.pdf, dostęp w dniu 12 grudnia 2008 roku.

⁶⁵ Jak podaje Wojewódzki Urząd Pracy w Krótkiej informacji o rynku pracy w województwie mazowieckim w sierpniu 2008 roku stopa bezrobocia w powiecie szydłowieckim wynosiła 31,0%, a w Warszawie – 2,1%.

⁶⁶ Dane dostępne dla 255 regionów europejskich.

Mapa 7. Stopa bezrobocia⁶⁷ w regionach UE w 2007 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Ważnym wskaźnikiem opisującym sytuację na rynku pracy jest stopa bezrobocia długookresowego. Stopa bezrobocia długookresowego oznacza udział osób pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy w całkowitej liczbie osób bezrobotnych. Bezrobocie długookresowe jest wynikiem problemów strukturalnych danej gospodarki. Im wyższa jest stopa bezrobocia długookresowego, tym poważniejsze są problemy strukturalne danej gospodarki⁶⁸.

⁶⁷ Stopa bezrobocia w grupie osób powyżej 15 roku życia.

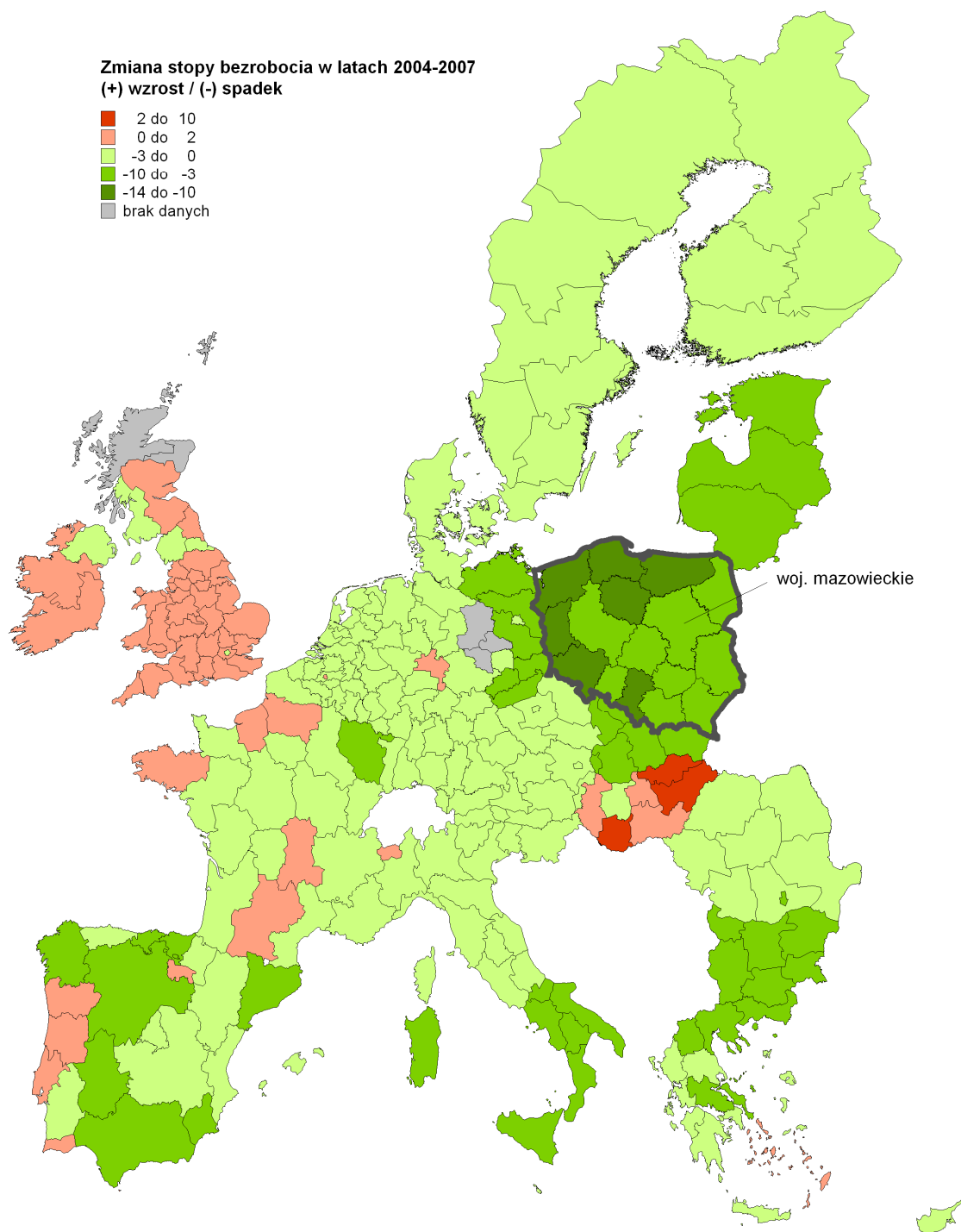
⁶⁸ *Atlas Espon, Struktura Terytorium Europy*, październik 2006, http://www.espon.pl/files/11_2/2/ESPON%20Atlas_FIN_600_2.pdf, dostęp w dniu 12 grudnia 2008 roku.

Tabela 9. Stopa bezrobocia w regionach UE w 2007 r.

Kraj	Region	Wartość wskaźnika (%)	Polskie regiony	Wartość wskaźnika (%)
Regiony o najniższych wartościach wskaźnika			ŚREDNIA POLSKI	9,9
HOLANDIA	Zeeland	2,1	DOLNOŚLĄSKIE	12,7
CZECHY	Praha	2,4	ŚWIĘTOKRZYSKIE	12,1
WŁOCHY	Provincia Autonoma Bolzano-Bozen	2,6	ZACHODNIOPOMORSKIE	11,5
HOLANDIA	Utrecht	2,7	KUJAWSKO-POMORSKIE	11,3
HOLANDIA	Gelderland	2,7	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	10,5
AUSTRIA	Tirol	2,8	LUBUSKIE	9,8
WŁOCHY	Provincia Autonoma Trento	2,9	PODKARPACKIE	9,6
WŁOCHY	Emilia-Romagna	2,9	LUBELSKIE	9,5
			POMORSKIE	9,5
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		9,1	OPOLSKIE	9,4
			ŁÓDZKIE	9,3
ŚREDNIA UE27		7,2	MAZOWIECKIE	9,1
			PODLASKIE	8,9
Regiony o najwyższych wartościach wskaźnika			MAŁOPOLSKIE	8,5
HISZPANIA	Ciudad Autónoma de Ceuta	20,3	WIELKOPOLSKIE	8,3
NIEMCY	Mecklenburg-Vorpommern	17,4	ŚLĄSKIE	8,1
NIEMCY	Leipzig	17,2		
BELGIA	Région de Bruxelles-Capitale/Brussels Hoofdstedelijk Gewest	17,1		
NIEMCY	Berlin	16,3		
SŁOWACJA	Stredné Slovensko	15,3		
NIEMCY	Brandenburg - Nordost	15,1		
SŁOWACJA	Východné Slovensko	14,9		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

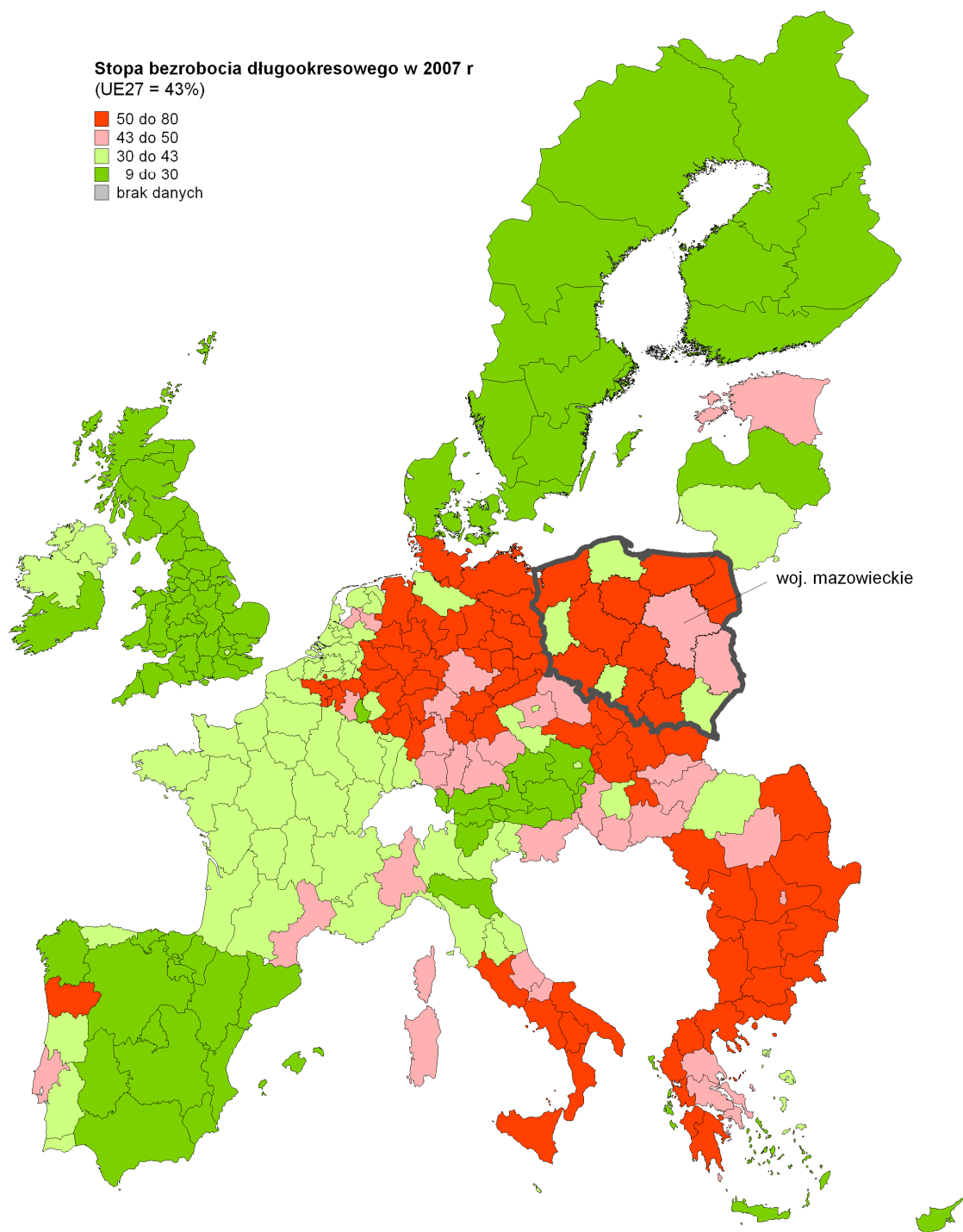
Mapa 8. Zmiana stopy bezrobocia w regionach UE w latach 2004-2007

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

W 2004 roku stopa bezrobocia długookresowego dla UE wynosiła 45,3%, przy czym dla regionów „starej piętnastki” średnia ta była znacznie niższa (41,5%) niż w regionach nowych krajów członkowskich (53,8%). W ciągu ostatnich pięciu lat udział bezrobocia długoterminowego w liczbie bezrobotnych ogółem nie wykazywał stałej tendencji. W latach 2002-2003 w regionach UE-27 odnotowano wzrost udziału bezrobocia długoterminowego (z 45,3% do 46,0%), zaś w latach 2003-2007 spadek (z 46,0% do 43,0%). W latach 2004-2007 największy spadek stopy bezrobocia długoterminowego odnotowano w regionach: francuskim Corse

Mapa 9. Stopa bezrobocia długookresowego⁶⁹ w 2007 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

(24,4 pkt. proc.), hiszpańskich: Cantabria (21,3), Ceuta i Melila (17,5), Galicia (17,3), Cataluna (16,4), greckim Thessalia (17,9), rumuńskim Centru (15,4), belgijskim Liburg (15,0), na Litwie (19,2), Łotwie (17,4) oraz polskich regionach – podkarpackim (18,9) i mazowieckim (14,7).

W 2007 roku największym odsetkiem osób długotrwale bezrobotnych charakteryzowały się regiony słowackie i regiony we wschodniej części Niemiec, w których wskaźnik

⁶⁹ Stopa bezrobocia długookresowego oznacza udział osób pozostających bez pracy w długim okresie czasu – powyżej 12 miesięcy w liczbie osób bezrobotnych (osoby bezrobotne przez mniej niż rok plus osoby długotrwale bezrobotne).

Tabela 10. Stopa bezrobocia długookresowego⁷⁰ w 2007 r.

Kraj	Region	Wartość wskaźnika (%)	Polskie regiony	Wartość wskaźnika (%)
Regiony o najniższym stopie bezrobocia długookresowego			ŚREDNIA POLSKI	50,9
SZWECJA	Sydsverige	9,1	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	59,3
HISZPANIA	Illes Balears	9,3	ŚLĄSKIE	58,8
SZWECJA	Mellersta Norrland	10,9	ŚWIĘTOKRZYSKIE	58,5
SZWECJA	Norra Mellansverige	11,6	PODLASKIE	58,1
WIELKA BRYTANIA	Cornwall and Isles of Scilly	12,1	MAŁOPOLSKIE	56,8
SZWECJA	Småland med öarna	13,0	KUJAWSKO-POMORSKIE	56,8
AUSTRIA	Tirol	13,2	ZACHODNIOPOMORSKIE	55,6
SZWECJA	Västsverige	13,5	WIELKOPOLSKIE	55,2
			ŁÓDZKIE	54,5
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		43,7	DOLNOŚLĄSKIE	52,0
			LUBELSKIE	49,9
ŚREDNIA UE27		43,0	MAZOWIECKIE	43,7
			POMORSKIE	42,4
Regiony o najwyższym stopie bezrobocia długookresowego			OPOLSKIE	41,4
SŁOWACJA	Východné Slovensko	79,47	PODKARPACKIE	37,6
SŁOWACJA	Stredné Slovensko	74,84	LUBUSKIE	34,1
SŁOWACJA	Západné Slovensko	69,75		
BUŁGARIA	Yuzhen tsentralen	65,39		
NIEMCY	Leipzig	65,37		
BUŁGARIA	Severozapaden	65,34		
BUŁGARIA	Severen tsentralen	65,22		
NIEMCY	Chemnitz	64,55		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie Eurostat

⁷⁰ Stopa bezrobocia długookresowego oznacza udział osób pozostających bez pracy w długim okresie czasu – powyżej 12 miesięcy w liczbie osób bezrobotnych (osoby bezrobotne przez mniej niż rok plus osoby długotrwale bezrobotne).

oscylował odpowiednio około 70% i 60% (Mapa 9). Najmniejszy odsetek osób długotrwale bezrobotnych odnotowano w regionach szwedzkich (Sydsveri – 9,1%, Mellerst – 9,3%, Norra Mellansverige – 11,6%, Smiland – 13,0%), regionie hiszpańskim Illes Baleary – 9,3% oraz angielskim Cornwall – 12,1%. W 2007 roku województwo mazowieckie na tle regionów unijnych zajmowało stosunkowo przeciętną pozycję. Odsetek osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie osób bezrobotnych był nieco wyższy od średniej unijnej (UE27 – 43,0%) i wynosił 43,7% ogółu bezrobotnych. Cztery polskie regiony charakteryzowały się niższą od województwa mazowieckiego wartością wskaźnika. Były to województwa: lubuskie – 34,1%, podkarpackie – 37,6%, opolskie – 41,4%, pomorskie – 42,4%.

Wskaźniki statystyczne dotyczące województwa mazowieckiego wyróżniają je na tle pozostałych regionów polskich. Województwo mazowieckie charakteryzuje się najwyższym poziomem zatrudnienia spośród wszystkich województw, co wskazuje na lepszą niż w pozostałych województwach sytuację na rynku pracy, który jest w stanie lepiej chłonać zasoby pracy. Porównanie wskaźników zatrudnienia kobiet, osób w grupach wiekowych 45-54 lata, 55-64 lata, poziomu bezrobocia ogółem i bezrobocia długoterminowego z innymi województwami również plasuje województwo mazowieckie na bardziej konkurencyjnej pozycji. Sytuacja województwa mazowieckiego jest nieco gorsza w porównaniu do regionów europejskich. Wartość omawianych wskaźników oscylująca w pobliżu średniej unijnej jest raczej niewystarczająca, by województwo mogło konkurować z przodującymi regionami UE, szczególnie w kontekście dużych dysproporcji wewnątrzwojewódzkich zarówno w poziomie zatrudnienia ludności, jak i poziomie bezrobocia.

3.4. Innowacyjność

W dobie globalizacji zdolność do kreowania innowacji staje się kluczowym elementem sukcesu ekonomicznego regionów oraz poprawy poziomu życia jego mieszkańców. W najprostszym ujęciu *innowacja jest procesem polegającym na przekształceniu istniejących możliwości w nowe idee i wprowadzenie ich do praktycznego zastosowania*⁷¹. Innowacje obejmują zjawiska związane z postępem technicznym, organizacyjnym, ekonomicznym i społecznym⁷², przekładającym się na uzyskiwanie przewag konkurencyjnych regionów. Istotą wszelkiego postępu jest bowiem dążenie do lepszego wykorzystania istniejącego potencjału i zasobów, m.in. pracy, wiedzy i kapitału poprzez wzrost nakładów na działania prorozwojowe, badania i rozwój, edukację, infrastrukturę społeczeństwa informatycznego oraz metod ich skutecznego wykorzystania dla celów gospodarczych. Usprawnianie i ulepszanie procesów produkcyjnych, rozwijanie i tworzenie nowych towarów zwiększa wydajność gospodarki oraz konkurencyjność jej produktów.

Źródłem innowacji należy upatrywać w działalności sektora badawczo-rozwojowego, zakupie wiedzy w postaci patentów i licencji, wysoce specjalistycznych usług oraz zakupie tzw. technologii materialnej w postaci urządzeń i maszyn o podwyższonych parametrach technicznych. Zdolność i chęć do adaptacji przez podmioty gospodarcze nowych rozwiązań i sposobów gospodarowania jest kluczowym elementem każdego procesu innowacji. Dopiero sprawna współpraca sektora badawczo-rozwojowego i sektora przedsiębiorstw przyczynia się do podniesienia poziomu konkurencyjności gospodarek w ujęciu międzyregionalnym.

Niezbędnym elementem powstania innowacji są wysoko wykwalifikowani specjaliści, wykorzystujący w swojej pracy zaawansowane technologie. Ich kreatywność przyczynia się do powstania nowej wiedzy, wyrobów, usług, procesów, metod i systemów, a także kierowa-

⁷¹ W. Janasz, K. Koziół, *Determinanty działalności innowacyjnej przedsiębiorstw*, PWE, Warszawa 2007, s. 11.

⁷² A. Wojciechowski, *Teoria innowacji*, WMARR S.A., Olsztyn 2008, s. 1,

<http://www.wmarr.olsztyn.pl/newsletter/>, dostęp w dniu 31 października 2008 roku.

niem projektami badawczymi, związanymi z realizacją tych zadań⁷³. Nowoczesne firmy XXI wieku, dążąc do uzyskania przewagi konkurencyjnej na rynku, zwiększają zatrudnienie pracowników bazujących na nowych technologiach kosztem pracowników fizycznych, zbędnych w obliczu robotyzacji i automatyzacji procesów produkcji.

Ekonomiści przyznają, że warunkiem trwałego wzrostu gospodarczego jest stałe podnoszenie efektywności i wydajności gospodarowania wynikającego z postępu technologicznego. Obserwuje się, że gospodarki krajów i regionów, gdzie zlokalizowane są podmioty gospodarcze, mające wysokie zdolności innowacyjne, osiągają najwyższe stopy wzrostu. Niska zdolność adaptacji innowacji przyczynia się z kolei do pogłębienia peryferyjności i obniżania konkurencyjności regionów.

Już od początku powstania pierwszej wspólnoty europejskiej jej kraje członkowskie starały się wspierać działalność badawczo-rozwojową, upatrując w niej szans na uzyskanie przewagi technologicznej oraz poprawę pozycji konkurencyjnej swoich gospodarek względem gospodarek Stanów Zjednoczonych, Japonii, a ostatnio również Chin. W traktacie powołującym Europejską Wspólnotę Gospodarczą (z 1957 roku) wskazano na konieczność wspierania badań naukowych i technologicznych, prowadzenia polityki współpracy w dziedzinie rozwoju oraz stwarzania warunków podnoszenia poziomu edukacji i szkoleń⁷⁴. W kolejnych aktach polityki unijnej (Jednolity Akt Europejski z 1986 roku i następne traktaty) podkreślano konieczność wspierania konkurencyjności europejskich towarów poprzez odpowiednią politykę proinwestycyjną. Jednak to w 2000 roku przyjęto dokument będący najbardziej kompleksowym i długofalowym programem społeczno-ekonomicznym, składający się z konkretnych celów i zadań do realizacji – *Strategię Lizbońską*⁷⁵. Zebrano tutaj w jeden program wiele zamierzeń i procesów, które toczyły się już wcześniej. Wdrożenie postanowień tego dokumentu ma prowadzić do zmodernizowania gospodarki UE i przynieść jej wiodącą rolę na świecie do 2010 roku. Bezpośrednią przyczyną sformułowania *Strategii* było ujawnienie wyraźnych, trwałych słabości gospodarki UE w porównaniu do Stanów Zjednoczonych i Japonii. Na przestrzeni lat 80. i 90. Unia rozwijała się w średnim tempie 2,3% rocznie, podczas gdy USA 3,3%⁷⁶. Również inne wskaźniki społeczno-ekonomiczne pokazują niską konkurencyjność gospodarki UE. Kraje UE cechuje niska stopa zatrudnienia. Średni poziom zatrudnienia dla państw unijnych wynosi 64%, podczas gdy w USA wartość tego wskaźnika sięga 73%. Czas pracy w krajach UE jest znacznie krótszy (1500 godzin/miesięcznie) niż w USA (2100 godzin) czy w Korei (2500 godzin). Wiek przejścia na emeryturę jest w krajach UE (60 lat) niższy niż w USA (63 lata)⁷⁷. Część sektorów gospodarczych nie została w pełni urynkowiona, przez co niezrealizowano w pełni koncepcji jednolitego rynku. Sektory telekomunikacji, energii, transportu czy usług nie podlegają zasadom swobodnej konkurencji, powodując duże rozbieżności pomiędzy krajami w poziomie cen i jakości oferowanych produktów i usług, a także przyczyniając się do znacznego rozdrobnienia przedsiębiorstw i niewykorzystania potencjału wynikającego ze skali działania. Niewystarczająca jest również koordynacja prac placówek badawczo-rozwojowych krajów członkowskich, brak sprawnych kanałów i mechanizmów dyfuzji innowacji i wymiany wiedzy, a przede wszystkim niski poziom wydatków prorozwojowych wielu krajów członkowskich. Wśród źródeł niskiej innowacyjności gospodarki UE coraz częściej wymienia się również rozrost regulacji prawnych, biurokracji i fiskalizmu, a także osłabienie ducha konkurencji poprzez nadmierne propagowanie współ-

⁷³ Definicja zawodów kreatywnych w: *Zatrudnienie w zawodach kreatywnych – analiza rozmieszczenie i liczebności grupy na Mazowszu*, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Płock 2008, s. 5.

⁷⁴ <http://mfiles.pl/pl/index.php/Innowacja>, dostęp w dniu 31 października 2008 roku.

⁷⁵ J. Szomburg, *Strategia Lizbońska szansą dla Europy*, Polskie Forum Strategii Lizbońskiej, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, s. 1, <http://www.pfsl.pl/news.php?id=173>, dostęp w dniu 31 października 2008 roku.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 1.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 1.

pracy. Definiując istniejące problemy, *Strategia Lizbońska* formułuje szereg programów, zaleceń, celów i zadań, których realizacja ma doprowadzić do powstania jednolitej, zorientowanej prorozwojowo gospodarki UE, opartej na wysokospecjalistycznej wiedzy, sprawnie tworzonej, przekazywanej i przyswajanej przez przedsiębiorstwa, organizacje, osoby fizyczne i społeczności, przyczyniając się do szybkiego rozwoju gospodarki i podnoszenia jakości życia mieszkańców⁷⁸. Realizacja programów *Strategii* prowadzi ma do powstania społeczeństwa w pełni informacyjnego, wykorzystującego możliwości internetu w interakcjach z organami administracji publicznej, przedsiębiorstwami oraz z innymi osobami. Sprawny przepływ wiedzy

z placówek badawczo-rozwojowych do przedsiębiorstw doprowadzić ma do lepszego wykorzystania powstających wynalazków w przemyśle, powstania nowych, innowacyjnych produktów i usług. To właśnie ośrodki wiedzy mają stać się lokomotywami procesów restrukturyzacyjnych. Wyznaczono też kluczowe wskaźniki i cele, których osiągnięcie oznaczać będzie realizację ambitnych założeń *Strategii Lizbońskiej*⁷⁹:

- podniesienie łącznych wydatków na działalność badawczo-rozwojową do 3% PKB do roku 2010 (z czego 2/3 pochodzić ma z sektora przedsiębiorstw),
- osiągnięcie stopy zatrudnienia ludności na poziomie 70% osób zawodowo czynnych,
- osiągnięcie stopy zatrudnienia osób starszych na poziomie 50%.

Przesądono również o budowie europejskiej przestrzeni badawczej, która na wzór jednolitego rynku wewnętrznego warunkować ma swobodny przepływ wiedzy, badaczy i technologii w obrębie Unii. Prowadzić ma to do zacieśnienia współpracy placówek badawczych, stymulowania współzawodnictwa oraz lepszej alokacji środków. Ponadto planuje się stworzenie „europejskich platform technologicznych” łączących kluczowych graczy w danej dziedzinie czy technologii, których celem będzie wdrożenie wspólnych strategii rozwoju i wykorzystanie technologii w Europie⁸⁰. Podstawowym instrumentem podnoszącym nakłady na badania i rozwój są programy ramowe, które koncentrują odpowiednie środki finansowe na przedsięwzięcia kluczowe z punktu widzenia rozwoju gospodarki europejskiej.

Realizacja ambitnych celów *Strategii Lizbońskiej* napotyka jednak wiele trudności. W roku 2006 łączne nakłady na działalność badawczo-rozwojową w UE nie przekroczyły 2% PKB, podczas gdy w USA wyniosły 2,6%, a w Japonii – 3,3%. Również w innych porównaniach wskaźnikowych UE wypada słabo. Na 11 wskaźników innowacyjności gospodarki w dziesięciu UE osiąga gorsze wyniki niż USA. Największa luka jest w takich obszarach, jak: liczba patentów wysokotechnologicznych, wielkość funduszy Venture Capital, udział osób z wyższym wykształceniem w populacji pracującej czy wartość dodana przemysłów wysokich technologii. UE wyprzedza USA jedynie pod względem liczby studentów uczelni technicznych⁸¹.

⁷⁸ S. Szultka, P. Tamowicz, *Gospodarka oparta na wiedzy w założeniach strategii lizbońskiej*, Polskie Forum Strategii Lizbońskiej, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, <http://www.pfsl.pl/news.php?id=150&page=0>, dostęp w dniu 31 października 2008 roku.

⁷⁹ *Atlas Espon, Struktura Terytorium Europy*, październik 2006, s. 22.

http://www.espon.pl/files/11_2/2/ESPON%20Atlas_FIN_600_2.pdf, dostęp w dniu 12 grudnia 2008 roku.

⁸⁰ S. Szultka, P. Tamowicz, *Gospodarka oparta na wiedzy w założeniach Strategii Lizbońskiej*, Polskie Forum Strategii Lizbońskiej, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, <http://www.pfsl.pl/news.php?id=150&page=0>, dostęp w dniu 31 października 2008 roku.

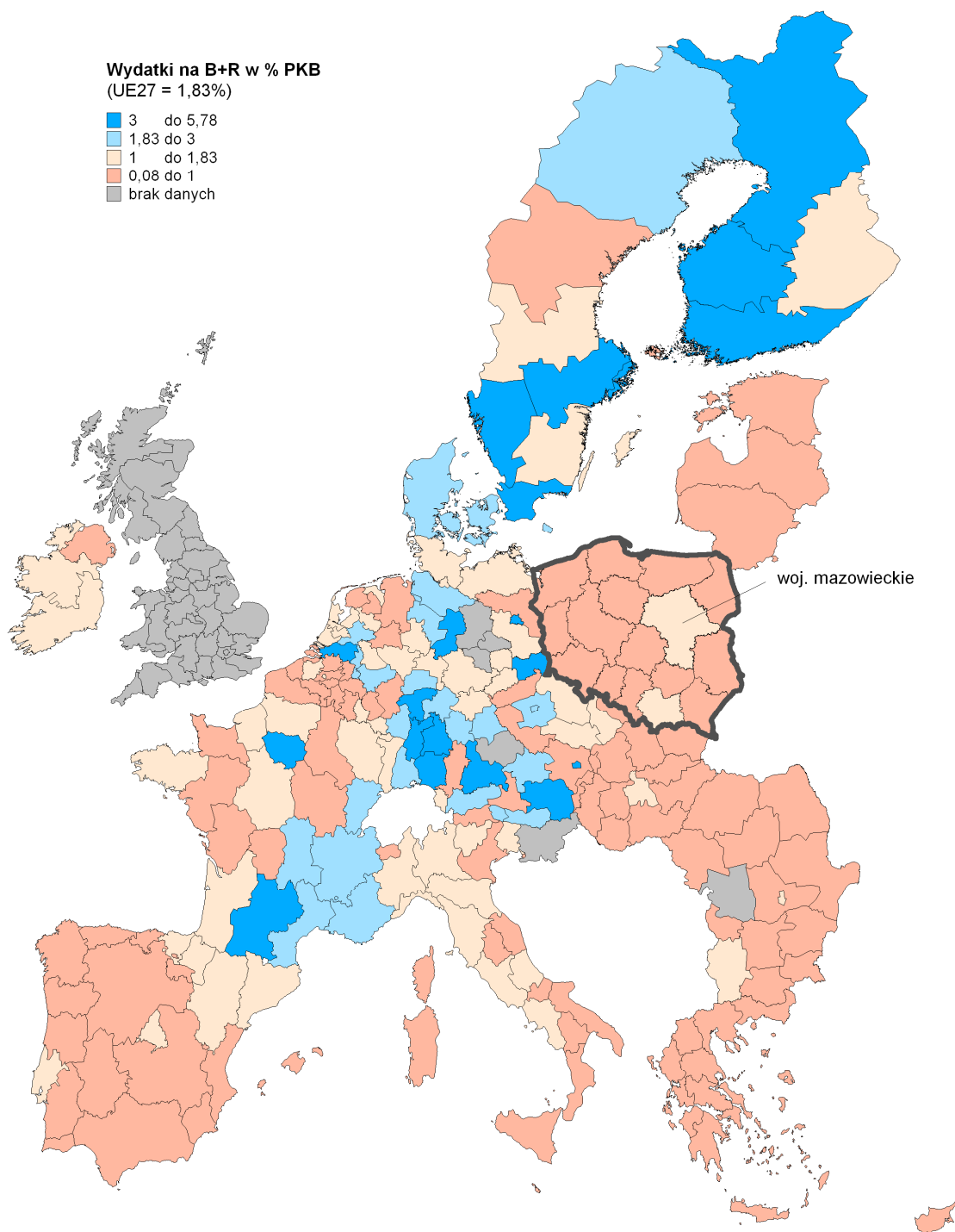
⁸¹ S. Szultka, P. Tamowicz, *Gospodarka oparta na wiedzy w założeniach Strategii Lizbońskiej*, Polskie Forum Strategii Lizbońskiej, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, <http://www.pfsl.pl/news.php?id=150&page=0>, dostęp w dniu 31 października 2008 roku.

Tabela 11. Regionalne zróżnicowanie łącznych nakładów na działalność badawczo-rozwojową w (%) PKB regionów w 2005 roku (brak danych dla 42 regionów)

Kraj	Region	(%) PKB	Polskie regiony	(%) PKB
Regiony o najwyższych wydatkach na B&R w % PKB			ŚREDNIA POLSKI	0,56
NIEMCY	Braunschweig	5,78	MAZOWIECKIE	1,10
SZWECJA	Västsverige	5,33	MAŁOPOLSKIE	1,02
NIEMCY	Stuttgart	5,25	POMORSKIE	0,52
FINLANDIA	Pohjois-Suomi	4,79	ŁÓDZKIE	0,52
NIEMCY	Oberbayern	4,75	LUBELSKIE	0,48
SZWECJA	Sydsverige	4,41	WIELKOPOLSKIE	0,47
SZWECJA	Stockholm	4,24	DOLNOŚLĄSKIE	0,45
FRANCJA	Midi-Pyrénées	4,15	ŚLĄSKIE	0,34
			PODKARPACKIE	0,30
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		1,10	PODLASKIE	0,27
			KUJAWSKO-POMORSKIE	0,25
ŚREDNIA UE27		1,83	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	0,24
			ZACHODNIOPOMORSKIE	0,17
Regiony o najniższych wydatkach na B&R w % PKB			LUBUSKIE	0,15
BUŁGARIA	Severen tsentralen	0,08	OPOLSKIE	0,13
POLSKA	świętokrzyskie	0,08	ŚWIĘTOKRZYSKIE	0,08
GRECJA	Dytiki Makedonia	0,09		
BUŁGARIA	Yugoiztochen	0,09		
HISZPANIA	Ciudad Autónoma de Ceuta	0,11		
BUŁGARIA	Severozapaden	0,11		
POLSKA	opolskie	0,13		
FINLANDIA	Åland	0,14		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Mapa 10. Wydatki na działalność badawczo-rozwojową w % PKB w 2005 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Jednocześnie obserwuje się znaczne zróżnicowanie międzyregionalne Unii w zakresie wielu wskaźników innowacyjności. Jest grupa krajów, takich jak Finlandia i Szwecja, które zajmują wysoką pozycję pod względem potencjału innowacyjnego, lepszą nawet od USA i Japonii. Jedynie te 2 państwa przekroczyły próg 3% PKB nakładów finansowych na badania i rozwój (3,45% i 3,73% PKB). Drugą grupą krajów jest grupa pościgowa, która próbuje dogonić pozostałe kraje członkowskie, tj.: Hiszpania, Portugalia (1,2-0,8% PKB). Trzecią grupą krajów są kraje będące motorami gospodarki europejskiej: Niemcy, Francja, Austria, Dania (2,5-2,1% PKB). Kraje te tracą jednak swoją ponadprzeciętną pozycję w za-

kresie potencjału innowacyjnego. Odrębną grupę krajów stanowią nowe kraje członkowskie. Z reguły kraje te osiągają ponadprzeciętną dynamikę wzrostu innowacyjności, szczególnie Czechy, Węgry i Słowenia (1,0-1,6% PKB), co częściowo wynika z faktu startu z bardzo niskiego poziomu. Najniższe nakłady na działalność badawczo-rozwojową odnotowano na Cyprze, Malcie, w Bułgarii, Rumunii, Słowacji i w Polsce oraz w Grecji (ok. 0,5% PKB)⁸².

Jeszcze większe zróżnicowania obserwuje się na poziomie porównań międzyregionalnych (*Tabela 11, Mapa 10*). Na ogólną liczbę 263⁸³ regionów UE jedynie w dwudziestu wartości łącznych nakładów na działalność badawczo-rozwojową przekroczyła poziom 3% PKB. Są to najbardziej prorozwojowe regiony Niemiec (8), Szwecji (4), Finlandii (3), Francji (2), Austrii (2) i Holandii (1). Najwyższe wartości odnotowano w niemieckim regionie Braunschweig – 5,78% PKB, szwedzkim regionie Vaastverige – 5,33% oraz w niemieckim regionie Stuttgart – 5,55%. Pozostałe regiony tej grupy osiągnęły wartości na poziomie 3,01-4,79% PKB. Niestety, istnieje potężna grupa regionów, w których nakłady na działalność badawczo-rozwojową są bardzo niskie. W 118 regionach UE nakłady te nie przekroczyły 1% PKB, w 51 – 0,5% PKB, a w 18 – 0,2% PKB. Najniższe wskaźniki finansowania działalności badawczo-rozwojowej odnotowano w ubogich regionach Grecji, Polski, Bułgarii, Hiszpanii, Rumunii i Finlandii.

Łączna wartość nakładów na działalność badawczo-rozwojową w województwie mazowieckim wyniosła w 2005 roku 1,1% PKB, co odpowiadało 92 pozycji wśród regionów europejskich. Jednocześnie nakłady te były najwyższe w porównaniu z innymi polskimi województwami. Stosunkowo wysokie nakłady odnotowano również w województwie małopolskim (1,02% PKB – 102 pozycja). Pozostałe polskie województwa przeznaczają na działalność badawczo-rozwojową znacznie mniejsze sumy, tj.: 0,52-0,08 % PKB. Niski procent nakładów prorozwojowych większości polskich województw wynika z negatywnej struktury gospodarczej polskich regionów, opartych w większości na przemysłach i usługach tradycyjnych, oferujących produkty i wyroby niewymagające wielkich nakładów badawczo-rozwojowych. Udział nowoczesnych usług i przemysłów wysoce specjalistycznych w gospodarkach tych regionów jest w dalszym ciągu niewystarczający. W połączeniu z wysokim rozdrobnieniem polskich przedsiębiorstw oraz znacznym udziałem firm z kapitałem zagranicznym, prowadzących działalność prorozwojową, głównie w swoich krajach macierzystych, stanowi to przyczynę braku rozwiniętej współpracy pomiędzy placówkami badawczo-rozwojowymi a przedsiębiorstwami.

Kolejnym wskaźnikiem innowacyjności jest ilość wniosków patentowych zgłaszanych do Europejskiego Urzędu Patentowego (The European Patent Office – w skrócie: EPO). Patent, rozumiany jako prawo do wyłącznego korzystania z danego wynalazku, może bowiem świadczyć o zdolności do wprowadzania innowacji mieszkańców danego regionu. W celach porównawczych przeprowadzono zestawienie w przeliczeniu na jeden milion mieszkańców (*Tabela 12, Mapa 11*). Ze względu na brak danych regionalnych dla patentów wysokotechnologicznych porównano liczbę wszystkich zgłoszonych wniosków patentowych⁸⁴. W tak przedstawionej statystyce zróżnicowanie między regionami UE jest wyjątkowo duże. Wskaźnik ten dla regionów przodujących przewyższał nawet kilkaset razy wskaźnik dla regionów znajdujących się w tyle stawki, wahając się w zakresie 0,39 (South Western Scotland – Wielka Brytania) – 380,76 (Noord-Brabant – Holandia). Wartości powyżej 200 patentów na jeden milion mieszkańców w 2003 roku odnotowano w jedenastu regionach Niemiec, Austrii i Holandii, a w kolejnych 37 regionach odnotowano wartości powyżej 100 patentów. Najmniejszą ilość patentów zgłoszono w regionach nowych krajów członkowskich, a także

⁸² Wszystkie dane za 2005 rok, źródło: Eurostat.

⁸³ Aktualne na rok 2006.

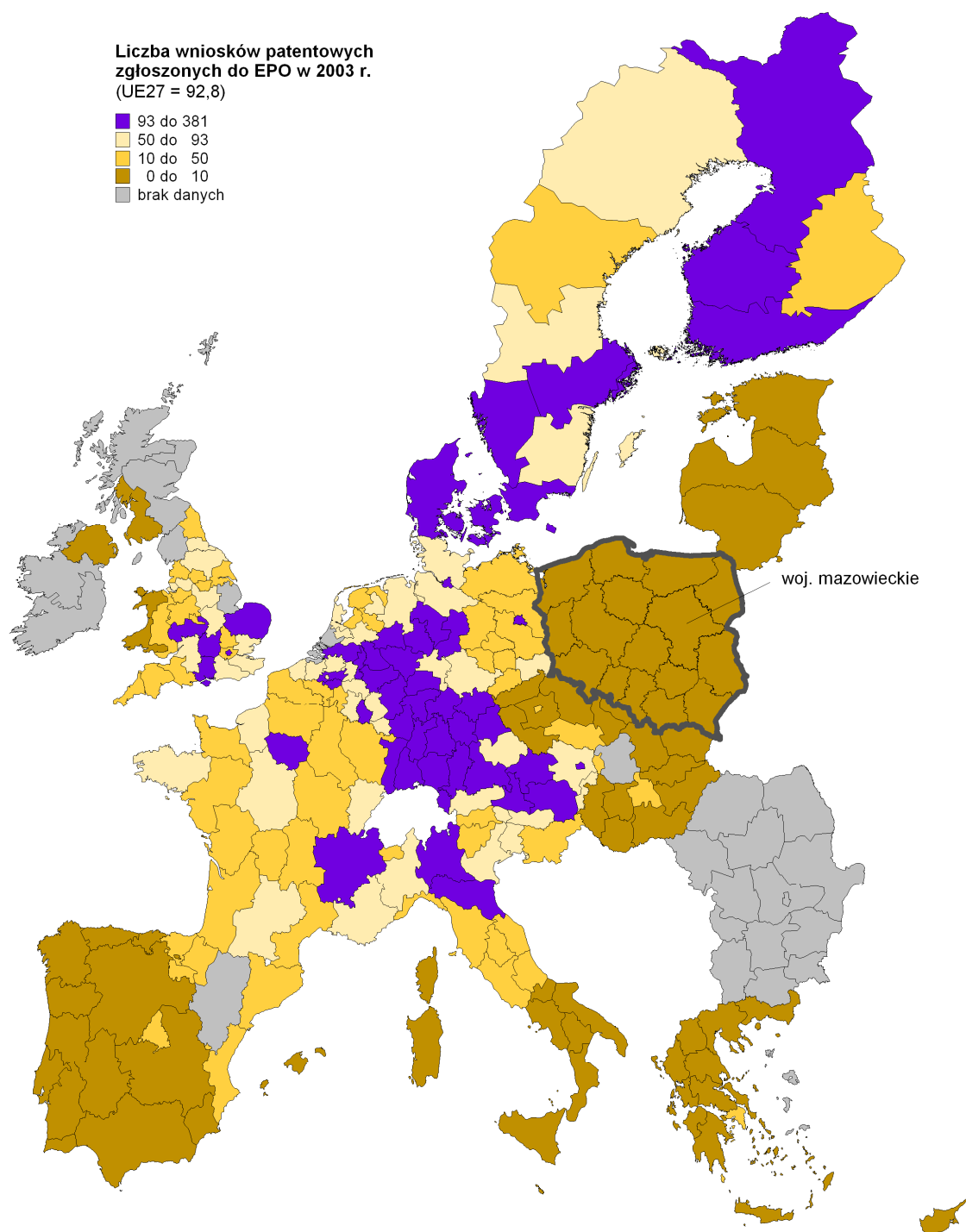
⁸⁴ Ostatnie pełne dane Eurostat za rok 2003.

Tabela 12. Wnioski patentowe zgłaszane rocznie do EPO w 2003 roku, według regionów UE

Kraj	Region	Wnioski patentowe zgłaszane do EPO na 1 mln mieszkańców	Polskie regiony	Wnioski patentowe zgłaszane do EPO na 1 mln mieszkańców
Regiony przodujące			ŚREDNIA POLSKI	2,92
HOLANDIA	Noord-Brabant	380,76	WIELKOPOLSKIE	4,46
NIEMCY	Stuttgart	373,06	MAZOWIECKIE	3,48
NIEMCY	Oberbayern	344,39	DOLNOŚLĄSKIE	2,85
NIEMCY	Karlsruhe	292,21	OPOLSKIE	2,75
NIEMCY	Freiburg	270,38	LUBUSKIE	2,13
NIEMCY	Tübingen	265,65	POMORSKIE	2,09
NIEMCY	Mittelfranken	249,65	MAŁOPOLSKIE	1,85
AUSTRIA	Vorarlberg	220,79	PODLASKIE	1,78
			ŚWIĘTOKRZYSKIE	1,66
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		3,48	LUBELSKIE	1,33
			ŁÓDZKIE	1,18
ŚREDNIA UE27		105,12	ŚLĄSKIE	1,14
			PODKARPACKIE	0,82
Regiony zgłaszające najmniej wniosków patentowych do EPO			WARMIŃSKO-MAZURSKIE	0,75
POLSKA	kujawsko-pomorskie	0,62	ZACHODNIOPOMORSKIE	0,63
POLSKA	zachodniopomorskie	0,63	KUJAWSKO-POMORSKIE	0,62
POLSKA	warmińsko-mazurskie	0,75		
WŁOCHY	Calabria	0,81		
POLSKA	podkarpackie	0,82		
PORTUGALIA	Alentejo	1		
POLSKA	śląskie	1,14		
POLSKA	łódzkie	1,18		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Mapa 11. Liczba wniosków patentowych zgłoszonych do EPO w 2003 roku w przeliczeniu na 1 mln mieszkańców regionu

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

w ubogich regionach Wielkiej Brytanii, Grecji, Włoch, Hiszpanii i Portugalii. Najniższe wskaźniki, poniżej pięciu patentów, zarejestrowano w 46 regionach europejskich. Są to regiony peryferyjne, o dominującej roli rolnictwa, turystyki lub przemysłów tradycyjnych, nieposiadające prężnych ośrodków naukowo-badawczych. Wysokie zróżnicowanie regionalne ze względu na liczbę zgłaszanych patentów do EPO wynika z wysokiej koncentracji działalności gospodarczej, w tym przemysłów i usług specjalistycznych, innowacyjnych, cechujących się znacznym zapotrzebowaniem na nowe technologie, w obrębie Unii Europejskiej. Najważniej-

szym źródłem patentów są specjalistyczne ośrodki naukowo-badawcze, ośrodki akademickie, specjalistyczne laboratoria. Instytucje te zlokalizowane są nierównomiernie, przeważnie w obrębie dużych miast lub w sąsiedztwie wielkich przedsiębiorstw, zgłaszających zapotrzebowanie na ich usługi.

W Polsce patentów udziela Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej. Od początku lat 90. spada liczba zgłaszanych wynalazków krajowych oraz przydzielanych patentów. Jednocześnie obserwuje się wzrost liczby patentów zgłaszanych za granicą. Wiąże się to z przystąpieniem Polski do Konwencji o Udzielaniu Patentów Europejskich, określającej jednakową ścieżkę przyznawania patentów europejskich, obowiązującej w każdym kraju członkowskim Europejskiej Organizacji Patentowej. W porównaniu z innymi regionami UE, w zakresie ilości zgłoszonych wynalazków i przyznanych patentów do Europejskiego Urzędu Patentowego (EPO), w 2003 roku polskie województwa zajmują końcowe pozycje w zestawieniu. Liczba zgłoszonych do opatentowania wynalazków wahała się od 4,46 (województwo wielkopolskie) do 0,62 (województwo kujawsko-pomorskie) w przeliczeniu na jeden milion mieszkańców. Województwo mazowieckie ze wskaźnikiem 3,48 zajęło drugą pozycję w Polsce, a w UE – 203. Niskie wskaźniki dla polskich województw świadczą o braku przełożenia prac badawczych wielu placówek naukowych na możliwe do opatentowania wynalazki.

Kolejnym wskaźnikiem podlegającym porównaniu jest stosunek ilości osób zatrudnionych w sektorze badawczo-rozwojowym względem zatrudnionych ogółem (*Tabela 13, Mapa 12*). Wysoki udział pracowników tego sektora może bowiem świadczyć o prorozwojowym nastawieniu danej gospodarki. Ludzie zatrudnieni w tym sektorze prowadzą prace badawcze i naukowe, których efekty, właściwie wykorzystane, mogą stać się źródłem postępu technicznego i sukcesu ekonomicznego danego regionu. Średnio w Unii Europejskiej udział ten wynosił 1,45%. Jest to wskaźnik niższy niż np. w Japonii, gdzie w 2003 roku wyniósł 1,71%. Warto zwrócić uwagę na geograficzny rozkład regionów o niskiej i wysokiej wartości tak zdefiniowanego wskaźnika. Jest on bowiem znacząco odmienny od rozkładu poprzednich wskaźników. Nie widać tutaj tak wyraźnej zależności pomiędzy poziomem wskaźnika a poziomem rozwoju gospodarczego kraju. Rozmieszczenie pracowników sektora badawczo-rozwojowego zależy bowiem nie tylko od efektywności gospodarczej regionu i konkurencyjności jego przedsiębiorstw. W regionach słabych ekonomicznie oraz w regionach nowych państw członkowskich duże znaczenie mają bowiem instytucje państwowe, finansowane i prowadzące działalność na zlecenie władz państwowych. Rozmieszczenie ośrodków akademickich w obrębie UE również nie odpowiada jej koncentracji gospodarczej. Ośrodki te zlokalizowane są bardziej równomiernie, co ogranicza konieczność przemieszczania się zarówno studentów i kadry pracowniczej.

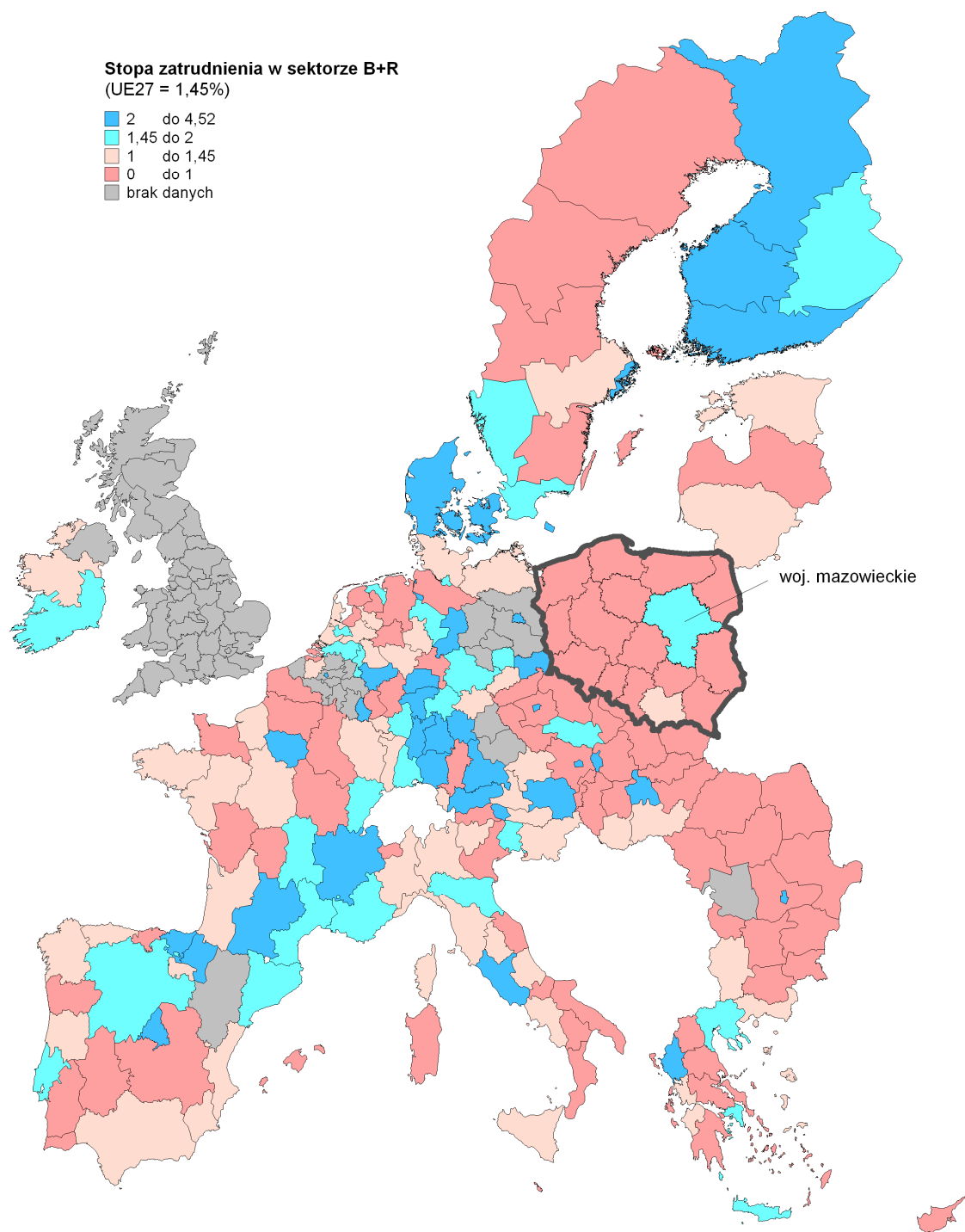
Największy udział pracowników tego sektora znajduje się w regionach obejmujących duże miasta. W obrębie obszarów metropolitalnych, koncentrujących działalność gospodarczą, zlokalizowane są bowiem instytucje naukowe, placówki badawcze oraz ośrodki akademickie zatrudniające pracowników naukowych. Najwyższy odsetek pracowników sektora badawczo-rozwojowego występował w regionie Wiedeń (Wien) i wynosił 4,52% ogółu zatrudnionych. Wartości powyżej 4% odnotowano również w Pradze (Praha – 4,32%). Oprócz regionów obejmujących duże ośrodki miejskie, również regiony prężne gospodarczo, z dużym udziałem przemysłów wysokich technologii i rozwiniętymi usługami specjalistycznymi, posiadają znaczny odsetek zatrudnionych w sektorze badawczo-rozwojowym. W sumie w 33 regionach europejskich odsetek ten przekraczał 2%. Regionami charakteryzującymi się najniższym poziomem zatrudnienia w sektorze badawczo-rozwojowym są regiony bez dużych ośrodków miejskich, stosunkowo słabo zaludnionych, bez rozwiniętego przemysłu lub specjalistycznych usług. W regionach tych udział pracowników sektora badawczego był znacząco niższy. W 31 regionach europejskich udział ten wynosił mniej niż 0,5%.

Tabela 13. Zatrudnienie w sektorze badawczo – rozwojowym jako % ogółu zatrudnionych w 2005 roku (brak danych dla 55 regionów)

Kraj	Region	% zatrudnionych	Polskie regiony	% zatrudnionych
Regiony o najwyższym udziale zatrudnionych w sektorze B&R			ŚREDNIA POLSKI	0,8
AUSTRIA	Wien	4,52	MAZOWIECKIE	1,71
CZECHY	Praha	4,33	MAŁOPOLSKIE	1,25
NIEMCY	Braunschweig	3,86	POMORSKIE	0,95
NIEMCY	Oberbayern	3,85	WIELKOPOLSKIE	0,92
FINLANDIA	Pohjois-Suomi	3,80	WIELKOPOLSKIE	0,92
BELGIA	Région de Bruxelles-Capitale/Brussels Hoofdstedelijk Gewest	3,63	DOLNOŚLĄSKIE	0,91
FINLANDIA	Etelä-Suomi	3,52	LUBELSKIE	0,76
FRANCJA	Île-de-France	3,39	ŁÓDZKIE	0,7
			ŚLĄSKIE	0,69
			ZACHODNIOPOMORSKIE	0,65
			KUJAWSKO-POMORSKIE	0,64
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		1,71	PODLASKIE	0,56
			WARMIŃSKO-MAZURSKIE	0,48
ŚREDNIA UE27		1,45	OPOLSKIE	0,43
			PODKARPACKIE	0,42
			LUBUSKIE	0,34
Regiony o najniższym udziale zatrudnionych w sektorze B&R			ŚWIĘTOKRZYSKIE	0,27
RUMUNIA	Sud-Est	0,17		
BUŁGARIA	Severozapaden	0,18		
RUMUNIA	Nord-Est	0,22		
CZECHY	Severozápad	0,22		
RUMUNIA	Nord-Vest	0,24		
RUMUNIA	Vest	0,24		
RUMUNIA	Centru	0,25		
BUŁGARIA	Yuzhen tsentralen	0,25		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Mapa 12. Personel sektora badawczo-rozwojowego jako % ogółu zatrudnionych w 2005 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

W województwie mazowieckim odsetek pracowników sektora badawczo-rozwojowego wynosił 1,7%, co odpowiadało 45 pozycji w porównaniu z innymi regionami UE. Jednocześnie była to najwyższa wartość wśród innych polskich województw. Wartości powyżej 0,9% zanotowano ponadto w województwach: małopolskim, pomorskim, wielkopolskim i dolnośląskim. W obrębie tych województw znajdują się bowiem duże aglomeracje miejskie z prężnymi ośrodkami akademickimi. Najniższe wskaźniki, poniżej 0,5%, odnotowano w woje-

wództwach: świętokrzyskim, lubuskim, podkarpackim, opolskim i warmińsko-mazurskim⁸⁵. W województwach tych brak jest znaczących państwowych instytucji badawczych, dużych międzynarodowych koncernów wyposażonych w jednostki badawczo-rozwojowe, a przede wszystkim województwa te stanowią obszar odpływu kadry naukowej do innych regionów z silniejszymi ośrodkami akademickimi i instytucjami badawczymi.

Obok pracowników sektora badawczo-rozwojowego istotną rolę w procesie kreacji innowacji odgrywają przedsiębiorstwa komercjalizujące idee, zajmujące się sprzedażą pomysłów i idei. Wśród nich wyróżnia się działalność o charakterze twórczym, w szczególności: reklamę, architekturę, handel sztuką i antykami, rzemiosło artystyczne, działalność wydawniczą, wydawnictwa elektroniczne, radio, telewizję i design⁸⁶. W przedsiębiorstwach zajmujących się wyżej wymienioną działalnością powstaje duża liczba kreatywnych miejsc pracy.

Jednocześnie coraz częściej podkreśla się znaczenie działań stymulujących rozwój. Wymienia się tutaj takie przedsięwzięcia, jak⁸⁷:

- inkubatory technologiczne, łączące rozwijające się młode firmy z instytutami badawczo-rozwojowymi,
- parki technologiczne wyposażone w infrastrukturę techniczną umożliwiającą przepływ wiedzy pomiędzy przedsiębiorstwami a instytutami naukowymi,
- parki przemysłowo-technologiczne powstałe po restrukturyzowanych lub likwidowanych przedsiębiorstwach, oferujące powierzchnie firmom wykorzystującym nowe technologie,
- centra transferu technologii (CTT) składające się z jednostek doradczych, szkoleniowych i informacyjnych, realizujących programy wsparcia transferu i komercjalizacji technologii i wszystkich towarzyszących temu procesowi zadań w celu adaptacji nowoczesnych technologii przez działające w regionie przedsiębiorstwa.

Ważną rolę odgrywają również przedsiębiorstwa pośrednictwa finansowego, udostępniające finansowanie oraz firmy oferujące pełną obsługę prawną dla biznesu (radcowie prawni).

Niestety, niedostępne są statystyki zatrudnienia w przedsiębiorstwach prowadzących wymienione wyżej działalności zarówno dla Unii Europejskiej, jak również dla Polski, co uniemożliwia dokonanie porównań na poziomie europejskim, jak również międzywojewódzkim. Jednocześnie z analiz rozmieszczenia podmiotów gospodarczych w obrębie województwa mazowieckiego, przeprowadzonych przez Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, wynika, że istnieje podział województwa na część centralną o dużej koncentracji firm sektora kreatywnego i stymulującego rozwój oraz część północną i południową o znacznie mniejszej ich liczebności. Rozkład przestrzenny tych przedsiębiorstw jest tożsamy z rozkładem geograficznym intensywności działalności gospodarczej w obrębie województwa mazowieckiego.

Podsumowując, województwo mazowieckie należy do najbardziej innowacyjnych województw w Polsce, zajmując jednocześnie odległą pozycję wśród pozostałych regionów europejskich. Łączne wydatki na działalność badawczo-rozwojową wyniosły w 2005 roku 1,1% PKB, co stanowiło 60% średniej Unii Europejskiej. Ponadto 2/3 nakładów było finansowanych z budżetu państwa. Nierealny wydaje się być więc cel zawarty w *Strategii Lizbońskiej*, zakładający osiągnięcie łącznych nakładów na poziomie 3% PKB w 2010 roku, z czego 2/3 pochodzących z sektora przedsiębiorstw. Drugim badanym wskaźnikiem była ilość wniosków patentowych zgłoszonych w 2003 roku do Europejskiego Urzędu Patentowego. Niestety, liczby te dla wszystkich polskich województw są zdecydowanie niewystarczające, lokując

⁸⁵ Ostatnie pełne dane Eurostat za rok 2005.

⁸⁶ *Zatrudnienie w zawodach kreatywnych – analiza rozmieszczenia i liczebności w grupach na Mazowszu*, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Płock 2008, s. 7.

⁸⁷ *Ibidem*, s. 10.

polskie regiony na końcowych pozycjach zestawienia. Województwo mazowieckie nie wypada znacząco lepiej od innych polskich regionów. Wartość na poziomie 3,48 wniosków na jeden milion mieszkańców, zanotowana w województwie mazowieckim, w porównaniu z liczbą 380,76, w najbardziej innowacyjnym regionie Europy, wskazuje na niski stopień wykorzystania potencjału placówek badawczo-naukowych województwa. Następnie badaniu podlegał wskaźnik udziału zatrudnionych w sektorze badawczo-rozwojowym w ogóle zatrudnionych w danym regionie, w 2005 roku. W województwie mazowieckim udział ten wynosił 1,7% i był znacząco wyższy od wartości zanotowanych w innych polskich regionach. Jednocześnie był on wyższy od średniej europejskiej – 1,4%, przewyższając go o 18%, co odpowiadało 45 pozycji wśród regionów europejskich. Wysoki poziom zatrudnienia osób w placówkach badawczo-naukowych wynika z dominującej roli metropolii warszawskiej w Polsce, pod względem gospodarczym, ludnościowym, administracyjnym. Warszawa, jako ośrodek gospodarczy i administracyjny kraju, jest miejscem lokalizacji wielu instytucji naukowych, ośrodków akademickich, laboratoriów przemysłowych. To w aglomeracji warszawskiej koncentruje się większość potencjału innowacyjnego województwa. Wysoki poziom zatrudnienia w instytucjach prorozwojowych świadczy o znaczącym potencjale innowacyjnym województwa. Właściwa współpraca pomiędzy jednostkami badawczymi a instytucjami publicznymi i przedsiębiorstwami prywatnymi może stać się źródłem przyspieszonego postępu technologicznego województwa w przyszłości, przyczyniając się do zwiększenia konkurencyjności regionu w relacji do innych regionów Unii Europejskiej.

3.5. Sfera gospodarcza

Kolejnym ważnym czynnikiem oddziaływującym na produktywność regionu, a także na jego konkurencyjność jest struktura gospodarki. Może ona być analizowana ze względu na strukturę zatrudnienia w poszczególnych sektorach gospodarki. Podstawowy podział gospodarki to: I sektor – rolnictwo, II sektor – przemysł, III sektor – usługi. Zgodnie z obserwowanymi zmianami w krajach rozwiniętych gospodarczo, można zauważyć malejące znaczenie sektora rolniczego, a także, w mniejszym stopniu, sektora przemysłowego na rzecz szeroko pojętych usług.

W 2007 roku udział zatrudnionych w rolnictwie, leśnictwie i rybołówstwie w ogóle pracujących na terenie województwa mazowieckiego wynosił 11,04%. Wskaźnik ten jest niższy niż średnia krajowa, która wynosi 16%. Zatrudnienie w I sektorze zmniejszyło się w województwie mazowieckim, w porównaniu do roku 2003, o ponad 5 pkt. proc. i dynamika jego spadku była większa od średniej krajowej, która we wskazanym okresie uległa obniżeniu o 2 pkt. proc.

Zatrudnienie w sektorze rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa jest w regionach polskich wyższe niż w większości regionów Europy Zachodniej (*Tabela 14, Mapa 13*). Procentowy udział zatrudnionych w I sektorze nie przekracza tam z reguły 7% i oscyluje w granicach 5%. Spośród regionów „starej piętnastki” jedynie regiony greckie i hiszpańskie charakteryzują się wyższym odsetkiem zatrudnionych w rolnictwie. Regionami o najwyższym udziale zatrudnienia w rolnictwie są regiony rumuńskie (Nord-Est, Nord-Vest, Sud-Muntenia, Sud-Est, Sud-Vest Otenia), greckie (Anatoliki Macedonia, Pelopnnisos) oraz polskie (lubelskie, świętokrzyskie).

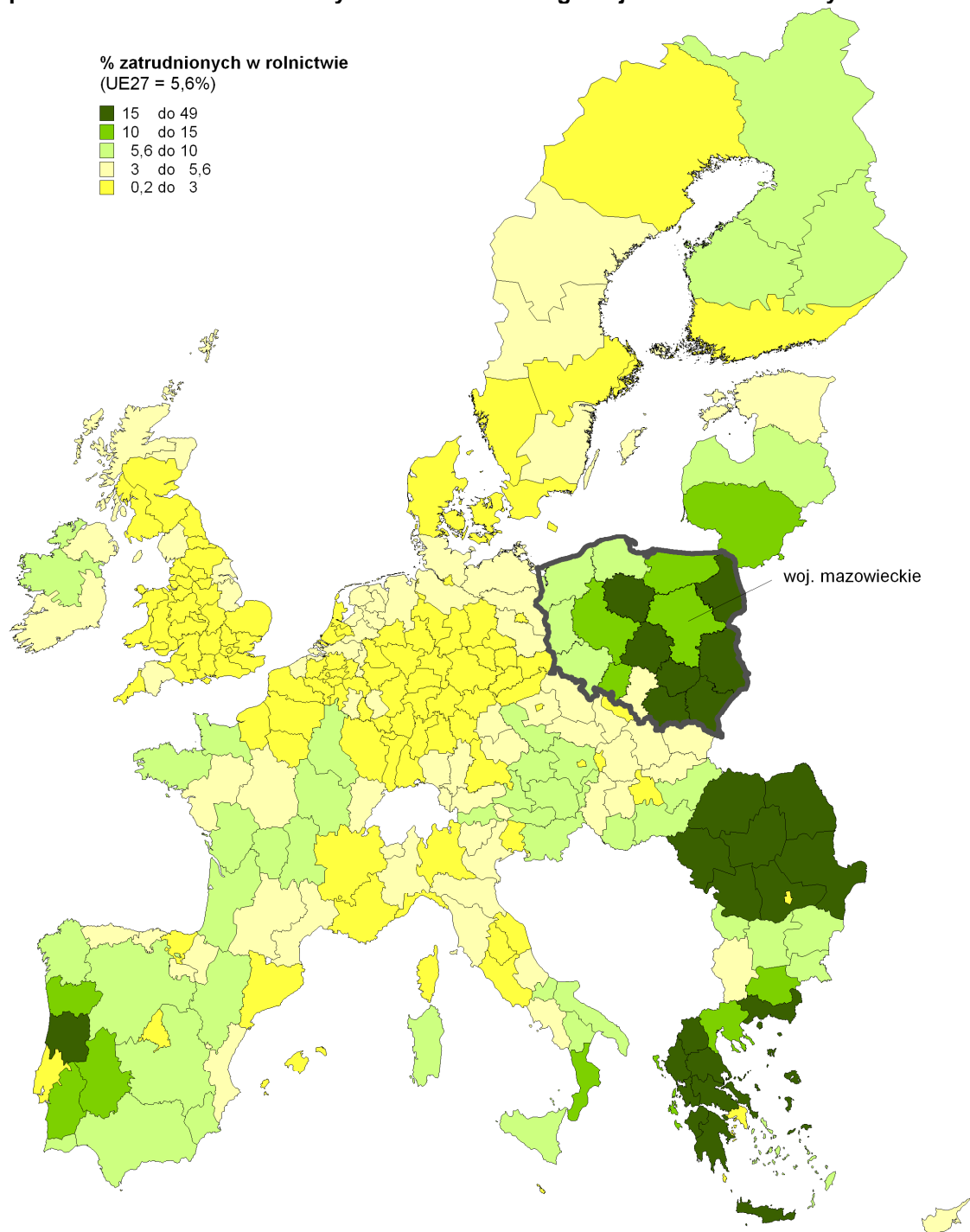
Zatrudnienie w przemyśle nie wykazuje tak wyraźnego zróżnicowania między regionami starych i nowych krajów członkowskich, jak ma to miejsce w przypadku rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa (*Tabela 15, Mapa 14*). Widoczne jest natomiast zróżnicowanie zatrudnienia w II sektorze między poszczególnymi krajami. Najwyższym odsetkiem osób zatrudnionych w przemyśle charakteryzują się regiony czeskie, słowackie oraz regiony w południowych Niemczech, północnych Włoszech oraz zachodniej Polsce. Pierwsze miejsce pod względem

Tabela 14. Udział zatrudnionych w rolnictwie w ogólnej liczbie zatrudnionych w 2007 roku.

Kraj	Region	Udział zatrudnionych w rolnictwie (%)	Polskie regiony	Udział zatrudnionych w rolnictwie (%)
Regiony o najmniejszym udziale zatrudnionych w rolnictwie			ŚREDNIA POLSKI	14,74
WIELKA BRYTANIA	West Midlands	0,20	ŚŁĄSKIE	3,37
WIELKA BRYTANIA	Inner London	0,20	DOLNOŚŁĄSKIE	6,48
CZECHY	Praha	0,25	ZACHODNIOPOMORSKIE	6,96
BELGIA	Région de Bruxelles-Capitale/Brussels Hoofdstedelijk Gewest	0,31	POMORSKIE	8,59
WIELKA BRYTANIA	Outer London	0,37	LUBUSKIE	9,88
WIELKA BRYTANIA	Greater Manchester	0,37	MAZOWIECKIE	11,04
WIELKA BRYTANIA	West Yorkshire	0,38	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	13,19
HISZPANIA	Ciudad Autónoma de Ceuta	0,43	OPOLSKIE	14,71
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		11,04	WIELKOPOLSKIE	14,91
ŚREDNIA UE27		5,60	MAŁOPOLSKIE	16,07
Regiony o największym udziale zatrudnionych w rolnictwie			KUJAWSKO-POMORSKIE	17,22
RUMUNIA	Nord-Est	48,71	ŁÓDZKIE	17,75
RUMUNIA	Sud-Vest Oltenia	43,93	PODKARPACKIE	25,42
POLSKA	lubelskie	33,71	PODLASKIE	27,05
RUMUNIA	Sud-Muntania	33,49	ŚWIĘTOKRZYSKIE	31,35
POLSKA	świętokrzyskie	31,35	LUBELSKIE	33,71
RUMUNIA	Sud-Est	30,57		
GRECJA	Peloponnisos	30,00		
RUMUNIA	Nord-Vest	27,14		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Mapa 13. Udział osób zatrudnionych w rolnictwie w ogólnej liczbie zatrudnionych w 2007 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

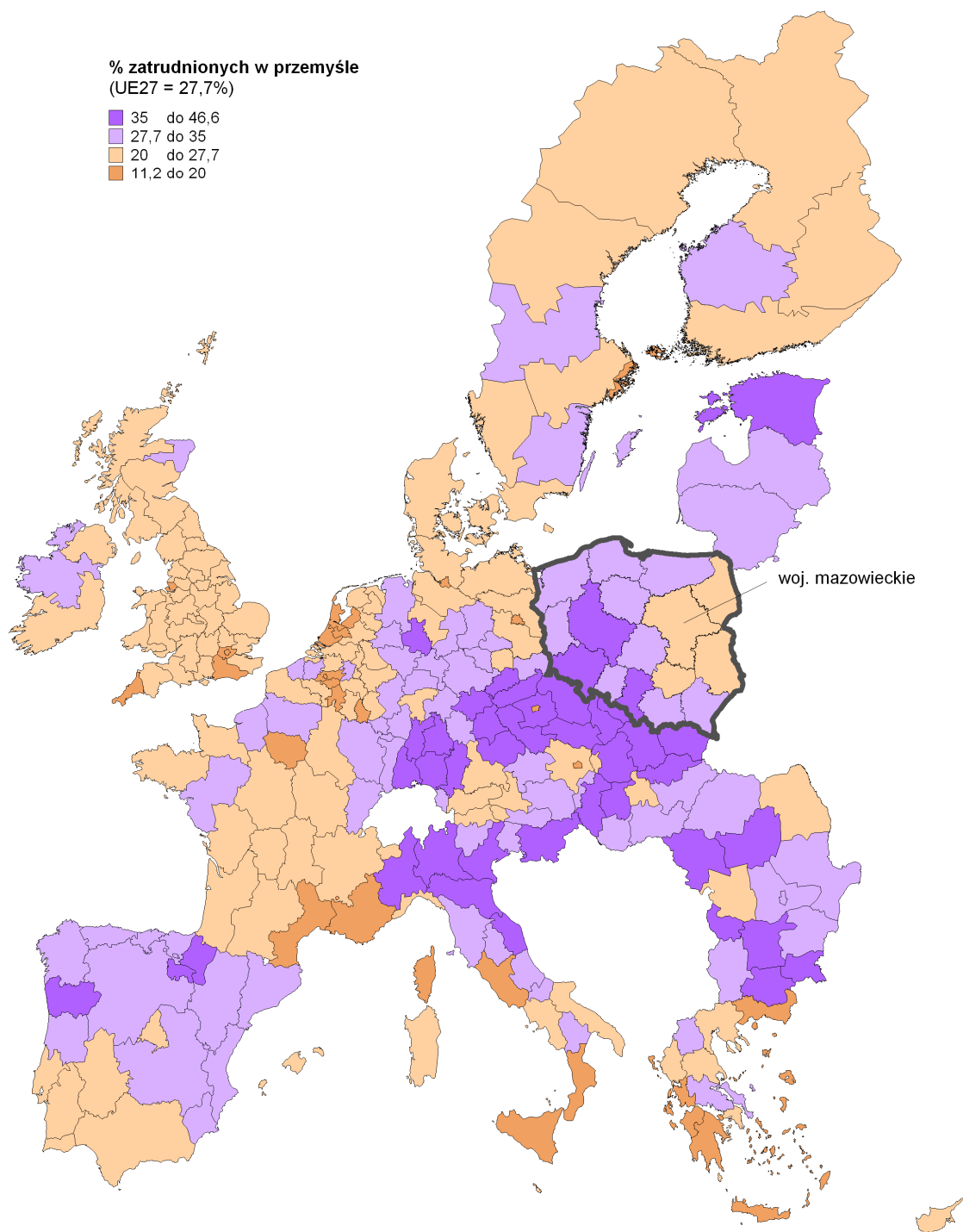
odsetka zatrudnionych w II sektorze zajmuje czeski region Severovýchod, dla którego wartość ta wynosiła prawie 47% i była ponad 4-krotnie wyższa niż w regionach charakteryzujących się najniższą wartością wskaźnika. Wśród dziesięciu regionów o najniższym odsetku zatrudnionych w przemyśle znalazły się regiony wyspiarskie, jak również regiony dużych miast. Były to m.in. hiszpański region Ceuta i Melia (11,21%), Inner London (11,38%), Brussels (Capitale) (12,88%), Sztokholm (13,4%), Korsyka (14,55%).

Tabela 15. Udział zatrudnionych w przemyśle w ogólnej liczbie zatrudnionych w 2007 roku

Kraj	Region	Udział zatrudnionych (%)	Polskie regiony	Udział zatrudnionych (%)
Regiony o największym udziale zatrudnionych w przemyśle			ŚREDNIA POLSKI	30,72
CZECHY	Severovýchod	46,51	ŚLĄSKIE	38,15
CZECHY	Stredni Morava	45,63	DOLNOŚLĄSKIE	36,42
WĘGRY	Közép-Dunántúl	43,28	WIELKOPOLSKIE	35,49
RUMUNIA	Centru	43,15	OPOLSKIE	34,49
CZECHY	Moravskoslezsko	43,09	LUBUSKIE	34,45
SŁOWACJA	Zapadne Slovensko	43,08	KUJAWSKO-POMORSKIE	33,03
CZECHY	Jihozápad	43,00	POMORSKIE	32,88
CZECHY	Jihovýchod	42,97	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	32,57
			ŁÓDZKIE	30,95
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		25,01	MAŁOPOLSKIE	29,89
			ZACHODNIOPOMORSKIE	29,12
ŚREDNIA UE27		27,67	PODKARPACKIE	27,75
			ŚWIĘTOKRZYSKIE	26,67
Regiony o najmniejszym udziale zatrudnionych w przemyśle			MAZOWIECKIE	25,01
HISZPANIA	Ciudad Autónoma de Melilla	7,46	PODLASKIE	23,00
HISZPANIA	Ciudad Autónoma de Ceuta	11,21	LUBELSKIE	20,27
WIELKA BRYTANIA	Inner London	11,38		
BELGIA	Région de Bruxelles-Capitale/Brussels Hoofdstedelijk Gewest	12,88		
SZWECJA	Stockholm	12,89		
FRANCJA	Corse	13,04		
HOLANDIA	Utrecht	14,55		
FINLANDIA	Åland	14,69		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Mapa 14. Udział osób zatrudnionych w przemyśle w ogólnej liczbie zatrudnionych w 2007 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

W województwie mazowieckim zatrudnienie w II sektorze w 2007 roku wynosiło 25,01% i było niższe zarówno od średniej krajowej, jak i od średniej europejskiej, które kształtowały się odpowiednio na poziomie 30,72% i 27,67%.

Wzrost roli III sektora w strukturze zatrudnienia jest bardzo istotny z punktu widzenia podniesienia konkurencyjności. Sektor ten ma bowiem duże znaczenie dla rozwoju kapitału ludzkiego i unowocześniania struktury ekonomicznej regionu. Poziom produktywności w poszczególnych sektorach przyjmuje różne wartości, jednak jest on najwyższy w sektorze usług. *Wartość dodana wytwarzana w regionach o PKB na mieszkańca poniżej 50% średniej*

UE, znajdujących się głównie w nowych państwach członkowskich, częściej niż w regionach o wyższym dochodzie, pochodzi z rolnictwa i przemysłu. Przesunięcie siły roboczej z sektora rolnictwa do sektora wydajniejszej działalności powoduje znaczny przyrost ogólnego dochodu⁸⁸.

Zatrudnienie w sektorze usługowym, podobnie jak w sektorze rolniczym, wykazuje wyraźne zróżnicowanie między starymi, a nowymi krajami członkowskimi (Mapa 15, Tabela 16). W większości regionów Europy Zachodniej poziom zatrudnienia w III sektorze stanowi około 70% całkowitej liczby zatrudnionych. Znacznie mniejszym zatrudnieniem (poniżej 60%) w tym sektorze gospodarki charakteryzują się regiony nowych krajów członkowskich UE. Średnia dla wszystkich krajów UE wynosi 66,73%, zaś dla Polski – 54,53%.

Regionami o najwyższym odsetku zatrudnionych w III sektorze są regiony dużych miast (Inner London, Capitale Brussels, Stockholm) oraz wyspiarskie (Ceuta i Melilla, Korsyka). Najniższym odsetkiem zatrudnienia w sektorze usług (poniżej 45%) charakteryzują się regiony rumuńskie (Nord-Est, Sud-West, Sud, Nord-Vest, Sud-Est, West, Centry). Regiony te są jednocześnie regionami o najwyższym zatrudnieniu w rolnictwie.

W porównaniu ze średnią krajową w województwie mazowieckim mniej osób pracuje w sektorze przemysłowym i rolnictwie, znacznie więcej natomiast w sektorze usług rynkowych. Odsetek zatrudnionych w usługach w województwie mazowieckim w 2007 roku wyniósł 63,95% i był najwyższy spośród polskich regionów. Mimo to wartość tego wskaźnika jest niższa od średniej charakteryzującej regiony UE. Relatywnie wysoki wskaźnik udziału pracujących w sektorze usług odzwierciedla procesy przeobrażeniowe gospodarki regionu i jego rozwoju. Należy również podkreślić rolę metropolizującej się Warszawy w tym procesie.

Analiza kosztów pracy w przemyśle i usługach w podziale na regiony NUTS-1 pokazuje znaczne dysproporcje pomiędzy kosztem pracy w poszczególnych regionach (Mapa 16). Szczególnie są one widoczne między wschodnimi i zachodnimi regionami UE. W 2004 roku najwyższe średnie godzinne koszty pracy odnotowano w regionie Île-de-France (ponad 36 euro). Godzinne koszty pracy w tym regionie były 23 razy wyższe niż w Bułgarii⁸⁹. Oprócz regionu Île-de-France, wśród 10 regionów o najwyższych kosztach pracy znalazły się regiony: belgijskie Regiona de Bruxelles-Capitale (32,99 euro), Hoofstedelij Gewest (32,99), Wallonie (29,76), angielskie – London (32,93), niemieckie – Essen (32,06), Hamburg (31,77), Dania (31,14), Szwecja (31,08), niemieckie Baden-Württemberg (30,80), Luksemburg (30,04). Pośród 10 regionów o najniższych kosztach pracy znalazły się wyłącznie regiony nowych krajów członkowskich, były to: Bułgaria, Rumunia, Łotwa, Litwa, Słowacja, Estonia oraz regiony polskie – wschodni, północno-zachodni, północny, południowo-zachodni.

W regionie centralnym⁹⁰ godzinny koszt pracy w 2004 roku wynosił 5,72 euro. Wartość ta była najwyższa wśród pozostałych polskich regionów NUTS-1. Najniższą wartość odnotowano w regionie wschodnim – 4 euro.

Województwo mazowieckie (jako część regionu centralnego), podobnie jak pozostałe regiony w nowych państwach członkowskich, jest znacznie bardziej konkurencyjne pod względem kosztów pracy od regionów Europy Północnej i Zachodniej.

⁸⁸ Komisja Europejska, *Rozwijające się regiony, rozwijająca się Europa. Czwarty raport na temat spójności gospodarczej i społecznej*, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion4/pdf/4cr_pl.pdf, 2007.

⁸⁹ Koszty pracy dla Bułgarii, Rumuni, Szwecji i Finlandii na mapie prezentowane są na poziomie krajów.

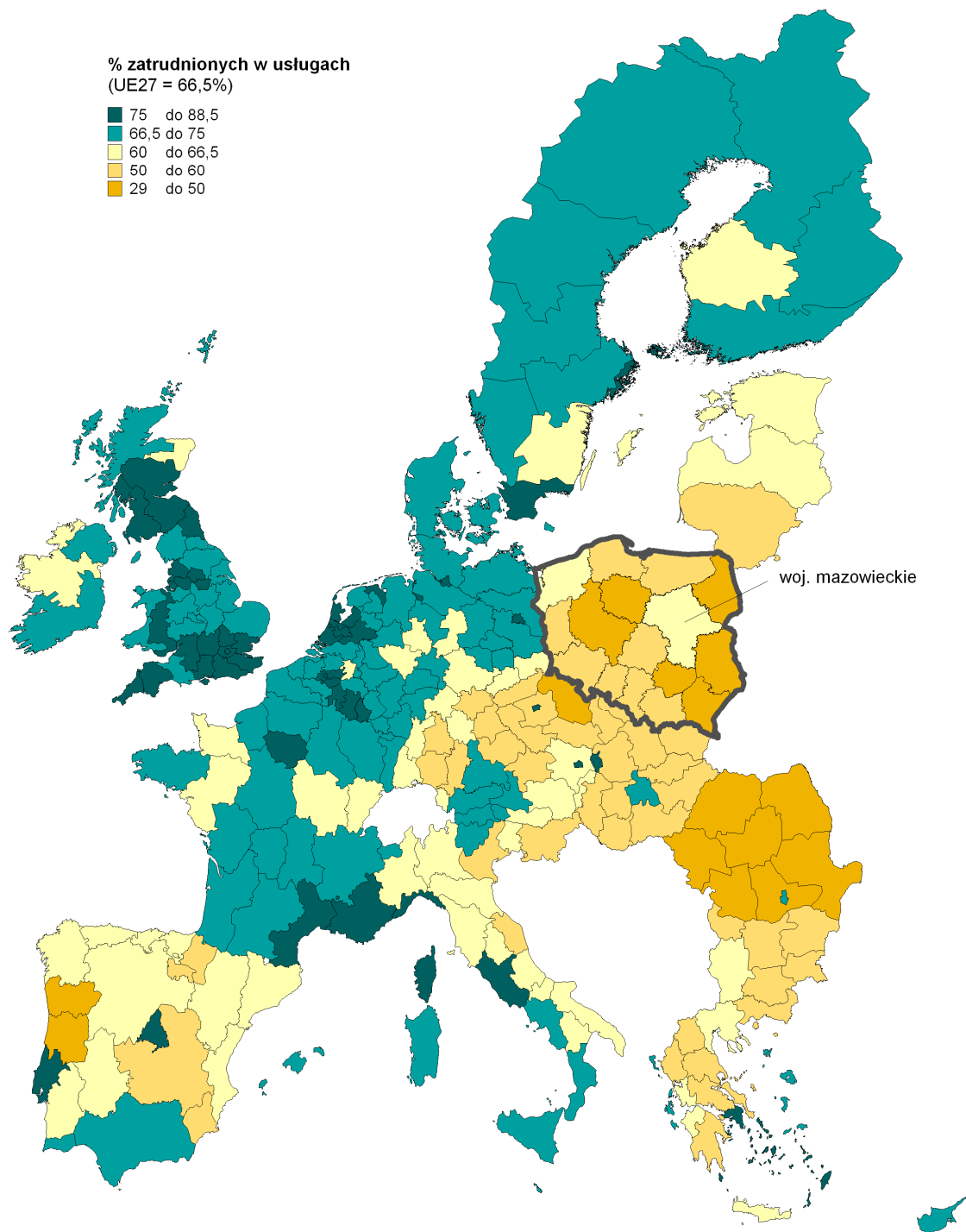
⁹⁰ Zgodnie z Rozporządzeniem RM z dnia 14 listopada 2007 roku w sprawie wprowadzenia Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych region Centralny (NUTS-1) tworzą województwa mazowieckie i łódzkie (NUTS-2).

Tabela 16. Udział zatrudnionych w usługach w ogólnej liczbie zatrudnionych w 2007 roku

Kraj	Region	Udział zatrudnionych (%)	Polskie regiony	Udział zatrudnionych (%)
Regiony o największym udziale zatrudnionych w usługach			ŚREDNIA POLSKI	54,53
HISZPANIA	Ciudad Autónoma de Melilla	92,54	MAZOWIECKIE	63,95
WIELKA BRYTANIA	Inner London	88,42	ZACHODNIOPOMORSKIE	63,92
HISZPANIA	Ciudad Autónoma de Ceuta	88,36	POMORSKIE	58,54
BELGIA	Région de Bruxelles-Capitale/Brussels Hoofdstedelijk Gewest	86,81	ŚLĄSKIE	58,48
SZWECJA	Stockholm	86,61	DOLNOŚLĄSKIE	57,10
FRANCJA	Corse	86,05	LUBUSKIE	55,67
HOLANDIA	Utrecht	84,02	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	54,24
NIEMCY	Berlin	83,25	MAŁOPOLSKIE	54,05
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		63,95	ŁÓDZKIE	51,30
ŚREDNIA UE27		66,73	OPOLSKIE	50,81
Regiony o najmniejszym udziale zatrudnionych w usługach			PODLASKIE	49,96
RUMUNIA	Nord-Est	29,38	KUJAWSKO-POMORSKIE	49,75
RUMUNIA	Sud-Vest Oltenia	30,29	WIELKOPOLSKIE	49,60
RUMUNIA	Sud-Muntenia	33,95	PODKARPACKIE	46,83
RUMUNIA	Nord-Vest	38,69	LUBELSKIE	46,02
RUMUNIA	Sud-Est	38,70	ŚWIĘTOKRZYSKIE	41,98
RUMUNIA	Vest	39,30		
RUMUNIA	Centru	40,72		
POLSKA	świętokrzyskie	41,98		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

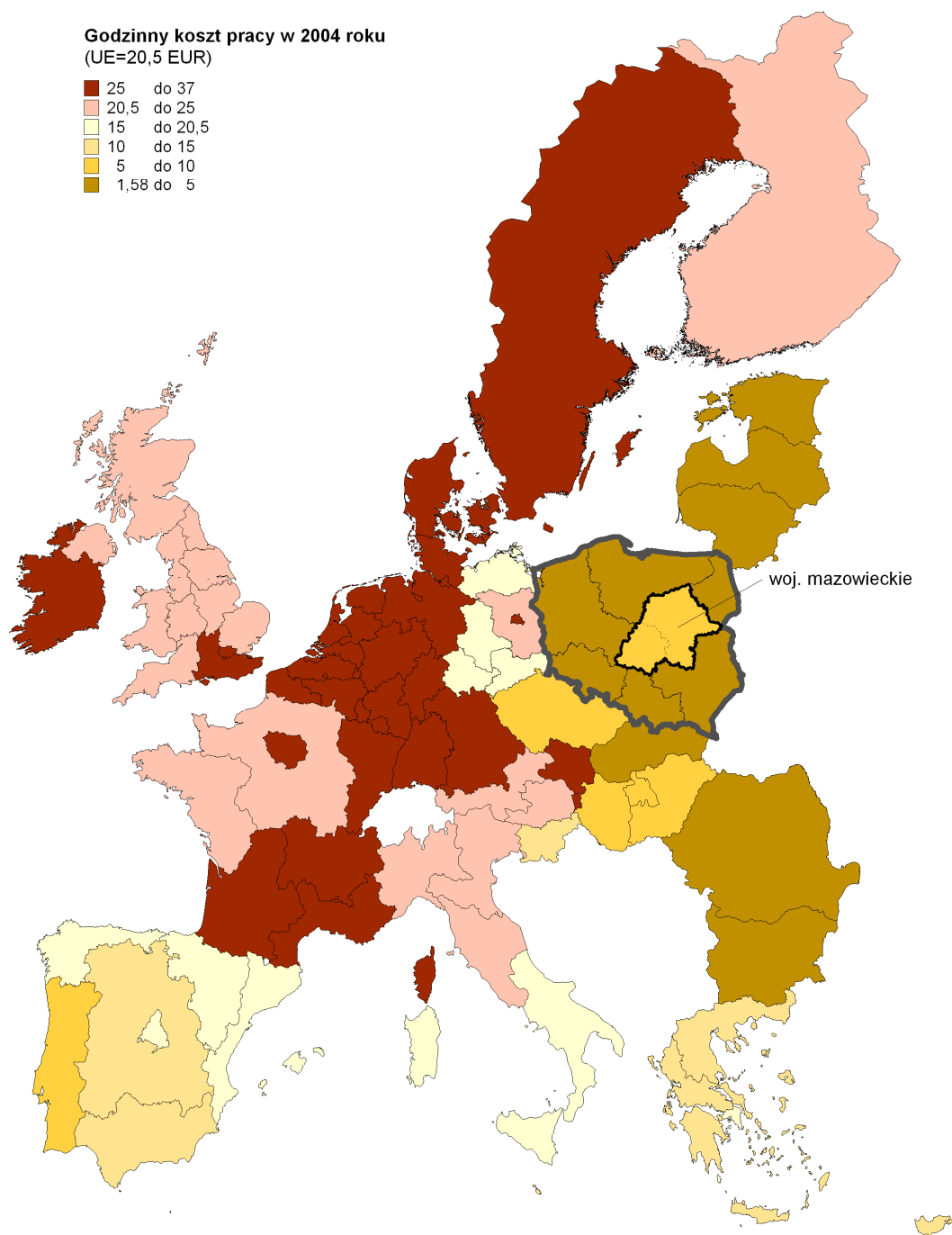
Mapa 15. Udział osób zatrudnionych w usługach w ogólnej liczbie zatrudnionych w 2007 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Ważnym źródłem informacji o gospodarkach poszczególnych regionów jest wskaźnik wartości nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych na jednego pracownika tego sektora (*Mapa 17, Tabela 17*). Wskaźnik ten pokazuje regiony, w których sektor przemysłowy rozwija się najprężniej. Rozwój tego sektora, szczególnie przemysłów najbardziej kapitałochłonnych, przemysłów wysokich technologii, ma bezpośrednie przełożenie na wzrost gospodarczy regionów, a także na poprawę ich pozycji konkurencyjnej w przyszłości. Wielkość nakładów inwestycyjnych wynika bezpośrednio z polityk rozwojowych przedsiębiorstw przemysłowych. Inwestycje te mogą wynikać z chęci wymiany zużytego

Mapa 16. Godzinny koszt pracy, w sektorze przemysłowym i usługowym, w podregionach NUTS-1 w 2004 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

i przestarzałego sprzętu (tzw. inwestycje odtworzeniowe) lub z chęci zwiększenia potencjału produkcyjnego (tzw. inwestycje rozwojowe). W związku z powyższym największe inwestycje odtworzeniowe są w regionach, w których rozwinął się przemysł kapitałochłonny. Inwestycje prorozwojowe prowadzone będą za to w regionach oferujących najlepsze warunki dla lokalizacji inwestycji. Warunki te wynikają nie tylko z uwarunkowań gospodarczych, infrastrukturalnych i społecznych regionów, ale także ze stosowanych zachęt inwestycyjnych poszczególnych władz samorządowych i krajowych.

Według danych Europejskiego Urzędu Statystycznego za rok 2005, wartość nakładów inwestycyjnych w sektorze przemysłowym w regionach UE wahała się w przedziale 51,9-0,6 euro na 1 pracownika.

W krajach Europy Zachodniej, Północnej i Środkowej wartość nakładów inwestycyjnych jest wyraźnie większa od tej w regionach nowych krajów członkowskich i wynosi powyżej 4,5 euro na pracownika. Jednocześnie obserwuje się znaczne dysproporcje pomiędzy poszczególnymi regionami, zarówno na poziomie unijnym, jak również wewnątrz poszczególnych krajów. Najwyższy poziom wskaźnika odnotowano w holenderskim regionie Flevoland, 51,9 euro na pracownika. W pierwszej dziesiątce regionów o największych inwestycjach były też regiony: grecki Peloponnisos (30,7 euro), irlandzki Southern and Eastern (21,9 euro), niemiecki Dresden (19,7 euro), włoski Basilicata (18 euro), brytyjski Cheshire (16,1 euro), niemiecki Thuringen (14,9 euro), holenderski Zeeland (14,4 euro), belgijski Limburg (14,2 euro) oraz niemiecki Oberbayern (14,2 euro)⁹¹. Regiony, w których nakłady inwestycyjne w przemyśle przekroczyły poziom 9 euro na 1 pracownika znajdowały się w: południowej Portugalii, środkowych Włoszech, południowej Francji, w części regionów krajów Beneluksu, południowych i wschodnich Niemczech, zachodniej Austrii, w Walii, środkowo-wschodniej Wielkiej Brytanii, a także w środkowej Szwecji oraz północno-zachodniej Finlandii.

W większości regionów nowych krajów członkowskich odnotowano zdecydowanie niższą wartość wskaźnika, poniżej 4,5 euro na 1 pracownika. Niski poziom nakładów inwestycyjnych wynika z dominacji przemysłów tradycyjnych nad przemysłami wysokich technologii. Niska efektywność większości zakładów przemysłowych sprawia, że przedsiębiorstwa te odkładają niezbędne inwestycje w czasie, licząc na poprawę swojej kondycji finansowej w przyszłości. Regiony te posiadają ponadto wysoki zasób siły roboczej oraz niskie koszty pracy. W związku z powyższym inwestycje międzynarodowych koncernów przemysłowych kierowane są w branże bardziej pracochłonne niż kapitałochłonne, co sprawia, że stosunek nakładów inwestycyjnych względem jednego nowo utworzonego miejsca pracy jest niższy niż w branżach bardziej kapitałochłonnych. W obrębie nowych krajów członkowskich występują również regiony, w których wartość nakładów inwestycyjnych jest znacząco wyższa. Najwyższe wartości odnotowano w węgierskim regionie Kozep-Dunantul – 8,6 euro, czeskim regionie Stredni Cechy – 8,3 euro, a także słowackim regionie Stredne Slovensko – 8,2 euro. Regiony te w ostatnim okresie czasu odnoszą znaczne sukcesy w przyciąganiu na swoje terytory inwestycji międzynarodowych koncernów przemysłowych. Najniższymi wartościami wskaźnika 1,6-4,2 euro na zatrudnionego charakteryzowało się wiele regionów Bułgarii i Rumunii. Niska wartość wskaźnika inwestycji w tych regionach wynika z braku środków finansowych rodzimych przedsiębiorstw przemysłowych, które mogłyby być przeznaczone na inwestycje, a także ze stosunkowo niskiego poziomu inwestycji zagranicznych w tym sektorze gospodarki.

Wśród polskich regionów czołowe pozycje zajęły województwa: dolnośląskie (5,7 euro), małopolskie (4,7 euro) i mazowieckie (4,6 euro). Regiony te przodują pod względem wartości inwestycji prorozwojowych, stosując zachęty inwestycyjne względem międzynarodowych przedsiębiorstw przemysłowych, poszukujących odpowiednich lokalizacji pod nowe zakłady produkcyjne. Ponadto województwa dolnośląskie i małopolskie połączone są autostradą A4 z europejską siecią autostrad, co znacznie ułatwia przewóz towarów od miejsca produkcji do miejsca zbytu. Dobra dostępność komunikacyjna oraz duży rynek zbytu, w postaci miast Krakowa i Wrocławia, jest jednym z podstawowych atutów tych regionów.

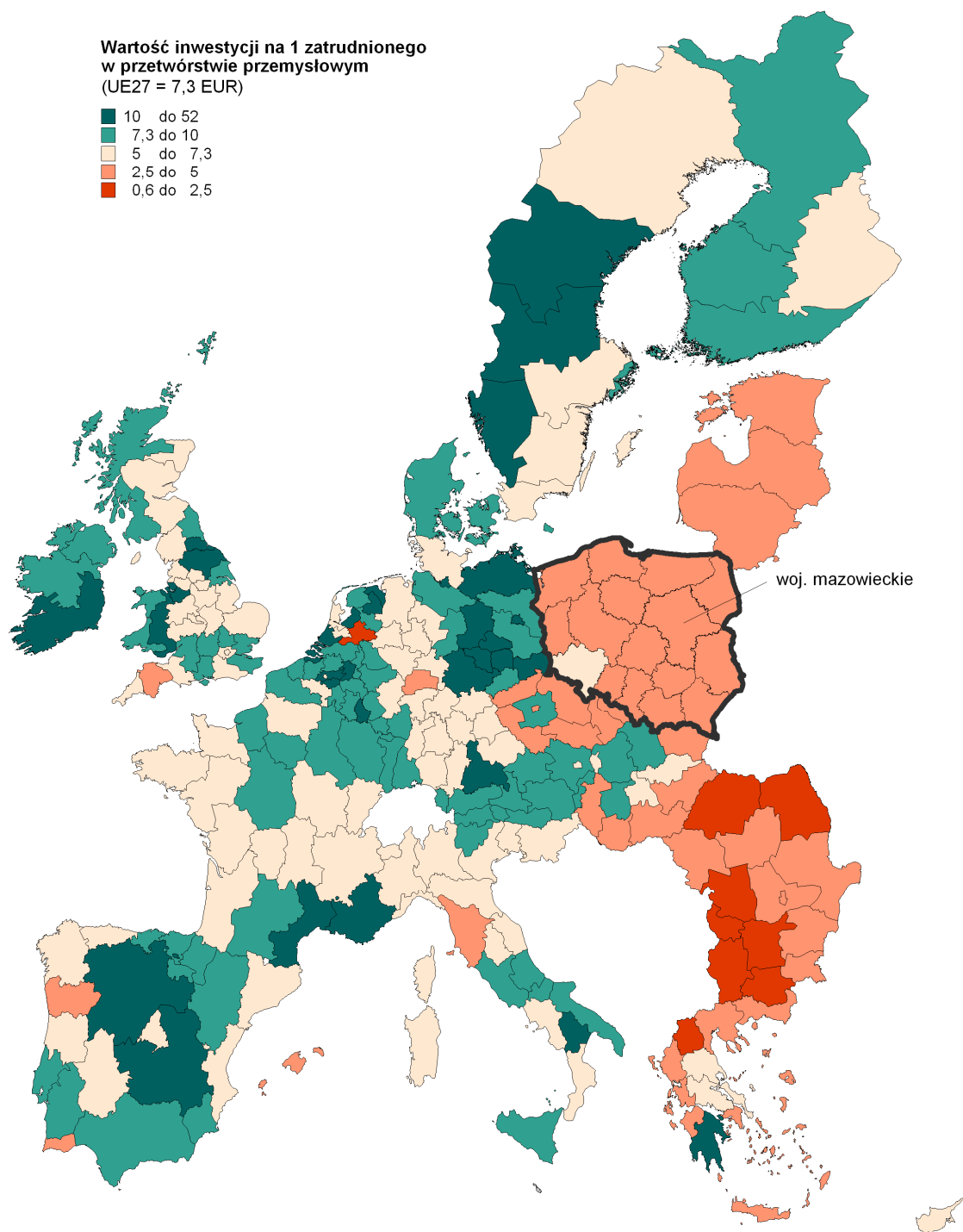
⁹¹ Patrz *Tabela 15*.

Tabela 17. Wartość inwestycji na zatrudnionego w przemyśle w euro w 2005 roku

Kraj	Region	Wartość wskaźnika (EUR)	Polskie regiony	Wartość wskaźnika (EUR)
Regiony o największych inwestycjach			ŚREDNIA POLSKI	3,9
HOLANDIA	Flevoland	51,9	DOLNOŚLĄSKIE	5,7
GRECJA	Peloponnisos	30,7	MAŁOPOLSKIE	4,7
IRLANDIA	Southern and Eastern	21,9	MAZOWIECKIE	4,6
NIEMCY	Dresden	19,7	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	4,2
WŁOCHY	Basilicata	18,0	OPOLSKIE	4,1
WIELKA BRYTANIA	Cheshire	16,1	ŚWIĘTOKRZYSKIE	3,9
NIEMCY	Thüringen	14,9	ŚLĄSKIE	3,7
HOLANDIA	Zeeland	14,4	KUJAWSKO-POMORSKIE	3,6
			LUBUSKIE	3,6
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		4,6	PODLASKIE	3,6
			WIELKOPOLSKIE	3,5
ŚREDNIA UE27		7,3	ŁÓDZKIE	3,4
			ZACHODNIOPOMORSKIE	3,4
Regiony o najmniejszych inwestycjach			PODKARPACKIE	3,2
HOLANDIA	Gelderland	0,6	POMORSKIE	3,1
GRECJA	Dytiki Makedonia	1,5	LUBELSKIE	2,5
BUŁGARIA	Severen tsentralen	1,6		
BUŁGARIA	Severozapaden	1,7		
HISZPANIA	Ciudad Autónoma de Ceuta	1,8		
RUMUNIA	Nord-Est	1,8		
BUŁGARIA	Yuzhen tsentralen	1,8		
RUMUNIA	Sud-Vest Oltenia	2,2		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Mapa 17. Wartość inwestycji na jednego zatrudnionego w przemyśle w euro w 2005 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Wartość nakładów inwestycyjnych w pozostałych polskich regionach była niższa i wahała się w przedziale 2,5-4,2 euro. Wartości najniższe odnotowano w województwach: lubelskim, pomorskim i podkarpackim.

Województwo mazowieckie nie oferuje tak dobrej dostępności infrastruktury drogowej czy kolejowej, jak województwa dolnośląskie i małopolskie, ale za to znajduje się tutaj główne lotnisko międzynarodowe oraz największa metropolia Polski, będąca ważnym rynkiem zbytu. W obrębie tego województwa rozwija się przemysł petrochemiczny, który cechuje się wysoką kapitałochłonnością. W ujęciu bardziej ogólnym udział przemysłu w tworzeniu PKB

regionu jest jednak niewielki. Brak jest rozwiniętych klastrów przedsiębiorstw przemysłowych, a struktura branżowa przedsiębiorstw przemysłowych wskazuje na ich bardziej tradycyjny charakter.

Władze regionu, dostrzegając potrzebę kreowania i wspierania rozwoju gospodarczego województwa, podejmują szereg działań mających na celu promowanie przedsięwzięć inwestycyjnych, szczególnie tych mających na celu rozwój nowoczesnych technologii oraz innowacyjnych sektorów gospodarki. W 2005 roku, przy współpracy PAiIZ⁹², powołano Centrum Obsługi Inwestora, którego zadaniem jest kompleksowa obsługa inwestorów. Na terenie województwa mazowieckiego działa ponadto 14 podstref ekonomicznych oferujących wydzielone tereny pod inwestycje oraz szereg ulg i zwolnień podatkowych dla przedsiębiorstw tam inwestujących. Samorząd województwa rozwija również parki technologiczne, mające promować rozwój konkretnych branż przemysłowych⁹³. Wszystkie podejmowane działania mają prowadzić do wzrostu atrakcyjności inwestycyjnej przestrzeni gospodarczej regionu, a tym samym do podniesienia poziomu konkurencyjności województwa w międzynarodowej rywalizacji regionów o nowe inwestycje przedsiębiorstw.

3.6. Dochody gospodarstw domowych

Czynnikiem stymulującym inwestycje może być siła nabywcza ludności. Duża siła nabywcza lokalnej ludności przyciąga kapitał zewnętrzny i sprzyja lokalizacji inwestycji. Z tych powodów analizie zostały poddane dochody gospodarstw domowych.

Na dochody pierwotne gospodarstw domowych składają się dochody z działalności gospodarczej oraz dochody z pracy najemnej. Dochodami gospodarstw domowych są również dochody z tytułu własności, m.in. dochody z czynszów oraz dywidendy. Oprócz dochodów pierwotnych, źródłem dochodu gospodarstw domowych są dochody wtórne gospodarstw domowych, które obejmują transfery z budżetu państwa, czyli świadczenia społeczne (emerytury, renty, zasiłki, świadczenia rehabilitacyjne oraz odszkodowania wypadkowe), świadczenia z pomocy społecznej (zasiłki rodzinne, wychowawcze, pielęgnacyjne) oraz inne transfery finansowe.

Suma dochodów pierwotnych i transferów z budżetu państwa pomniejszona o podatki od dochodów i majątku, składki na obowiązkowe ubezpieczenie społeczne i zdrowotne itp. stanowi dochód dyspozycyjny gospodarstw domowych. Dochód ten przeznaczony jest na wydatki na towary i usługi konsumpcyjne oraz przyrost oszczędności.

Dochody pierwotne gospodarstw domowych wykazują znaczne zróżnicowanie przestrzenne (*Mapa 18*). Szczególne wyraźne są dysproporcje między regionami nowych krajów członkowskich a regionami UE-15. Ponadto występują wyraźne dysproporcje w poziomie dochodów wewnątrz krajów UE, np. Włochy (podział północ – południe), Niemcy (wschód – zachód). Najwyższym poziomem dochodów pierwotnych charakteryzują się regiony południowej Anglii, zachodnich Niemiec, austriackie, belgijskie oraz południowe regiony w krajach skandynawskich (*Tabela 18*). W 2005 roku w 25 regionach o najwyższej wartości dochodów na 1 mieszkańca ich poziom przekroczył 25 000 euro. Dochody na 1 mieszkańca w regionie angielskim Inner London, wynoszące 32 403 euro (najwyższa wartość spośród wszystkich regionów), były ponad 20-krotnie wyższe niż w regionie rumuńskim Nord-Est (1566 euro), który charakteryzował się najniższymi dochodami. W żadnym z regionów w nowych krajach członkowskich poziom dochodów gospodarstw domowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca nie osiągnął średniej unijnej, która w 2005 roku wynosiła 15 111 euro. W grupie 30 regionów o najniższych dochodach gospodarstw

⁹² Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych.

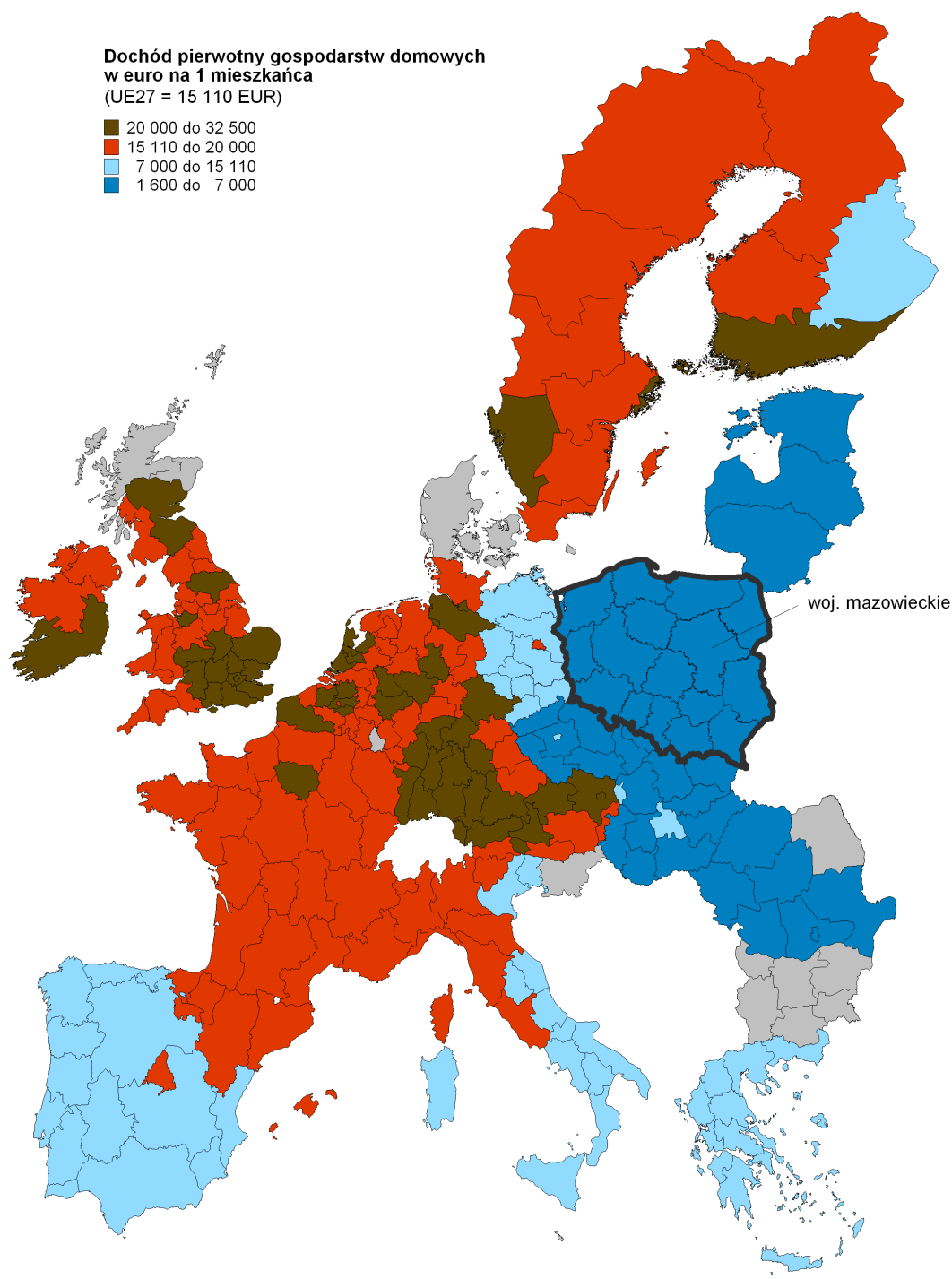
⁹³ Przykładem może być utworzony w 2004 roku Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny.

Tabela 18. Dochody pierwotne gospodarstw domowych w regionach UE w 2005 roku

Kraj	Region	Dochody pierwotne w euro na 1 mieszkańca	Polskie regiony	Dochody pierwotne w euro na 1 mieszkańca
Regiony o najniższym poziomie dochodów pierwotnych			ŚREDNIA POLSKI	3851,2
RUMUNIA	Nord-Est	1566,5	PODKARPACKIE	2957,6
RUMUNIA	Sud-Vest Oltenia	1849,3	LUBELSKIE	3078,8
RUMUNIA	Sud - Muntenia	1857,3	ŚWIĘTOKRZYSKIE	3292,8
RUMUNIA	Sud-Est	2026,3	PODLASKIE	3348,2
RUMUNIA	Nord-Vest	2197,5	OPOLSKIE	3352,6
RUMUNIA	Centru	2226,3	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	3366,6
RUMUNIA	Vest	2661,3	MAŁOPOLSKIE	3595,6
POLSKA	podkarpackie	2957,6	LUBUSKIE	3691,1
Województwo mazowieckie			KUJAWSKO-POMORSKIE	3777,5
			POMORSKIE	3973,3
Średnia UE27			ŁÓDZKIE	4008,5
			ZACHODNIOPOMORSKIE	4110,9
Regiony o najwyższym poziomie dochodów pierwotnych			DOLNOŚLĄSKIE	4214,8
WIELKA BRYTANIA	Inner London	32 403,2	WIELKOPOLSKIE	4377,7
FRANCJA	Île de France	27 532,2	ŚLĄSKIE	4493,1
FRANCJA	Nord - Pas-de-Calais	27 532,2	MAZOWIECKIE	5979,9
WIELKA BRYTANIA	Berkshire, Bucks and Oxfordshire	27 316,9		
NIEMCY	Hamburg	26 429,0		
SZWECJA	Stockholm	26 318,3		
WIELKA BRYTANIA	Bedfordshire, Hertfordshire	26 306,5		
NIEMCY	Oberbayern	26 128,8		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Mapa 18. Dochód pierwotny gospodarstw domowych w regionach UE w 2005⁹⁴ roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie Eurostat

domowych znalazły się wyłącznie regiony nowych krajów członkowskich. Były to: 14 regionów polskich, 7 rumuńskich, 4 węgierskie, 3 słowackie oraz Litwa, Łotwa i Estonia.

W województwie mazowieckim dochody pierwotne na 1 mieszkańca wynosiły w 2005 roku 5980 euro, co odpowiadało 209 pozycji w porównaniu z innymi regionami UE. Jednocześnie była to najwyższa wartość wśród pozostałych polskich regionów. Poziom dochodów gospodarstw domowych wzrósł w województwie mazowieckim w 2005 roku w po-

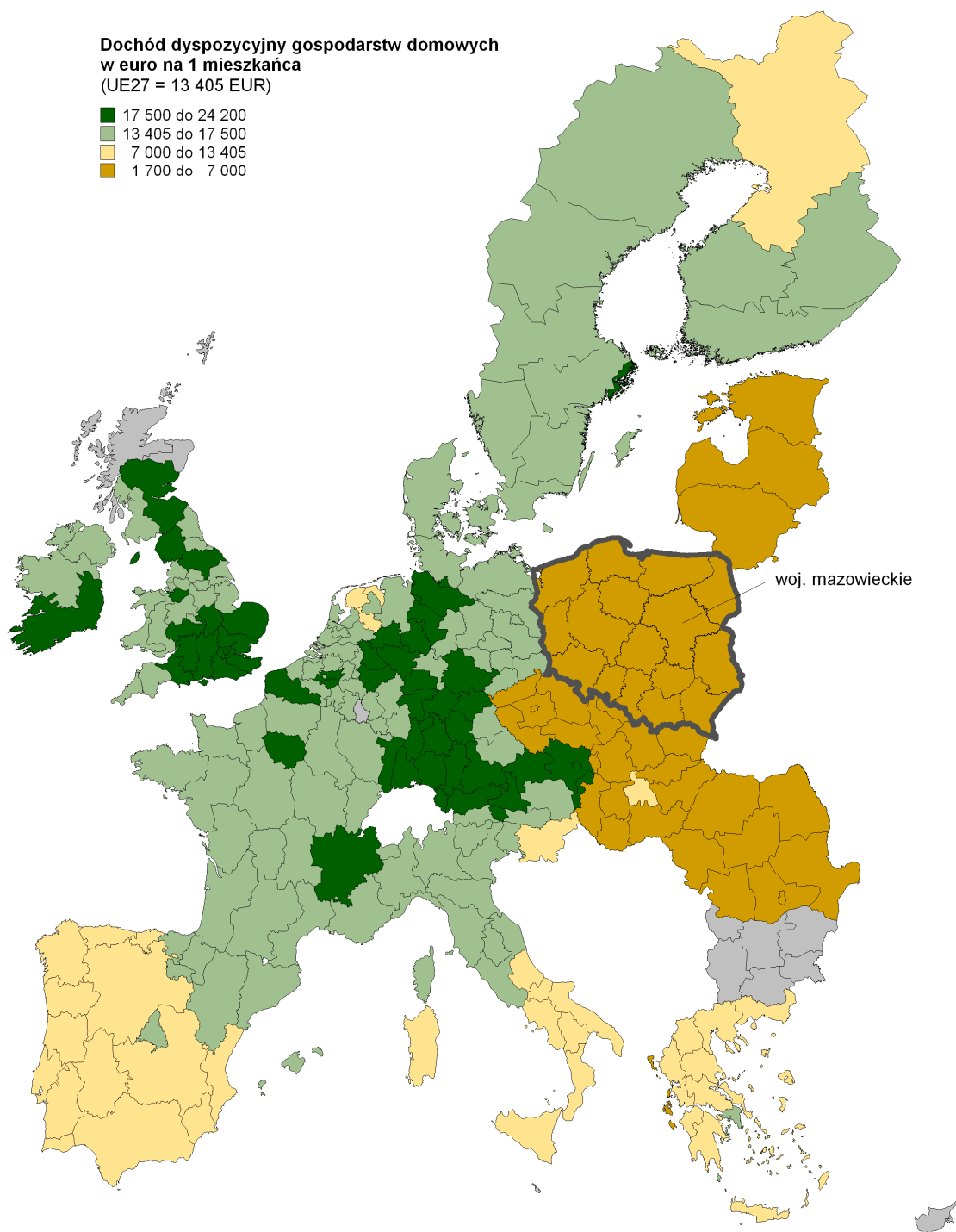
⁹⁴ Dla regionów włoskich dane z 2003 roku.

Tabela 19. Dochody dyspozycyjne w regionach UE w 2005 roku

Kraj	Region	Dochody pierwotne w euro na 1 mieszkańca	Polskie regiony	Dochody pierwotne w euro na 1 mieszkańca
Regiony o najniższym poziomie dochodów pierwotnych			ŚREDNIA POLSKI	3925,8
RUMUNIA	Nord-Est	1709,8	MAZOWIECKIE	5224,7
RUMUNIA	Sud - Muntenia	1929,2	ŚLĄSKIE	4648,0
RUMUNIA	Sud-Vest Oltenia	1963,5	WIELKOPOLSKIE	4338,8
RUMUNIA	Sud-Est	2029,3	DOLNOŚLĄSKIE	4239,0
RUMUNIA	Centru	2105,8	ZACHODNIOPOMORSKIE	4208,8
RUMUNIA	Nord-Vest	2122,2	ŁÓDZKIE	4187,6
RUMUNIA	Vest	2469,5	POMORSKIE	3915,8
POLSKA	podkarpackie	3157,2	KUJAWSKO-POMORSKIE	3902,2
			LUBUSKIE	3815,3
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		5224,7	MAŁOPOLSKIE	3707,4
			ŚWIĘTOKRZYSKIE	3582,8
ŚREDNIA UE27		13 404,9	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	3542,1
			PODLASKIE	3508,4
Regiony o najwyższym poziomie dochodów pierwotnych			OPOLSKIE	3484,1
WIELKA BRYTANIA	Inner London	24 166,7	LUBELSKIE	3350,2
NIEMCY	Hamburg	22 912,8	PODKARPACKIE	3157,2
WIELKA BRYTANIA	Surrey, East and West Sussex	21 917,3		
FRANCJA	Île de France	21 465,6		
FRANCJA	Nord - Pas-de-Calais	21 465,6		
WIELKA BRYTANIA	Berkshire, Bucks and Oxfordshire	21 419,0		
WIELKA BRYTANIA	Bedfordshire, Hertfordshire	20 858,4		
WIELKA BRYTANIA	Outer London	20 793,3		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Mapa 19. Dochód dyspozycyjny gospodarstw domowych w regionach UE w 2005⁹⁵ roku

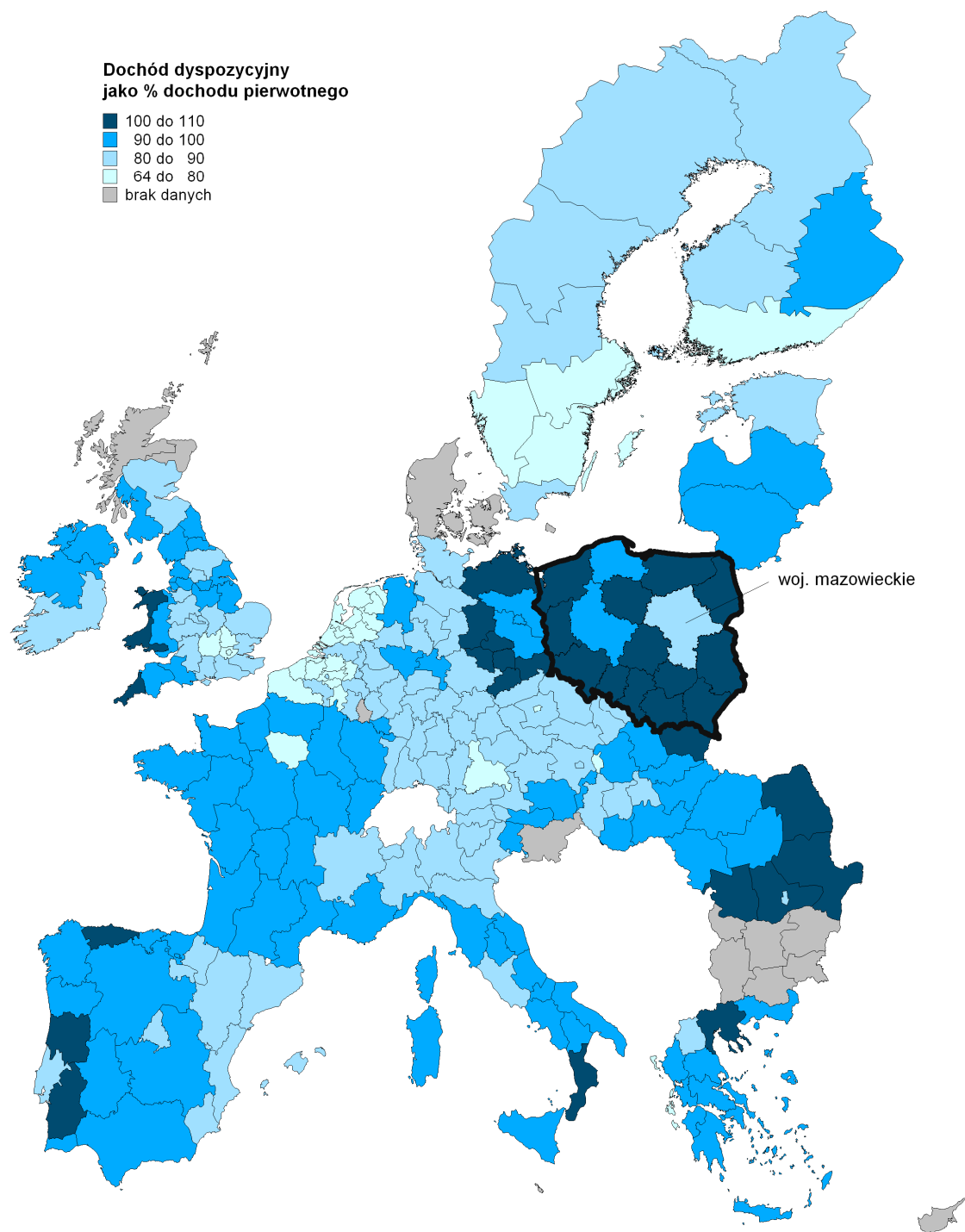
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie Eurostat

równaniu z rokiem 2001 (5813 euro na 1 mieszkańca), jednakże we wskazanym okresie nie występowała stała tendencja wzrostowa.

Dochody dyspozycyjne gospodarstw domowych w regionach europejskich wykazują podobny rozkład przestrzenny, jak dochody pierwotne. Wyraźnie zaznaczają się dysproporcje między nowymi i starymi członkami UE (*Mapa 19*). Najwyższym poziomem dochodów dyspozycyjnych charakteryzują się regiony angielskie i niemieckie. W najlepszych dziesięciu regionach dochód

⁹⁵ Dla regionów włoskich dane z 2003 roku

Mapa 20. Dochód dyspozycyjny jako % dochodu pierwotnego w regionach UE 2005 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie Eurostat

dyspozycyjny w 2005 roku na 1 mieszkańca przekroczył 20 tys. euro. W tym samym czasie w regionach o najniższych dochodach (regiony polskie i rumuńskie) dochody dyspozycyjne wynosiły mniej niż 3500 euro (*Tabela 19*).

Najwyższymi dochodami dyspozycyjnymi wśród nowych krajów członkowskich charakteryzowała się Słowenia (8300 euro na 1 mieszkańca), jednakże dochody w tym regionie były ponad 1,5 raza niższe od średniej unijnej. Średnie dochody dyspozycyjne w UE na 1 mieszkańca w 2005 roku wynosiły 13 405 euro. Wysokim poziomem dochodów w nowych krajach członkowskich wyróżniają się regiony stołeczne: węgierski region Közép-Magyarország

(7161 euro na 1 mieszkańca), słowacki Bratislavsky (6615 euro), czeski Praha (6377 euro) oraz województwo mazowieckie (5225 euro). Województwo mazowieckie pod względem dochodów dyspozycyjnych zajęło 211 pozycję w grupie 253 regionów, dla których dostępne były dane. Wynik województwa mazowieckiego był najlepszy wśród wszystkich polskich regionów. W latach 2001-2005 w województwie mazowieckim odnotowano wzrost dochodów dyspozycyjnych o 179 euro, podczas gdy średnie dochody dyspozycyjne dla Polski wzrosły o 212 euro.

Aby dokonać oceny sytuacji poszczególnych regionów, warto przeanalizować nie tylko poziom dochodów pierwotnych i dochodów dyspozycyjnych, lecz również ich wzajemną relację (*Mapa 20*). Dla regionów europejskich średni dochód dyspozycyjny stanowi 88,7% dochodów pierwotnych. W większości regionów „starych” krajów członkowskich poziom dochodów dyspozycyjnych w dochodach pierwotnych nie przekracza 80% dochodów pierwotnych. W regionach tych, charakteryzujących się wyższym poziomem dochodów pierwotnych, większą ich część, niż w regionach mniej zamożnych, stanowią płacone podatki. Poza tym poziom transferów z budżetu państwa jest niższy niż w regionach o niższym dochodzie pierwotnym.

W nowych krajach członkowskich, wartościami między 80% a 90% charakteryzują się regiony stołeczne, co oznacza, iż poziom wsparcia z budżetu jest w tych regionach znacznie mniejszy niż w regionach pozostałych. Do tej grupy zaliczało się również województwo mazowieckie, wyróżniające się na tle pozostałych polskich regionów. W województwie mazowieckim dochód dyspozycyjny stanowił 87% dochodów pierwotnych.

W 30 regionach europejskich wartość dochodów dyspozycyjnych na 1 mieszkańca była wyższa niż wartość dochodów pierwotnych. Były to regiony polskie (z wyjątkiem województwa mazowieckiego, wielkopolskiego, pomorskiego), 4 regiony rumuńskie oraz region słowacki. W grupie UE-15 wysokim (powyżej 100%) udziałem procentowym dochodu dyspozycyjnego w dochodach pierwotnych charakteryzowały się regiony mniej zamożne, a zwłaszcza regiony portugalskie, zachodnie w Wielkiej Brytanii, wschodnie w Niemczech oraz udziałem powyżej 80% północne regiony we Włoszech oraz regiony hiszpańskie i greckie. Przewaga dochodu dyspozycyjnego nad pierwotnym charakterystyczna jest dla regionów relatywnie biedniejszych, z wysokim bezrobociem i niskim wskaźnikiem zatrudnienia. W regionach tych wartość świadczeń społecznych finansowanych z budżetu państwa przewyższa poziom podatków dochodowych i sumę zapłaconych składek na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i zdrowotne.

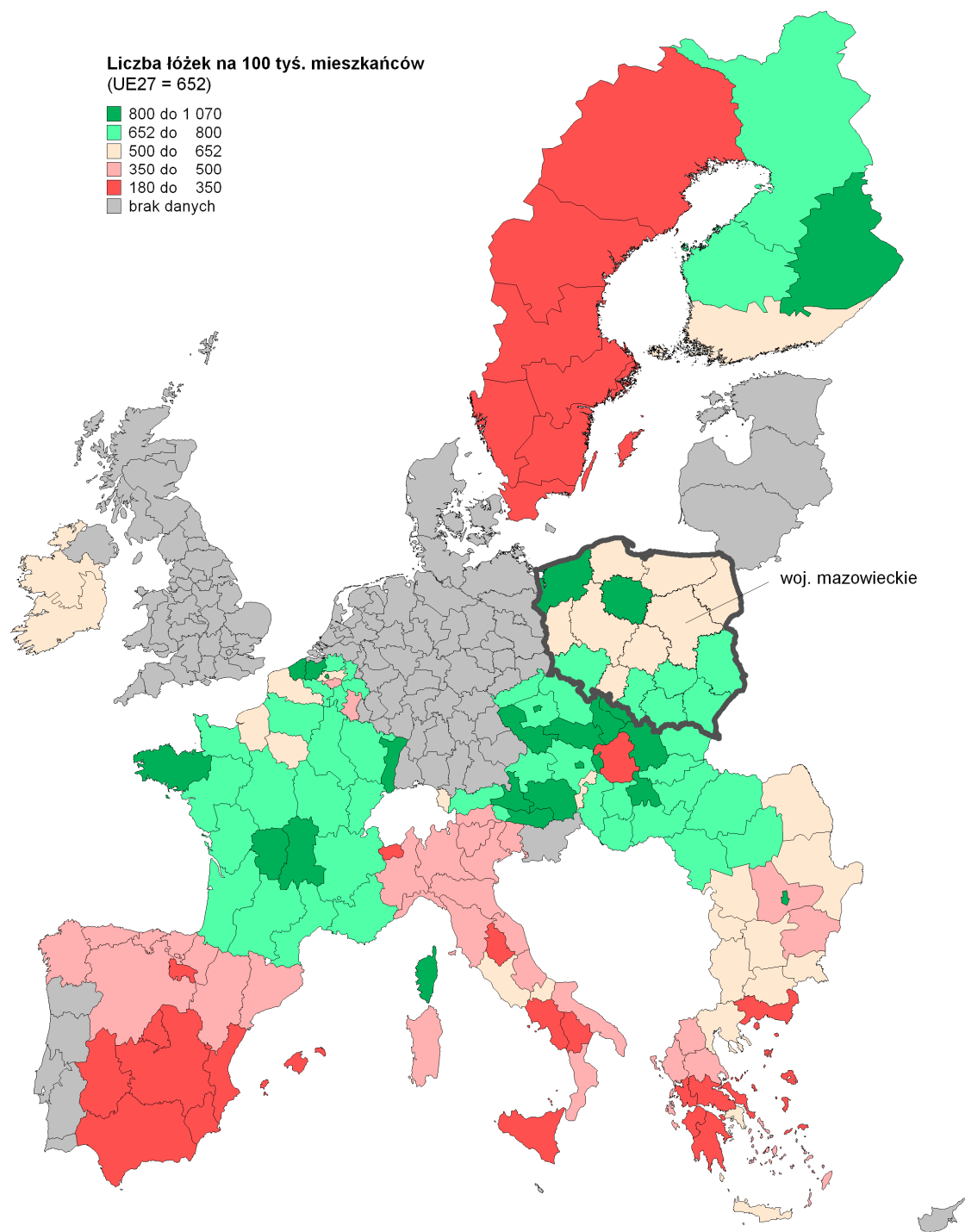
3.7. Infrastruktura społeczna

Podstawowymi elementami konkurencyjności nadal są czynniki tradycyjne, takie jak infrastruktura techniczna i dostęp do ziemi, praca, rynek, kapitał. Jednak gospodarka podlega zmianom. Sprostanie obecnym warunkom i utrzymanie pozycji konkurencyjnej wymaga troski również o poprawę otoczenia biznesu, o infrastrukturę społeczną, o dobre warunki życia oraz o zasoby niematerialne, które wzmacniają kapitał terytorialny i umożliwiają regionom realizowanie swoich potencjałów.

Bogata oferta usług społecznych jest jednym z wyznaczników atrakcyjności regionu, zarówno dla zamieszkania, jak i dla lokalizowania działalności gospodarczej. Infrastruktura społeczna – zdrowotna, kulturalna, edukacyjna, turystyczna wpływa na konkurencyjność m.in. poprzez kształtowanie korzystnych warunków życia, przyciągających migrantów, co umacnia wielkość i jakość zasobów pracy.

Z uwagi na niedostateczność danych, umożliwiających szerokie omówienie zagadnień dotyczących wyposażenia regionów w infrastrukturę społeczną, przedstawiono tylko jeden jej aspekt, tj. dostęp do usług ochrony zdrowia. Zdrowie populacji jest jednym z kluczowych

Mapa 21. Łóżka szpitalne w regionach UE w 2006 roku⁹⁶

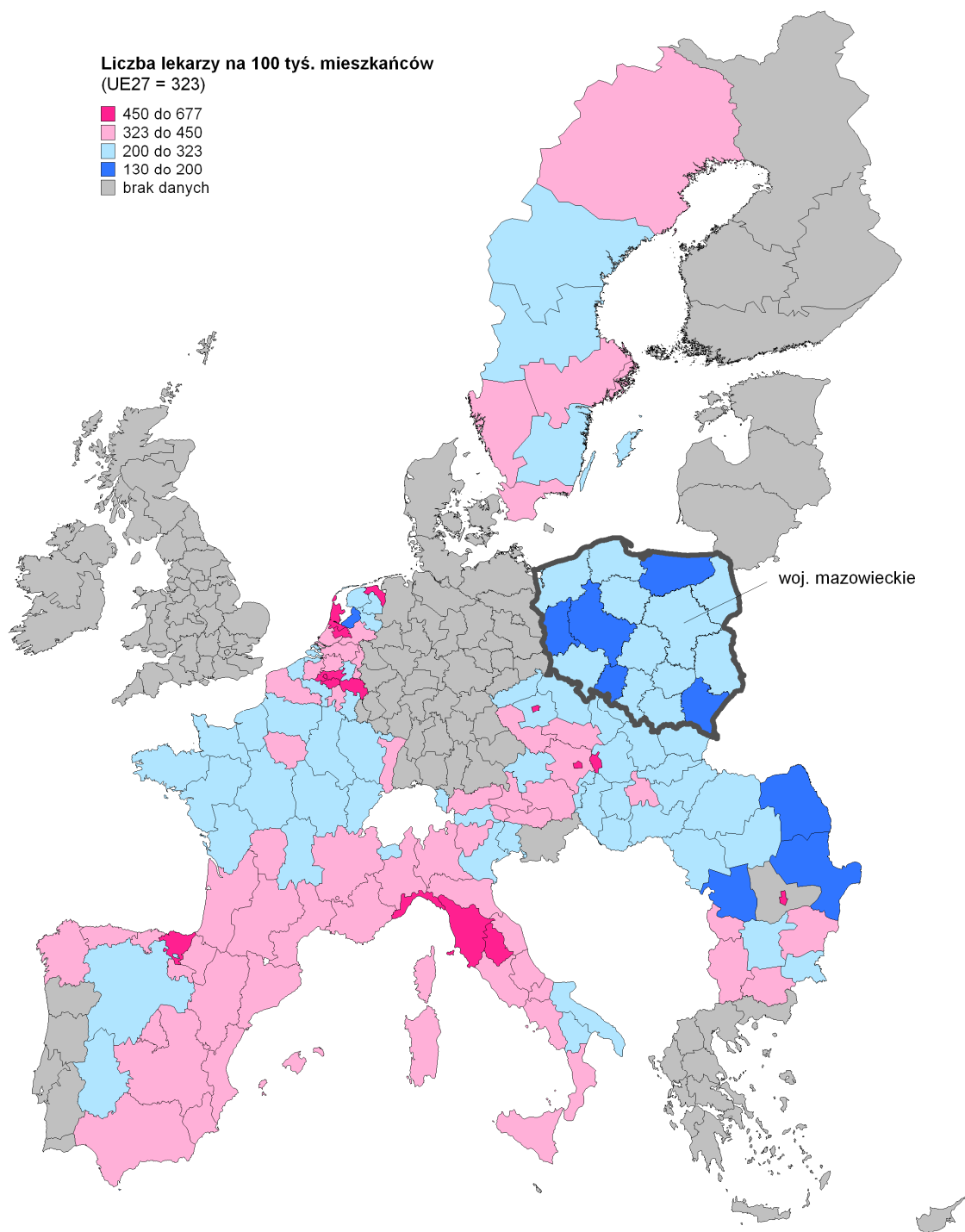
Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie Eurostat

czynników produktywności i wzrostu gospodarczego oraz istotnym wyznacznikiem ogólnie pojętej jakości życia.

Dostęp do opieki zdrowotnej mierzono liczbą łóżek szpitalnych przypadających na 100 tys. mieszkańców regionu oraz liczbą lekarzy i stomatologów na 100 tys. mieszkańców w 2006 roku. Przestrzenne zróżnicowanie tych zjawisk obrazują odpowiednio: *Mapa 21*, *Mapa 22*, *Mapa 23*.

⁹⁶ Dla regionów belgijskich, greckich, austriackich dane są na rok 2005.

Mapa 22. Liczba lekarzy w regionach UE w 2006 roku ⁹⁷

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Badanie dostępu do opieki zdrowotnej w regionach UE wykazuje znaczne zróżnicowanie. Należy jednak podkreślić, że dane dostępne w Eurostat pochodzą z różnych źródeł w krajach UE. Różna organizacja systemów opieki medycznej w poszczególnych krajach oraz nieco odmienne definicje pojęć w tym zakresie tematycznym utrudniają porównywanie danych, co w konsekwencji powoduje trudności w interpretacji uzyskanych wyników. Dodatkowym

⁹⁷ Dane dla regionów holenderskich są na rok 2007.

utrudnieniem jest fakt, iż brak jest danych dla regionów niemieckich, angielskich, portugalskich, holenderskich, Litwy, Łotwy, Estonii, Słowenii oraz Cypru.

Regionami o największej liczbie dostępnych łóżek szpitalnych są: czeski region Praha, województwo zachodniopomorskie oraz rumuński region Bucuresti. W regionach tych liczba łóżek na 100 tys. mieszkańców przekroczyła 1000. Regionami charakteryzującymi się najmniejszymi wartościami wskaźnika (około 250-260 łóżek na 100 tys. mieszkańców) były regiony: grecki – Sterea Hellada, szwedzkie – Stockholm, Norra Mellansverige oraz hiszpańskie – Comunidad Valenciana, Andalucia, Castilla-La Mancha. Województwo mazowieckie z liczbą 554 łóżka na 100 tys. mieszkańców uplasowało się na 87 pozycji wśród 158 regionów, dla których uzyskano dane, a więc nieco poniżej średniej. Średnia liczba łóżek na 100 tys. mieszkańców dla regionów europejskich wynosiła 583. Pozycja województwa mazowieckiego jest również gorsza w porównaniu do regionów polskich, dla których średnia wynosiła 652. Na tle regionów polskich konkurencyjną pozycję zajmują wspomniane wcześniej województwa: zachodniopomorskie, kujawsko-pomorskie, dolnośląskie i świętokrzyskie.

W latach 2001-2006 liczba łóżek na 100 tys. mieszkańców w województwie mazowieckim wykazywała stałą tendencję spadkową. We wskazanym okresie liczba ta obniżyła się z 653 do 554 na 100 tys. mieszkańców. Również średnia liczba łóżek szpitalnych dla wszystkich polskich regionów wykazywała taką tendencję (spadek liczby łóżek z poziomu 732 do 652 na 100 tys. mieszkańców).

Dostępność do usług medycznych jest również opisywana liczbą lekarzy przypadających na 100 tys. mieszkańców. W 2006 roku najwięcej lekarzy, bo aż 676, przypadało na 100 tys. mieszkańców czeskiego regionu Praha. Powyżej 600 lekarzy na 100 tys. mieszkańców przypadało również w belgijskim regionie Brabant Wallon (643) oraz słowackim Bratislavsky (603). W regionach tych wskaźnik ten prawie 2-krotnie przekroczył średnią unijną (323) i był 3-krotnie wyższy od najniższych regionów.

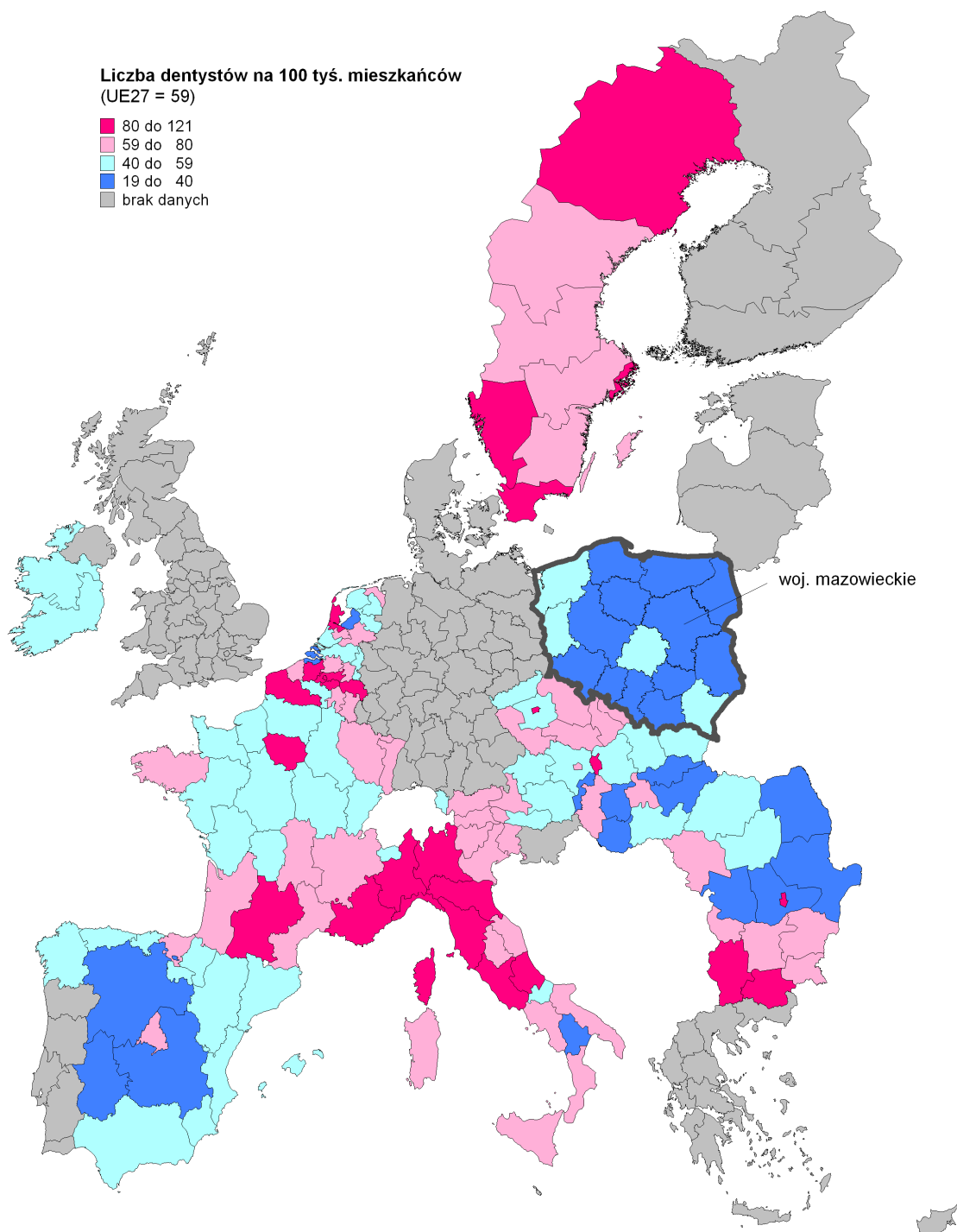
Regiony polskie pod względem liczby lekarzy przypadających na 100 tys. mieszkańców wypadają w klasyfikacji znacznie gorzej niż pod względem dostępności łóżek szpitalnych.

Liczba lekarzy przypadających na 100 tys. mieszkańców w województwie mazowieckim w 2006 roku wyniosła 256, co było najlepszym wynikiem w grupie polskich województw i uplasowało je na 120 pozycji (na 150 regionów europejskich, dla których dostępne były dane). Średnia wartość wskaźnika dla województw polskich wynosiła 212. Pośród dziesięciu regionów o najniższej liczbie lekarzy przypadających na 100 tys. mieszkańców znalazły się 4 polskie województwa, tj.: wielkopolskie (173), opolskie (175), lubuskie (187) i warmińsko-mazurskie (187). Niższe wartości odnotowano w trzech rumuńskich regionach – Sud (130), Sud-Est (147), Nord-Est (161) oraz w regionie hiszpańskim Ceuta i Melila (140) i holenderskim Flevolan (169).

W województwie mazowieckim, w latach 2001-2003, liczba lekarzy przypadających na 100 tys. mieszkańców wykazywała tendencję wzrostową, zaś w kolejnych latach (2004-2006) odnotowano jej spadek, do poziomu niższego niż w 2001 roku (liczba lekarzy na 100 mieszkańców w 2001 roku – 274, w 2006 roku – 256). Podobną tendencją (wzrost, a po 2004 roku spadek) charakteryzowała się średnia liczba lekarzy dla wszystkich polskich regionów (w 2001 roku liczba lekarzy – 215, w 2006 roku – 212).

Kolejnym wskaźnikiem, obrazującym dostępność usług zdrowotnych, jest liczba stomatologów na 100 tys. mieszkańców. Również pod tym względem sytuacja województwa mazowieckiego, jak również pozostałych polskich regionów, nie jest dobra. Najniższe wartości omawianego wskaźnika, spośród wszystkich regionów UE, odnotowano w trzech polskich województwach: wielkopolskim (20), warmińsko-mazurskim (25), świętokrzyskim (28). Również województwo mazowieckie z wynikiem 28 dentystów na 100 tys. mieszkańców zajęło jedną z ostatnich pozycji (5 pozycja od końca). W ostatniej dziesiątce znalazły się również województwa: pomorskie (30), kujawsko-pomorskie (30), opolskie (30). Wynik

Mapa 23. Liczba stomatologów w regionach UE w 2006 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie Eurostat

województwa mazowieckiego jest niższy od średniej dla polskich regionów (34) oraz ponad 2-krotnie niższy od średniej dla regionów europejskich (59). Regionami, w których dostępność usług stomatologicznych, mierzona liczbą lekarzy tej specjalizacji na 100 tys. mieszkańców, jest najwyższa są regiony belgijskie, regiony północnych Włoch, regiony południowej Francji oraz regiony szwedzkie. Najwyższą wartość wskaźnika odnotowano w belgijskim Brussels – 120. Powyżej 100 dentystów na 100 tys. mieszkańców odnotowano również w regionach włoskich: Liguria – 118 i Abruzzo – 107, belgijskich: Brabant Wallon – 116 i Vlamms Brabant – 102, czeskim Praha – 110 oraz bułgarskim Yugoozapaden – 105.

W latach 2001-2006 wskaźnik liczby stomatologów przypadających na 100 tys. mieszkańców wykazywał podobne tendencje, jak wskaźnik liczby lekarzy. W latach 2001-2003 liczba lekarzy stomatologów w województwie mazowieckim wzrastała, zaś w kolejnych latach odnotowano jej spadek. Liczba dentystów na 100 tys. mieszkańców kształtowała się w województwie mazowieckim następująco: 32 – w 2001 roku, 39 – w 2003 roku, 28 – w 2006 roku. Również średnia liczba stomatologów dla regionów polskich początkowo wzrastała (z poziomu 24 w 2001 roku do poziomu 37 w 2004 roku), a następnie nastąpił jej spadek (do 34 w 2006 roku).

Badanie dostępu do opieki medycznej w UE (w regionach, dla których są dostępne dane) uwydatnia, że dostępność do ochrony zdrowia w województwie mazowieckim, podobnie zresztą jak w pozostałych polskich regionach, jest znacznie gorsza, zarówno od dostępności w regionach Europy Zachodniej, w krajach tzw. starej piętnastki, jak i od dostępności w regionach nowych krajów członkowskich UE – Czech, Słowacji, Węgier i Rumunii. Wśród nowych członków UE pod względem dostępności służby zdrowia konkurencyjną pozycję zajmują Czechy. Wśród przyczyn niskiego stanu opieki zdrowotnej i dostępu do niej w polskich regionach wymienia się bardzo niski, w porównaniu z regionami w innych krajach UE, poziom wydatków na opiekę zdrowotną⁹⁸.

Dobry dostęp do opieki zdrowotnej, z uwagi na długoterminowe korzyści społeczne i gospodarcze, jest elementem atrakcyjności danego regionu. W słabiej rozwiniętych regionach niedoskonałości systemów ochrony zdrowia mogą być barierą dla ich rozwoju, a w konsekwencji mogą stać się przyczyną obniżenia ich konkurencyjności.

3.8. Infrastruktura transportowa i dostępność komunikacyjna

Jednym z kluczowych czynników przesądzających o konkurencyjności regionów jest ich dostępność komunikacyjna. Dobrą dostępność często uważa się za niezbędny warunek przyciągania inwestorów, utrzymywania zatrudnienia, wspierania budowy sieci miast i klastrów oraz rozwoju turystyki⁹⁹. Dla użytkowników przestrzeni dostępność ta może być rozpatrywana w kategoriach kosztów pokonania oporu przestrzeni w układzie zewnętrznym i wewnętrznym. Koszty pokonania oporu przestrzeni należy traktować jako kategorię ekonomiczną, która jest wypadkową funkcji czasu, pieniędzy, wysiłku i ryzyka oraz w mniejszym stopniu samej odległości fizycznej¹⁰⁰.

Wśród użytkowników regionów są tacy, którzy dla swojej działalności wymagają powiązań komunikacyjnych globalnych, regionalnych lub wyłącznie lokalnych. Globalizacja gospodarki wpływa nie tylko na zmianę struktury gospodarczej, ale również na zmianę relacji czasoprzestrzennych i ich wagę, jaką odgrywają one w konkurowaniu regionalnym. Tendencje wynikające z globalnej presji konkurencyjnej na dobrze skomunikowaną przestrzeń mogą prowadzić do dalszej polaryzacji gospodarczej i przestrzennej w ujęciu regionalnym, przyczyniając się do przyspieszonego rozwoju gospodarczego jednych regionów i powodując degradację innych. Nowoczesna infrastruktura komunikacyjna może być czynnikiem wpływającym na produktywność gospodarek regionalnych, a także źródłem przewagi komparatywnej dla przedsiębiorstw zlokalizowanych na danym obszarze. Coroczny raport *European Cities*

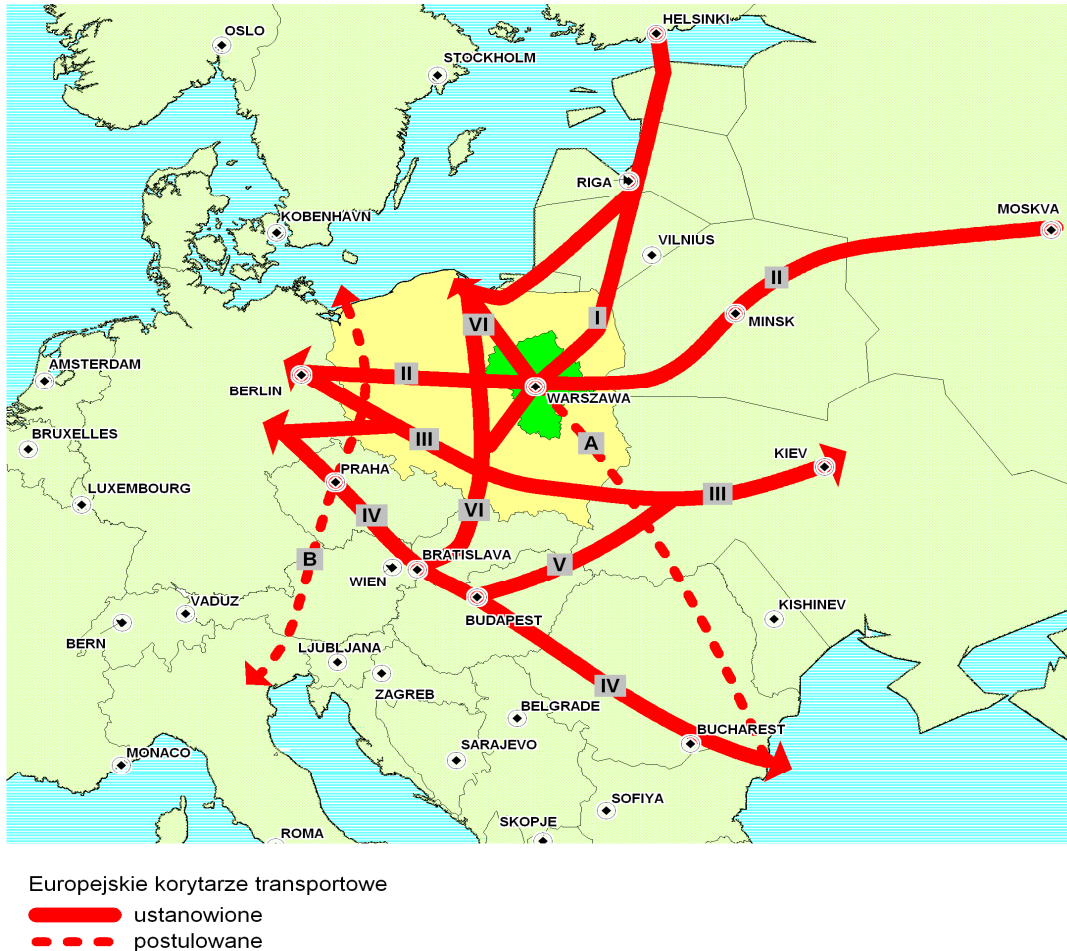
⁹⁸ M. Rutkowska, *Wydatki na ochronę zdrowia – konkurencja pomiędzy Polską, a wybranymi krajami UE*, Roczniki Naukowe, Tm X, zeszyt 1 Politechnika Wrocławska, http://www.seria.home.pl/2008_zeszyt1/59_rutkowska.pdf, dostęp w dniu 22 grudnia 2008 roku.

⁹⁹ *Terytorialne uwarunkowania konkurencyjności i spójności. Regionalna różnorodność Europy i jej potencjały. Trzeci Raport Syntetyczny ESPON, na podstawie wyników z jesieni 2006*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, s. 69.

¹⁰⁰ T. Markowski, *Funkcja NSRR na lata 2007-2013 – wybrane zagadnienia rozwoju przestrzennego w projekcie NSRR*, <http://www.nsrr.gov.pl/Dokumenty/>, dostęp w dniu 31 października 2008 roku.

*Monitor*¹⁰¹, badający opinie decydentów biznesowych, stwierdza, że połączenia międzynarodowe z centrami gospodarczymi są trzecim najważniejszym kryterium przy lokalizacji dla inwestycji¹⁰².

Mapa 24. Paneuropejskie korytarze transportowe TEN-T

Źródło: *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego*, s. 12

Mimo coraz bardziej powszechnego dostępu do nowoczesnych technik komunikacyjnych, podstawowa infrastruktura transportowa nadal jest istotnym czynnikiem wpływającym na produktywność gospodarek regionalnych. Składają się na nią infrastruktura drogowa, kolejowa i lotnicza. Ważny jest nie tylko aspekt ilościowy, ale przede wszystkim aspekt jakościowy. Rola dostępności transportowej w kształtowaniu atrakcyjności inwestycyjnej wiąże się z¹⁰³:

- umożliwieniem dostaw surowców i komponentów do produkcji,
- umożliwieniem dostarczenia produktów finalnych do odbiorców,
- zapewnieniem warunków transportu pasażerskiego, umożliwiającego bezpośrednie spotkania z dostawcami, współpracownikami, klientami, doradcami.

¹⁰¹ Raport *European Cities Monitor* (ECM) jest opracowany przez globalną firmę doradczą w zakresie nieruchomości Cushman & Wakefield. Badania ECM są oparte na wywiadach z kadrą menedżerską i członkami zarządów odpowiedzialnych za lokalizację 500 najlepszych firm europejskich. Analizują one kryteria uznawane za ważne przez spółki przy podejmowaniu decyzji, gdzie ulokować działalność gospodarczą.

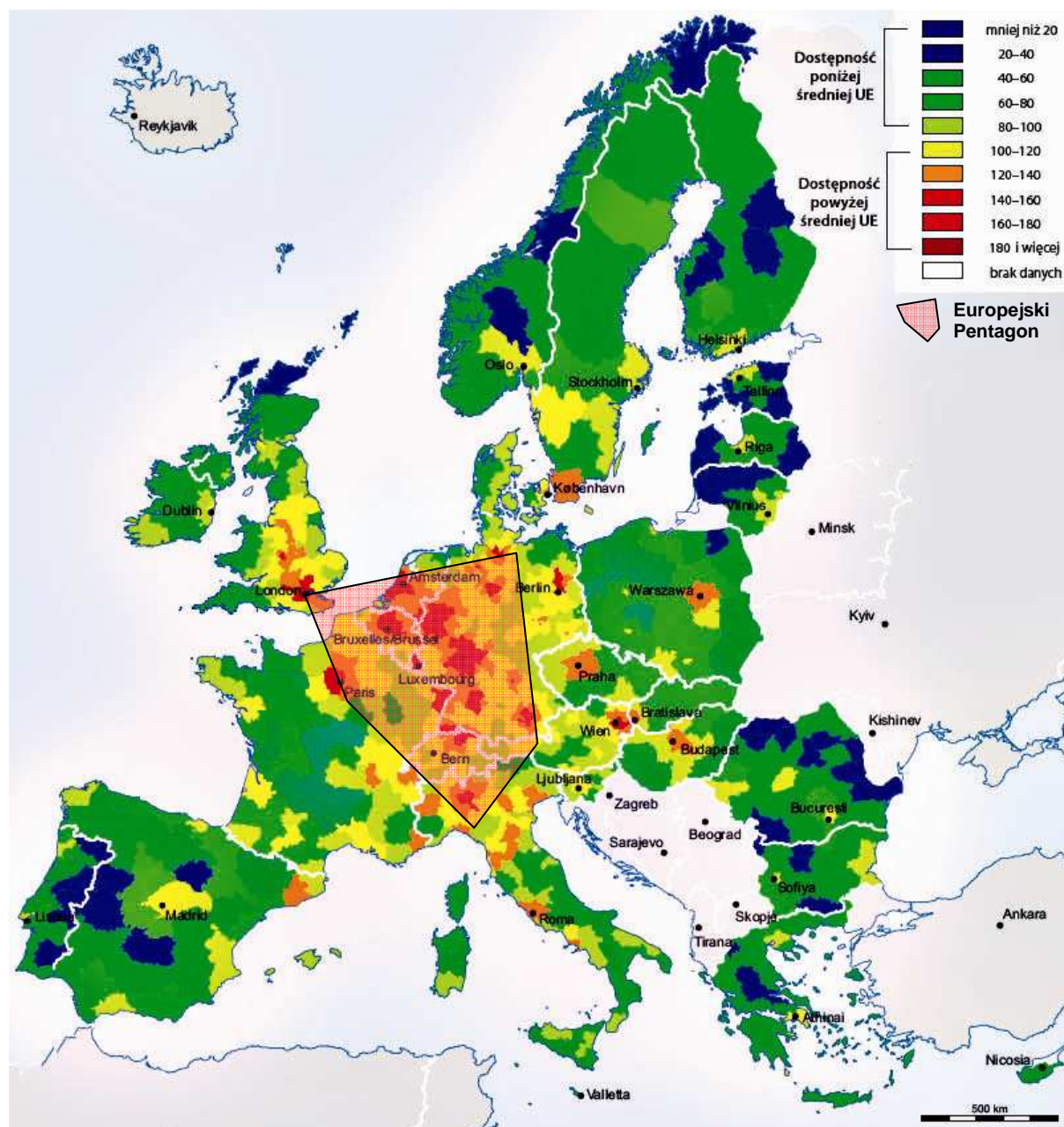
¹⁰² *Rozwijające się regiony – rozwijająca się Europa*, Czwarty raport na temat spójności gospodarczej i społecznej, maj 2007, s. 60.

¹⁰³ *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski*, (red.) T. Kalinowski, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2007.

W zależności od rodzaju działalności gospodarczej poszczególne elementy dostępności transportowej mają różne znaczenie. Dla działalności przemysłowej zasadnicze znaczenie ma dostępność infrastruktury drogowej, dla działalności zaawansowanej technologicznie duże znaczenie ma obecność dużego, międzynarodowego lotniska.

Dobra dostępność komunikacyjna jest przywilejem głównie centralnych regionów Europy. Istnieją w tym zakresie znaczne różnice między regionami centralnymi a peryferyjnymi. Najlepszą dostępnością drogową charakteryzują się obszary o rozbudowanej sieci dróg autostradowych i ekspresowych. Potencjalna wysoka dostępność kolejowa występuje wzdłuż najważniejszych korytarzy transportowych oraz w miastach, które są głównymi węzłami w sieci szybkich połączeń kolejowych. O dostępności drogą powietrzną przesądza lokalizacja głównych lotnisk europejskich oferujących wiele połączeń lotniczych.

Mapa 25. Potencjalna dostępność multimodalna podregionów

Źródło: *Terytorialne uwarunkowania konkurencyjności i spójności. Regionalna różnorodność Europy i jej potencjały. Trzeci raport Syntetyczny EPSO, na podstawie wyników z jesieni 2006, str. 71*

Mierząc potencjalną dostępność komunikacyjną, oprócz poszczególnych środków transportu, duże znaczenie ma możliwość transportu kombinowanego. Analiza dostępności multimodalnej¹⁰⁴ pokazuje, że na terytorium europejskim można wyznaczyć obszar charakteryzujący się najwyższym poziomem dostępności. Rozciąga się on od Londynu przez Paryż, Lyon, kraje Beneluksu i region Renu do północnych Włoch¹⁰⁵ (Mapa 25). Wysoka dostępność cechuje również wiele aglomeracji położonych poza wyżej wskazanym obszarem, takich jak: Madryt, Barcelona, Dublin, Glasgow, Kopenhaga, Malmö, Göteborg, Oslo, Rzym, Saloniki i Ateny. Z drugiej strony wiele regionów Europy Zachodniej ma bardzo niskie wskaźniki dostępności multimodalnej. Do tej grupy zalicza się wiele regionów Portugalii, Hiszpanii, Irlandii, Szkocji, Walii, Norwegii, Szwecji, Finlandii, południowych Włoch i Grecji. Wartości poniżej średniej odnotowano również w kilku regionach Niemiec, Austrii, Francji. W podobnej sytuacji znajdują się niemal wszystkie regiony nowych krajów członkowskich, z wyjątkiem regionów stołecznych. W nowych państwach członkowskich połączenia kolejowe dobrej jakości należą do rzadkości, a przemieszczanie się po drogach pomiędzy miastami zajmuje znacznie więcej czasu.

Połączenia transportowe z głównymi ośrodkami komunikacji mają duży wpływ na globalną dostępność regionów. Można ją zmierzyć, oceniając dostępność dowolnego miejsca na podstawie czasu, jakiego wymaga dotarcie do najbliższego węzła transportowego (wjazd na autostradę, stacja kolejowa, port itd.).

Położenie województwa mazowieckiego w europejskim i krajowym systemie transportowym przesądza o pierwszorzędym znaczeniu transportu jako głównego czynnika rozwoju przestrzennego regionu. W stosunku do głównych europejskich metropolii oraz głównego centrum gospodarczego Europy, Polskę, a w tym województwo mazowieckie, zalicza się do obszarów peryferyjnych Unii Europejskiej¹⁰⁶. W przeciwieństwie jednak do innych obszarów peryferyjnych województwo mazowieckie jest regionem, przez który przebiega sieć ważnych, międzynarodowych korytarzy transportowych (paneuropejskie korytarze transportowe TEN-T), łączących Europę północną z południową, oraz Europę wschodnią z zachodnią (Mapa 24). Ich stan rozwoju warunkuje poziom konkurencyjności województwa, kraju i Europy oraz osiągnięcie spójności społeczno-gospodarczo-przestrzennej Polski. Lepsze powiązania komunikacyjne zapewniają większą spójność przestrzenną oraz większą atrakcyjność inwestycyjną terenów (zwłaszcza poza obszarami metropolitalnymi). Rozwinięta infrastruktura transportowa zwiększa bowiem produktywność sektorów, które bezpośrednio jej używają. Tę samą liczbę dóbr lub ludzi można przewieźć w krótszym czasie, a w efekcie przy niższych nakładach pracy i kapitału. Dobra infrastruktura podnosi również produktywność sektorów, które w niewielkim stopniu jej używają, poprzez obniżenie kosztów dostaw i dystrybucji, obniżając nie tylko koszty przewozu, ale też inne koszty, np. magazynowania oraz zwiększenie korzyści z dużej skali produkcji, sprzyjając poszerzeniu wymiany handlowej pomiędzy regionami i krajami¹⁰⁷. W związku z powyższym zauważa się, że wzdłuż pasm liniowych urządzeń infrastruktury transportowej wytwarzają się pasma aktywności społeczno-gospodarczej.

¹⁰⁴ Indeks dostępności multimodalnej mierzony liczbą osób do których można dotrzeć w określonym czasie, wskaźnik ESPON.

¹⁰⁵ *Terytorialne uwarunkowania konkurencyjności i spójności. Regionalna różnorodność Europy i jej potencjały. Trzeci Raport Syntetyczny ESPON, na podstawie wyników z jesieni 2006*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, s. 69.

¹⁰⁶ Koncepcje „rdzenia” i „peryferii” terytorium europejskiego związane są z dostępnością danego obszaru, wyodrębnione na podstawie indeksu potencjalnej dostępności komunikacyjnej ESPON.

¹⁰⁷ *Którędy droga?. Raport o tym jak odblokować inwestycje drogowe w Polsce*, Raport Forum Obywatelskiego Rozwoju, PricewaterhouseCoopers, Wardyński i Wspólnicy, 4CFuture, Warszawa styczeń 2009, s. 4

Paneuropejskimi korytarzami przechodzącymi przez terytorium województwa mazowieckiego są¹⁰⁸:

- Korytarz I: Helsinki – Tallin – Ryga – Warszawa – Kraków – Bratysława,
- Korytarz II: Berlin – Warszawa – Mińsk – Moskwa – Niżny Nowogród,
- Korytarz VI: Gdańsk – Warszawa – Katowice – Żylna – Ostrawa.

Postulowane jest również utworzenie dodatkowego korytarza:

- Gdańsk – Warszawa – Lublin – Kowel – Odessa – Bukareszt.

Niestety, zły stan techniczny urządzeń infrastruktury transportowej, drogowej i kolejowej, wchodzących w skład tych korytarzy jest istotną barierą dla rozwoju kraju i województwa oraz stanowi przeszkodę w osiągnięciu spójności społeczno-gospodarczo-przestrzennej Polski i Europy.

Transport drogowy jest podstawową gałęzią transportu. Jego główną zaletą jest możliwość przewozu osób i towarów bezpośrednio na miejsce przeznaczenia, wykorzystując dostępną sieć połączeń drogowych. Indywidualne środki transportu sprawiają, że transportu dokonuje się w miejscu i o czasie najbardziej dla danego podmiotu sprzyjającym.

Rozbudowana sieć dróg ma zatem decydujące znaczenie dla zapewnienia dostępności komunikacyjnej każdego regionu. Średnia gęstość sieci drogowej w UE wynosiła w 2006 roku ok. 139 km dróg na każde 100 km². Najwyższa była na terenach miejskich i w regionach silnie zurbanizowanych, a najniższa w regionach peryferyjnych o niskiej gęstości zaludnienia.

Województwo mazowieckie jest centralnym punktem w systemie połączeń transportowych w Polsce. Sieć drogową regionu tworzy ponad 50 tys. km dróg wszelkiego typu, w tym 30,5 tys. km dróg o nawierzchni twardej¹⁰⁹. Gęstość sieci drogowej województwa jest zbliżona do poziomu średniej europejskiej i wynosiła w 2006 roku ok. 140 km na 100 km² powierzchni. Jednak gęstość dróg o nawierzchni twardej wyniosła jedynie 85,9 km na 100 km² powierzchni. Sieć drogową ma charakter koncentryczny, generujący ruch do i z metropolii warszawskiej. Przez Warszawę, stanowiącą centralny węzeł komunikacyjny Mazowsza, przebiegają drogi o znaczeniu międzynarodowym, krajowym i regionalnym. Sieć drogową jest dobrze rozwinięta. Brak jest jednak układów obwodowych wokół miast i osiedli, bezpośrednich połączeń pomiędzy poszczególnymi ośrodkami miejskimi w województwie oraz spójnej sieci autostrad i dróg szybkiego ruchu, istotnych z punktu widzenia połączeń międzynarodowych, krajowych i międzyregionalnych. Zbyt mało jest również przepraw przez Wisłę. Drogi charakteryzują się złym stanem technicznym oraz małą przepustowością. Niemal połowa dróg krajowych kwalifikuje się do remontu natychmiast lub w najbliższej przyszłości¹¹⁰. Sieć drogową jest niedostosowana do nośności 115 kN/oś, co jest standardem w Unii Europejskiej.

Niska jakość istniejącej sieci drogowej i jej niedostosowanie do rozmiarów dynamicznie wzrastającego ruchu obniża atrakcyjność inwestycyjną województwa, a także wpływa na pogorszenie bezpieczeństwa ruchu drogowego¹¹¹. Szybki rozwój metropolii warszawskiej oraz całego województwa warunkuje konieczność modernizacji i rozbudowy sieci komunikacyjnej poprawiającej spójność regionu. Brak kompleksowych działań w tym zakresie może prowadzić do zapaści społeczno-gospodarczej obszarów peryferyjnych Mazowsza.

W celu poprawy stanu infrastruktury drogowej w 2007 roku rząd Polski przyjął *Program budowy dróg krajowych na lata 2008-2012*. Zgodnie z obowiązującym harmonogramem bu-

¹⁰⁸ Por. Mapa 24.

¹⁰⁹ Dane za 2007 rok.

¹¹⁰ Szerzej: *Program budowy dróg krajowych na lata 2008-2012*, załącznik do uchwały nr 163/2007 Rady Ministrów z dnia 25 września 2007 r., s. 4-5.

¹¹¹ Ibidem, s. 5.

dowy, do 2012 roku powstać ma szereg nowych dróg najwyższej jakości, znacznie ułatwiających możliwości przemieszczania się mieszkańców województwa. Wraz z budową autostrady A-2 metropolia warszawska zostanie włączona w system autostradowy Europy, a drogi ekspresowe (S7, S8, S17) połączą Warszawę z najważniejszymi ośrodkami miejskimi regionu. Realizacja tego programu doprowadzić ma do zwiększenia atrakcyjności i konkurencyjności województwa mazowieckiego w ujęciu międzynarodowym i regionalnym.

Tabela 20. Potencjalna dostępność multimodalna różnymi środkami transportu w 2001 roku w regionach NUTS-3 (wartość dla przestrzeni ESPON = 100)

Kraj	Region	Wartość	Wartość	Wartość	Wartość
Regiony o najwyższej dostępności:		drogowej	kolejowej	lotniczej	intermodalnej
NIEMCY	Frankfurt am Main, Kreisfreie Stadt	200	230	186	190
NIEMCY	Main-Taunus-Kreis	197	210	190	189
NIEMCY	Düsseldorf, Kreisfreie Stadt	208	233	184	187
NIEMCY	Offenbach am Main, Kreisfreie Stadt	198	227	182	185
NIEMCY	Groß-Gerau	196	205	183	183
NIEMCY	Darmstadt, Kreisfreie Stadt	195	213	178	180
NIEMCY	Offenbach, Landkreis	189	212	179	180
NIEMCY	Mainz, Kreisfreie Stadt	194	223	174	179
FRANCJA	Seine-Saint-Denis	179	213	180	179
UNIA EUROPEJSKA		100	100	100	100
POLSKA		72	74	70	70
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		69	70	94	90
Podregiony województwa mazowieckiego:					
WARSZAWSKI		72	78	138	130
RADOMSKI		76	68	84	82
OSTROŁĘCKO-SIEDLECKI		60	67	78	76
CIECHANOWSKO-PŁOCKI		75	68	67	73
Regiony o najniższej dostępności:		drogowej	kolejowej	lotniczej	intermodalnej
WIELKA BRYTANIA	Eilean Siar (Western Isles)	7	8	26	24
FINLANDIA	Keski-Pohjanmaa	6	8	25	24
WIELKA BRYTANIA	Shetland Islands	2	2	26	24
ŁOTWA	Kurzeme	19	17	26	25
FINLANDIA	Kainuu	7	7	30	28
RUMUNIA	Tulcea	34	29	29	29
PORTUGALIA	Beira Interior Sul	33	24	29	29
WIELKA BRYTANIA	Orkney Islands	5	6	32	29
RUMUNIA	Maramureş	50	43	30	30

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie ESPON

Inną gałęzią transportu, ważną z punktu widzenia dostępności komunikacyjnej regionów, jest transport kolejowy. Kraje Unii Europejskiej starają się wspierać rozwój tego środka transportu jako alternatywy dla rosnącej roli transportu drogowego, stanowiącego jedno z głównych źródeł zanieczyszczenia środowiska. Według danych Eurostat, średnia gęstość sieci kolejowej w Unii Europejskiej wynosiła w 2006 roku ponad 5 km linii kolejowych na każde 100 km² powierzchni, przybierając najwyższe wartości w regionach zurbanizowanych, a najniższe w regionach peryferyjnych o niskiej gęstości zaludnienia.

Sieć kolejową województwa mazowieckiego tworzy ponad 1774 km linii¹¹². Wskaźnik gęstości sieci kolejowej województwa mazowieckiego wynosił ok. 5 km linii na każde 100 km² powierzchni, co stanowiło poziom średniej w UE. W większości są to linie zelektryfikowane i dwutorowe. Wśród istniejących linii znajdują się jednak odcinki z zawieszonymi przewozami. Maksymalne prędkości pociągów na liniach magistralnych wynoszą 160 km/h (na liniach E-20 i E65-CMK) oraz 120 km/h na pozostałych odcinkach. Na liniach pierwszorzędnych dopuszczalne prędkości to 100 km/h i 80 km/h.

Na kierunkach północ – południe i wschód – zachód system kolejowy ma znaczenie międzynarodowe. Dominującą rolę odgrywa Warszawa, w której zbiegają się linie, tworząc największy węzeł kolejowy Polski. Zbiega się tu 7 linii kolejowych magistralnych i pierwszorzędnych oraz WKD. Ponadto Warszawski Węzeł Kolejowy położony jest na skrzyżowaniu trzech paneuropejskich korytarzy transportowych:

- Korytarz I: Warszawa – Tallin,
- Korytarz II: Berlin – Warszawa – Moskwa,
- Korytarz VI: Gdynia – Warszawa – Wiedeń.

W komunikacji międzynarodowej i międzyregionalnej Warszawa w ciągu doby przyjmuje i odprawia 75 par pociągów z pociągami kwalifikowanymi klasy Inter City (IC), Euro City (EC) i Express (EX) oraz 108 par pociągów międzywojewódzkich klasy pospieszne (POS) oraz Tanie Linie Kolejowe (TLK). W komunikacji regionalnej przewozy ukierunkowane są na dojazdy do pracy i nauki, przede wszystkim do Warszawy. Przeciętnie w ciągu doby Warszawa obsługuje 546 pociągów regionalnych (KM i SKM) oraz 130 pociągów podmiejskich Warszawskiej Kolei Dojazdowej (WKD), co stanowi blisko 70% wszystkich pociągów kursujących na terenie województwa mazowieckiego. Pociągi te przewożą dziennie blisko 80 tys. osób¹¹³.

Niestety, oferta przewozów pasażerskich, głównie regionalnych, nie zaspokaja w pełni potrzeb przewozowych i oczekiwań podróżnych. Zły stan techniczny sieci kolejowej i taboru wpływa na obniżenie prędkości eksploatacyjnych i ograniczenie przepustowości sieci, co skutkuje wydłużonym czasem przejazdu oraz niezadowalającym stopniem bezpieczeństwa podróżnych¹¹⁴.

W celu poprawy stanu technicznego sieci kolejowej przygotowywane i realizowane są następujące przedsięwzięcia inwestycyjne¹¹⁵:

- modernizacja i rozbudowa Warszawskiego Węzła Kolejowego,
- modernizacja linii Warszawa – Łódź,
- modernizacja linii E20 stanowiącej część II paneuropejskiego korytarza transportowego Berlin – Warszawa – Moskwa,

¹¹² Dane Eurostat za 2006 rok.

¹¹³ KM – 45 tys. osób, dane za 2007 rok, SKM – 8,6 tys. osób, dane szacunkowe za 2008 rok, WKD – 25 tys. osób, dane szacunkowe za 2008 rok.

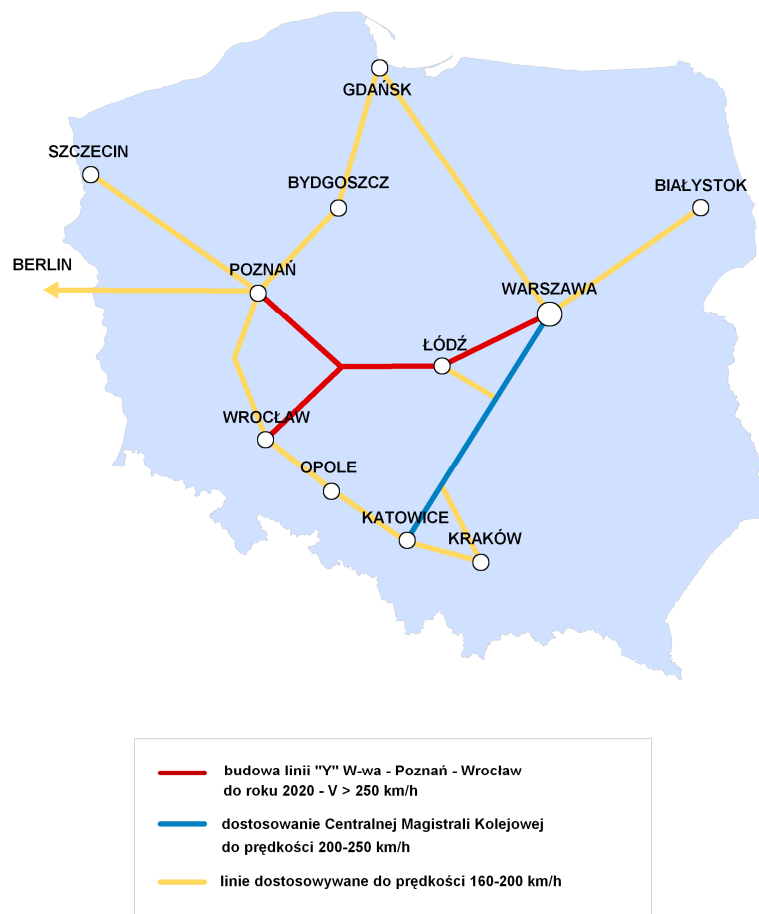
¹¹⁴ *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego*, Warszawa 2004.

¹¹⁵ Dane PKP Polskie Linie Kolejowe SA.

- modernizacja linii E65 stanowiącej część VI paneuropejskiego korytarza transportowego Gdynia – Warszawa – Katowice – Wiedeń,
- modernizacja linii E75 stanowiącej część I paneuropejskiego korytarza transportowego Warszawa – Białystok – Tallin.

W ramach *Programu rządowego budowy i uruchomienia przewozów kolejami dużych prędkości w Polsce*¹¹⁶, przewiduje się połączenie szybką koleją następujących miast: Poznań, Wrocław, Łódź i Warszawę (Mapa 26). Program ten jest obecnie na etapie zamówienia publicznego na opracowanie studium wykonalności dla budowy kolei dużych prędkości.

Mapa. 26 Rozwój sieci kolei dużych prędkości w Polsce

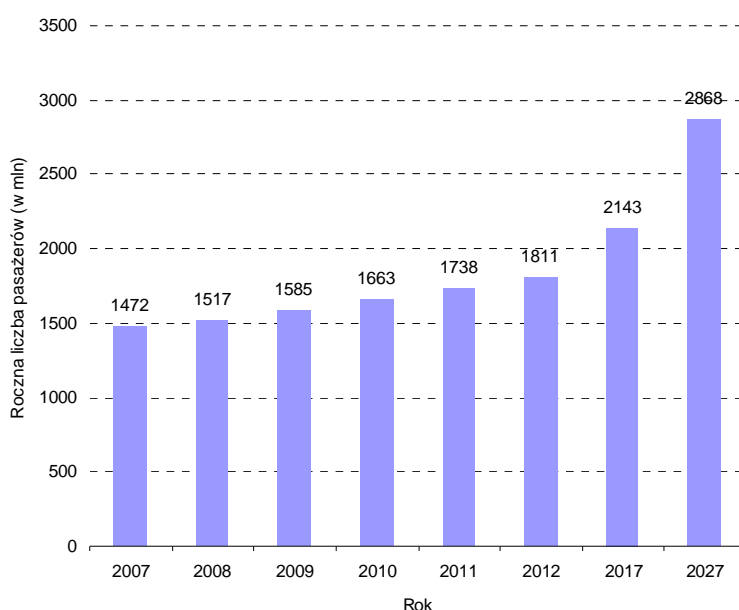

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych PKP Polskie Linie Kolejowe SA

Elementem podnoszącym konkurencyjność województwa mazowieckiego w porównaniach międzyregionalnych jest względnie dobrze rozwinięta infrastruktura lotnicza. Dostępność lotnicza odgrywa kluczową rolę we wszystkich wysoko rozwiniętych państwach świata, biorących aktywny udział w procesie globalizacji działalności gospodarczej. Transport lotniczy jest bowiem najszybszym możliwym środkiem transportu. Gęsta sieć połączeń sprzyja nawiązywaniu kontaktów biznesowych i jest jednym z kluczowych czynników branych pod uwagę przy inwestycjach zagranicznych, w szczególności tych związanych z nowymi technologiami.

¹¹⁶ Na podstawie informacji zawartych na stronie <http://www.plk-inwestycje.pl/koleje-duzych-predkosci/>, dostęp w dniu 4 czerwca 2009 roku.

Wykres 3. Prognoza wzrostu ruchu lotniczego w Europie do 2027 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Airports Council International

W Unii Europejskiej infrastruktura lotnicza jest bardzo dobrze rozwinięta. Na ogólną liczbę 263 regionów¹¹⁷, 102 posiadają porty lotnicze obsługujące ponad 1 mln pasażerów rocznie (*Mapa 28*). Największy ruch pasażerski generują silne gospodarczo regiony, w obrębie których znajdują się największe ośrodki miejskie. Lotniska wokół Londynu obsłużyły w 2007 roku ponad 116 mln pasażerów, z czego lotnisko Heathrow ponad 68 mln. W tym samym czasie 2 międzynarodowe porty lotnicze Paryża (port Roissy-Charles de Gaulle, lotnisko Orly i Beauvais Tille) odprawiły łącznie ponad 88,5 mln pasażerów. Inną grupę regionów stanowią regiony silnie zurbanizowane, w obrębie których znajdują się duże porty lotnicze, oferujące liczne połączenia międzykontynentalne. Największymi portami lotniczymi tej grupy to lotnisko amsterdamskie, położone w regionie Noord Holland (obsługujące w 2007 roku prawie 47,7 mln pasażerów) oraz lotnisko pod Frankfurtem nad Menem (ponad 54 mln pasażerów). Duże porty lotnicze zlokalizowane są również w regionach atrakcyjnych turystycznie (np. region Wysp Kanaryjskich – ponad 30 mln pasażerów w 2007 roku) oraz w regionach stołecznych poszczególnych krajów członkowskich UE. Według prognoz międzynarodowej organizacji Airports Council International, ruch lotniczy w Europie będzie dynamicznie wzrastał i do roku 2027 ulegnie prawie podwojeniu (*Tabela 21*). Szczególnie wysoki wzrost przewozów lotniczych prognozuje się w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, co będzie wynikać ze wzrostu dochodów mieszkańców tych państw i atrakcyjności transportu lotniczego w komunikacji międzynarodowej.

Pozycję i rolę transportu lotniczego województwa mazowieckiego warunkuje funkcjonowanie największego portu lotniczego kraju – Portu Lotniczego im F. Chopina w Warszawie. Jest to jedyny port komunikacyjny w województwie. Lotnisko to obsługuje krajowe i międzynarodowe przewozy pasażerskie i skupia 46% ruchu pasażerskiego Polski. W 2007 roku obsłużono tu 9,3 mln pasażerów. W stosunku do 2004 był to wzrost o 53%. W okresie styczeń – wrzesień 2008 roku liczba pasażerów wyniosła blisko 7,5 mln, co stanowiło wzrost o 6% względem tego samego okresu roku poprzedniego¹¹⁸. Rosnąca liczba obsługiwanych pasażerów świadczy o zwiększającej się popularności transportu lotniczego, szczególnie na rynku międzynarodowych przewozów ludności. Dostrzegając zmieniające się preferencje

¹¹⁷ Aktualne na 2006 rok.

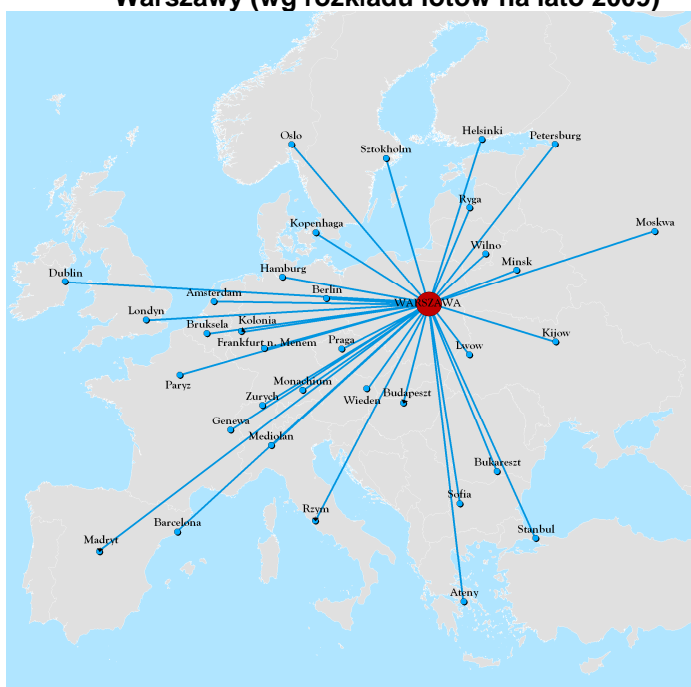
¹¹⁸ Statystyki Urzędu Lotnictwa Cywilnego.

ludności, w 2007 roku oddano do użytku drugi terminal lotniczy. Łączna przepustowość obu terminali szacowana jest na 10 mln osób¹¹⁹. Dynamika wzrostu przewozów lotniczych może doprowadzić do sytuacji, w której już w 2009 roku zostanie przekroczona obliczeniowa zdolność przepustowa obu terminali.

Źródłem wzrostu rynku przewozów lotniczych upatruje się w liberalizacji rynku lotniczego i pojawieniu się nowych niskokosztowych przewoźników. Liberalizacja ta nastąpiła wraz z akcesją Polski do Unii Europejskiej. Gwarantowała ona przewoźnikom swobodę wytyczania tras, określania częstotliwości lotów i tworzenia siatki połączeń. Umożliwiono również liniom lotniczym swobodne kształtowania taryf.

Pod koniec 2008 roku 30 linii lotniczych operowało z i do Portu Lotniczego im. F. Chopina, oferując regularną sieć połączeń lotniczych z większością głównych europejskich portów lotniczych (*Mapa 27*).

Mapa 27. Zagraniczne, codzienne połączenia lotnicze Warszawy (wg rozkładu lotów na lato 2009)

Źródło: Opracowanie MBPR

Mimo dynamicznego wzrostu ruchu lotniczego, wskaźnik mobilności lotniczej¹²⁰ jest w Polsce bardzo niski. W 2006 roku wyniósł on 0,4 (0,5 w 2007 roku¹²¹). Odbiega on znacząco od wartości nie tylko w rozwiniętych krajach europejskich, ale także państw o zbliżonym do Polski poziomie rozwoju. We Francji wskaźnik ten wynosił w 2006 roku 1,8, w Hiszpanii – 3,4, zaś w Czechach – 1,2, a na Węgrzech – 0,8¹²². W świetle powyższych danych rynek przewozów lotniczych wydaje się mieć duże perspektywy rozwoju. Zgodnie z prognozą Urzędu Lotnictwa Cywilnego, całkowita liczba pasażerów w ruchu handlowym w Polsce ma wzrosnąć do 81 mln w 2030 roku¹²³.

¹¹⁹ Dane Portu Lotniczego im. F. Chopina w Warszawie.

¹²⁰ Określa stosunek liczby odprawionych pasażerów do wielkości populacji.

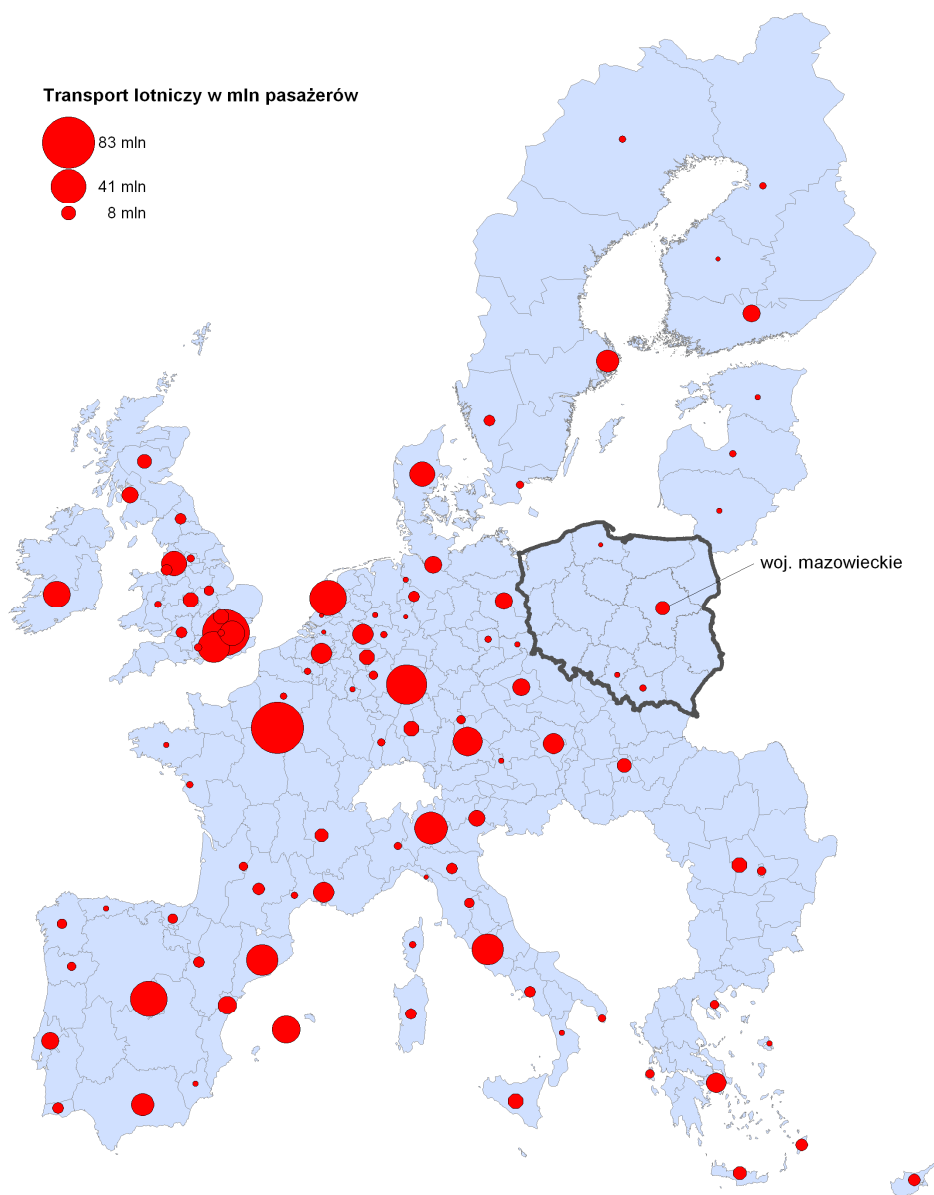
¹²¹ *Główne kierunki rozwoju lotnictwa cywilnego w Polsce w latach 2007-2015*, Urząd Lotnictwa Cywilnego, Warszawa 2007, s. 15.

¹²² Obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

¹²³ Prognoza Urzędu Lotnictwa Cywilnego dotycząca liczby pasażerów korzystających z transportu lotniczego oraz liczby operacji handlowych w polskich portach lotniczych do roku 2030.

Prognozy wzrostu i koncentracji ruchu lotniczego przesądziły o konieczności podjęcia prac studialnych dotyczących lokalizacji nowego centralnego lotniska dla Polski. W 2008 roku ogłoszono przetarg na wykonanie opracowania *Konceptji Lotniska Centralnego dla Polski – prace analityczne*, mającego powstać pomiędzy Łodzią a Warszawą, a także rozpoczęto prace nad planami rozbudowy Portu Lotniczego im. F. Chopina w Warszawie¹²⁴. Równocześnie trwają przygotowania mające na celu utworzenie cywilnego portu lotniczego w podwarszawskim Modlinie, obsługującego ruch towarowy, czarterowy oraz ruch nocny¹²⁵. Miałby on się stać nową bazą operacyjną dla tzw. tanich linii lotniczych. Elementem polityki transportowej Mazowsza jest utworzenie szeregu dodatkowych subregionalnych cywilnych portów lotniczych, których funkcjonowanie ma doprowadzić do zwiększenia mobilności ludności, a także przyczynić się do aktywizacji społecznej i gospodarczej przyległych terenów.

Mapa 28. Regiony, w których porty lotnicze obsługują powyżej 1 mln pasażerów rocznie (dane za rok 2006)¹²⁶

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

¹²⁴ Ministerstwo Infrastruktury.

¹²⁵ <http://www.modlinairport.pl/>

¹²⁶ Brak danych dla Bułgarii.

Jednakże w obliczu kryzysu gospodarczego, obserwowanego na świecie od 2008 roku, odnotowuje się systematyczny spadek liczby pasażerów. Ma to bezpośredni wpływ na wyniki finansowe przewoźników lotniczych. W związku z powyższym następuje ograniczanie usług przewozowych tanich linii lotniczych oraz likwidacja najbardziej deficytowych połączeń lotniczych. W tym układzie większego znaczenia nabierają duże porty lotnicze, obsługujące wielu różnych przewoźników lotniczych, a tracą na znaczeniu mniejsze, obsługujące pojedyncze kierunki. Wraz z wejściem gospodarki światowej w fazę ożywiania sytuacja w transporcie lotniczym powinna ulec znacznej poprawie.

4. POZYCJA KONKURENCYJNA

4.1. Produkt krajowy brutto

Podstawowym wskaźnikiem, służącym do porównania poziomu rozwoju gospodarczego regionów wyodrębnionych wewnątrz Unii Europejskiej jest miara wielkości realnego produktu krajowego brutto przeliczonego na jednego mieszkańca, wyrażonego w standardzie siły nabywczej¹²⁷ lub w euro oraz w cenach rynkowych. Wartość PKB jest najbardziej powszechnym wskaźnikiem poziomu konkurencyjności. Jego wartość jest uznawana za najbardziej mierzalną i intensywną wykładnię konkurencyjności. Stanowi on tzw. wskaźnik „efektu” konkurencyjności¹²⁸.

Wewnątrz Unii Europejskiej występuje znaczne regionalne zróżnicowanie tak zdefiniowanego wskaźnika. Nierównomierny rozwój społeczno-gospodarczy jest naturalną cechą wielkich, zróżnicowanych obszarów. W Unii Europejskiej istotnymi przejawami tej nierównomierności są zróżnicowania poziomu rozwoju pomiędzy krajami członkowskimi oraz wewnątrz poszczególnych państw. Międzyregionalne dysproporcje rozwojowe mają najczęściej charakter strukturalny. Mogą one wynikać z dominacji rolnictwa w strukturze gospodarki, słabo rozwiniętej infrastruktury, niskich kwalifikacji zawodowych ludności, peryferyjnego położenia czy trudnych warunków klimatycznych. Skutki nierównomierności są szczególnie ważne z punktu widzenia polityki gospodarczej UE, gdyż zakłócają harmonijne funkcjonowanie jednolitego rynku oraz stanowią przyczyny napięć pomiędzy krajami członkowskimi. Na zmniejszenie różnic pomiędzy poziomami oraz potencjałami rozwoju poszczególnych regionów ukierunkowana jest polityka władz publicznych wszystkich szczebli, głównie zaś unijna polityka regionalna. Beneficjentami tej polityki są słabo rozwinięte regiony państw członkowskich, zaś źródłem finansowania i jednocześnie głównym instrumentem ograniczania dysparytetów rozwojowych są wyodrębnione w ramach budżetu unijnego fundusze strukturalne¹²⁹.

W porównaniach poziomu rozwoju gospodarczego wewnątrz Unii Europejskiej używa się mierników PKB na mieszkańca w euro oraz w przeliczeniu na wskaźnik standardu siły nabywczej. Według danych za rok 2006, średnia wartość PKB per capita w całej UE wynosiła 23 600 euro, w Polsce – 7100 euro, a w województwie mazowieckim – 11 400 euro. W przeliczeniu na siłę nabywczą, PKB Polski per capita wyniósł w 2006 roku 12 400 PPS, a województwa – 19 700 PPS¹³⁰, co stanowiło 83,5% średniej UE.

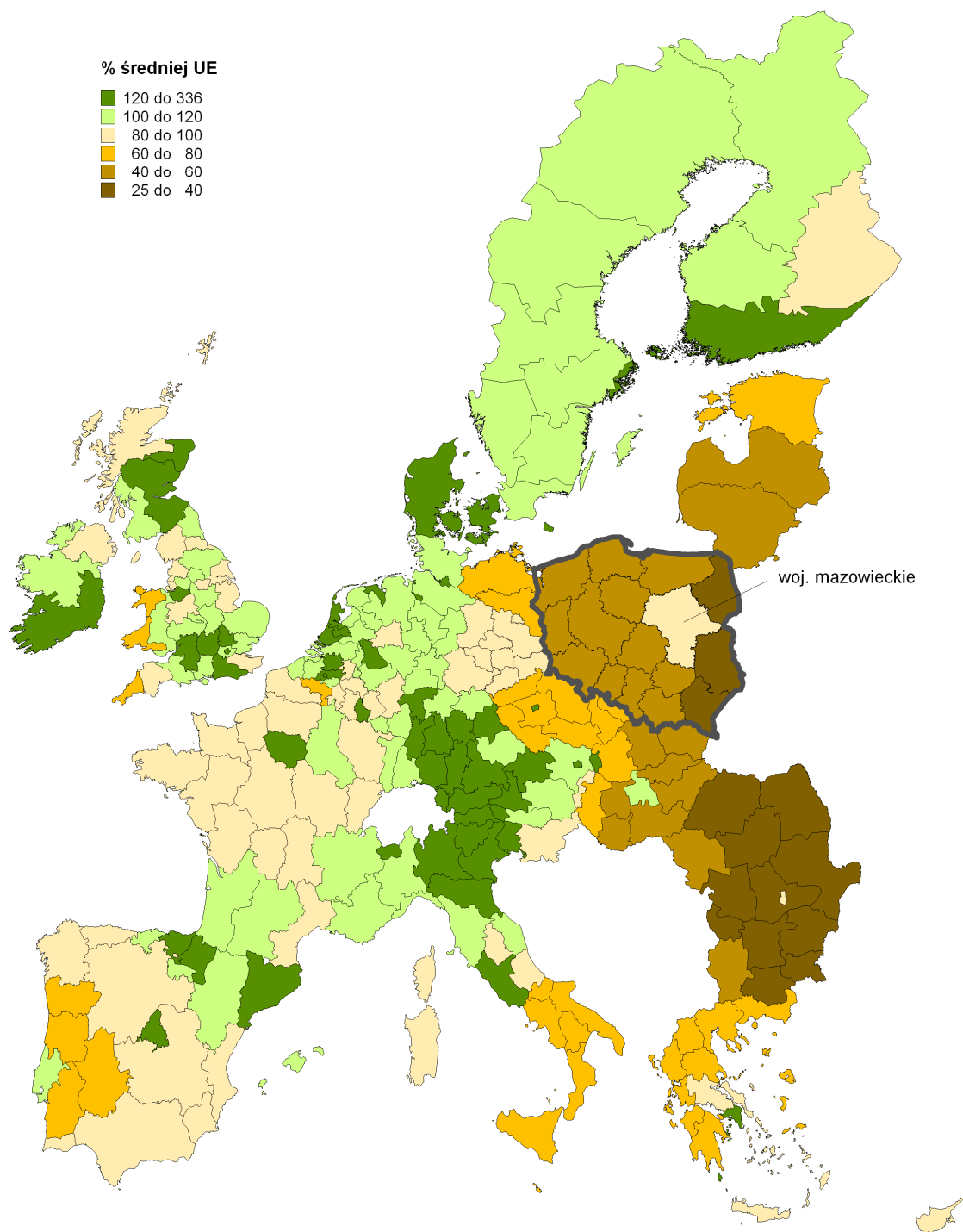
¹²⁷ PPS – Purchasing Power Standards – sztuczna waluta europejska równoważąca siłę nabywczą różnych walut poprzez eliminację różnic w poziomach cen pomiędzy krajami.

¹²⁸ E. Wysocka, *Istota i czynniki konkurencyjności w regionie*, <http://dlaczegopolska.pl/index.php?p=art0>, 21 października 2008 roku.

¹²⁹ M. Klamut, *Proces konwergencji regionalnej w Unii Europejskiej* [w:] Z. Ziolo (red.), *Europejskie uwarunkowania przemian układów regionalnych*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, nr 2/1999, Rzeszów 1999, s. 11-25.

¹³⁰ Ze względu na różnice kursowe i różną siłę nabywczą walut w poszczególnych regionach w porównaniach europejskich wykorzystuje się umowną walutę PPS – tzw. standardy siły nabywczej.

Mapa 29. Regionalne zróżnicowanie PKB per capita w PPS względem średniej UE w % w 2006 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Według danych Eurostat za rok 2006, regiony o najniższym poziomie PKB na jednego mieszkańca znajdowały się w nowych krajach członkowskich, w tym przede wszystkim w Rumunii i Bułgarii (*Mapa 29*). Pięć z sześciu regionów Bułgarii oraz siedem z ośmiu regionów Rumunii cechowała wartość PKB na jednego mieszkańca niższa niż 40% średniej UE. Do tej grupy zaliczało się również 5 polskich województw: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie oraz warmińsko-mazurskie. Regionami o najniższym poziomie PKB na mieszkańca (w PPS), wyrażonym jako procent średniej Unii Europejskiej, były regiony: Nor-

d-Est (Rumunia) – 24,2%, Sverozapaden i Yuzhen Tsentralen (Bułgaria) – 26,9%. Wszystkie najbiedniejsze regiony UE znajdują się w Europie Środkowo-Wschodniej, w państwach należących do byłego bloku wschodniego. Należy pamiętać, że przed rokiem 1989 gospodarki tych krajów były w pełni upaństwowione, a ich zarządzanie odbywało się w formie planów centralnych. Taki system zarządzania w połączeniu z własnością państwową nie sprzyjał wzrostowi konkurencyjności ani efektywności przedsiębiorstw działających na obszarach tych państw. W warunkach gospodarki kapitalistycznej regiony te przeszły złożone problemy gospodarcze, związane z wprowadzaniem głębokich reform i zmian gospodarczych o charakterze strukturalnym. Kraje te dysponują jednak znacznymi, niezagospodarowanymi zasobami, które w warunkach gospodarki kapitalistycznej mogą być znacznie lepiej wykorzystywane, co prowadzi do przyspieszonego rozwoju gospodarczego regionów tych państw.

Tabela 21. Stosunek PKB regionu najbogatszego do najbiedniejszego według krajów (PKB w PPS per capita w 2005 roku)

Kraj	Najbogatszy region	Najbiedniejszy region	Relacja PKB (PPS) per capita
WIELKA BRYTANIA	Inner London	Cornwall and Isles of Scilly	3,91
BELGIA	Région de Bruxelles-Capitale/Brussels Hoofdstedelijk Gewest	Prov. Hainaut	3,02
NIEMCY	Hamburg	Brandenburg - Nordost	2,72
GRECJA	Attiki	Dytiki Ellada	2,22
WŁOCHY	Provincia Autonoma Bolzano-Bozen	Campania	2,04
AUSTRIA	Wien	Burgenland	2,00
FRANCJA	Île-de-France	Languedoc-Roussillon	1,95
HISZPANIA	Comunidad de Madrid	Extremadura	1,92
PORTUGALIA	Lisboa	Norte	1,78
FINLANDIA	Åland	Itä-Suomi	1,73
HOLANDIA	Groningen	Flevoland	1,70
SZWECJA	Stockholm	Östra Mellansverige	1,63
IRLANDIA	Southern and Eastern	Border, Midlands and Western	1,52
SŁOWACJA	Bratislavský kraj	Východné Slovensko	3,43
CZECHY	Praha	Střední Morava	2,68
WĘGRY	Közép-Magyarország	Észak-Alföld	2,57
POLSKA	mazowieckie	lubelskie	2,32

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Najbogatszymi regionami Unii Europejskiej w 2006 roku były regiony: Inner London (Wielka Brytania) – 336%, Luxembourg (Luxemburg) – 267%, Région de Bruxelles-Capitale/Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Belgia) – 233% oraz Hamburg (Niemcy) – 200%. Są to obszary wielkich aglomeracji miejskich, będące centrami polityczno-usługowo-przemysłowymi o znaczeniu globalnym lub kontynentalnym. PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca regionu o najwyższym wskaźniku (Inner London) był blisko 12,5-krotnie wyższy

od PKB regionu o najniższej jego wartości (Nord-Est). W ostatnim okresie widoczny jest jednak proces zmniejszania się dysproporcji w wyniku przyspieszonego wzrostu gospodarczego, obserwowanego w nowych krajach członkowskich.

Produkt krajowy brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca liczony w PPS województwa mazowieckiego wynosił w 2006 roku 19 700 PPS, co stanowiło 83,5% średniej UE. W ostatnich latach w województwie mazowieckim notuje się przyspieszony rozwój gospodarczy, co sprawia, że dystans dzielący je od średniej Unii Europejskiej ma tendencję malejącą. W latach 2001-2006 wskaźnik ten wzrósł z poziomu 74,6% do poziomu 83,5%, czyli o 8,9 pkt. proc. Mierząc wskaźnikiem PKB per capita w euro, dystans dzielący Polskę i województwo mazowieckie od krajów UE był jeszcze większy. Tak liczony wskaźnik wynosił dla województwa mazowieckiego 48%, a Polski – 30% średniej UE dla 27 krajów członkowskich.

Znaczne rozbieżności w poziomie rozwoju gospodarczego obserwowane są również wewnątrz poszczególnych krajów członkowskich. Najwyższe zróżnicowanie regionalnej aktywności gospodarczej charakteryzuje Wielką Brytanię. Relatywnie wysokie jest ono również w Belgii, Niemczech, Grecji czy we Włoszech. Można sformułować wniosek, że im dany kraj jest bogatszy oraz im większym, bardziej zróżnicowanym terytorium dysponuje, tym bardziej, pod względem gospodarczym, nierównomiernie rozwijają się jego poszczególne obszary¹³¹. Z relacji poziomu PKB (w PPS) na 1 mieszkańca wynika, że najbardziej spójny ekonomicznie jest obszar Irlandii, Finlandii i Szwecji. W Polsce dysparytety rozwoju poszczególnych regionów nie odbiegają znacznie od zróżnicowań innych krajów Unii Europejskiej. Porównywalnie do Polski rozpiętości w międzyregionalnym poziomie rozwoju występują w Grecji, we Włoszech i Niemczech (*Tabela 21*).

Wśród regionów należących obecnie do Unii Europejskiej występuje znaczne zróżnicowanie dynamiki rozwoju gospodarczego. Do regionów rozwijających się najszybciej, licząc według średniorocznego wzrostu PKB na 1 osobę w PPS w latach 1995-2006, należały: Bucaresti-Ilfov (Rumunia) – 11,1%, Estonia – 10,2%, Łotwa – 9,4%, Litwa – 9,2%, mazowieckie (Polska) – 8,5%, Bratislavský kraj (Słowacja) – 8,0%, Southern and Eastern (Irlandia) – 8,0%, Közép-Magyarország (Węgry) – 8,0% (*Tabela 22*). Są to najprężniejsze regiony Europy Środkowo-Wschodniej, w obrębie których zlokalizowane są stolice państw niedawno przyjętych do Unii Europejskiej. Państwa te przeszły proces transformacji ustrojowej z systemu gospodarki centralnie planowanej, socjalistycznej, do systemu gospodarki kapitalistycznej, charakteryzującej się pełną swobodą gospodarczą. Obecnie prowadzą one w pełni niezależne, własne polityki, wobec pełnej zależności względem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich przed rokiem 1989. Drugą grupę regionów stanowią najprężniejsze regiony krajów wcześniej przyjętych do Wspólnoty Europejskiej, które w momencie akcesji charakteryzowały się niskim poziomem rozwoju gospodarczego. Kraje te po wprowadzeniu głębokich reform gospodarczych w pełni korzystają z możliwości wspólnego rynku europejskiego, oferując atrakcyjne warunki inwestowania na ich obszarze.

Do regionów rozwijających się najwolniej, licząc według średniorocznego wzrostu PKB na 1 osobę w PPS w latach 1995-2006, należały regiony: Valle d'Aosta (Włochy) – 1,5%, Berlin – 1,7%, Sterea Ellada (Grecja) – 1,7%, Autonomia Bolzano-Bozen (Włochy) – 2,3%, Autonomia Trento (Włochy) – 2,3%, Piemonte (Włochy) – 2,4%, Umbria (Włochy) – 2,4%, Lüneburg (Niemcy) – 2,5% (*Tabela 22*). Regiony te leżą w państwach wysoko rozwiniętych, będących współzałożycielami Unii Europejskiej. Są to jednocześnie regiony bogate, w których PKB na mieszkańca znacznie przekracza poziom średniej UE. Niską dynamikę rozwoju tych regionów tłumaczy się efektem wysokiej bazy ekonomicznej oraz częściowo pro-

¹³¹ B. Woś, *Rozwój regionów i polityka regionalna w Unii Europejskiej oraz w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2005, s. 87.

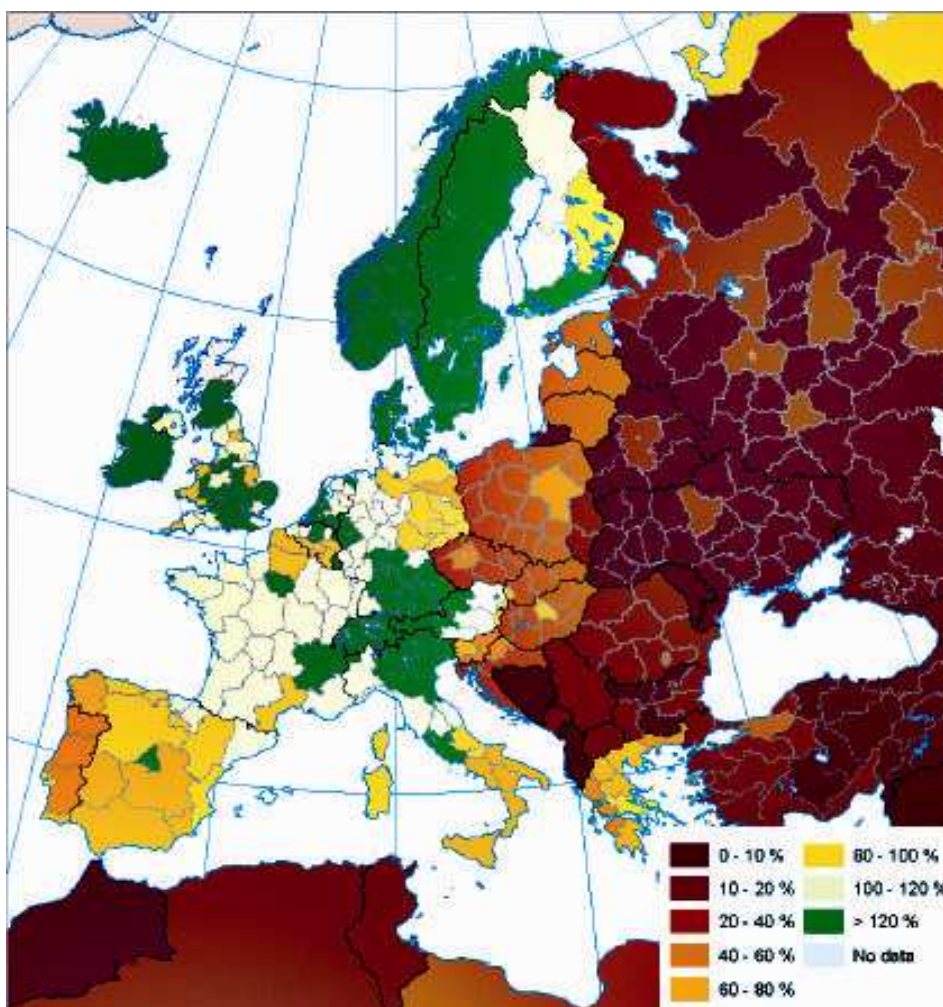
blemami wynikającymi z degradacji i upadku przemysłów schyłkowych (górnictwa, hutnictwa, przemysłu stoczniowego, włókienniczego itp.).

Tabela 22. Dynamika PKB (w PPS) na mieszkańca w okresie 1995-2006 oraz PKB/mieszkańca w PPS i EUR w 2006 roku jako średnia UE

Kraj	Region w UE	Zmiana PKB per capita w PPS w latach 1995 – 2006 (%)	Średnia roczna zmiana PKB per capita w PPS w latach 1995 – 2006 (%)	PKB per capita w PPS w 2006 (EU27 = 100)	PKB per capita w EUR w 2006 (EU27 = 100)
Regiony rozwijające się najszybciej					
RUMUNIA	Bucuresti - Ilfov	219	11,1	84	42
ESTONIA	Estonia	191	10,2	65	41
ŁOTWA	Latvia	170	9,4	53	30
LITWA	Lithuania	162	9,2	56	30
POLSKA	mazowieckie	146	8,5	84	48
SŁOWACJA	Bratislavský kraj	134	8,0	149	82
IRLANDIA	Southern and Eastern	134	8,0	163	196
WĘGRY	Közép-Magyarország	133	8,0	106	63
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		146	8,5	84	48
ŚREDNIA UE27		61	4,4	100	100
Regiony rozwijające się najwolniej					
WŁOCHY	Valle d'Aosta/ Vallée d'Aoste	18	1,5	122	125
NIEMCY	Berlin	20	1,7	97	100
GRECJA	Sterea Ellada	20	1,7	94	81
WŁOCHY	Provincia Autonoma Bolzano-Bozen	28	2,3	136	139
WŁOCHY	Provincia Autonoma Trento	29	2,3	122	125
WŁOCHY	Piemonte	29	2,4	114	117
WŁOCHY	Umbria	30	2,4	97	99
NIEMCY	Lüneburg	31	2,5	84	87

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Mapa 30. Regionalne zróżnicowanie PKB per capita w EUR jako % średniej EU w 2005 roku

Źródło: *Zielona księga w sprawie spójności terytorialnej. Przekształcenie różnorodności terytorialnej w siłę*, KOMUNIKAT KOMISJI DO RADY, PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, Bruksela 2008 r., s. 22

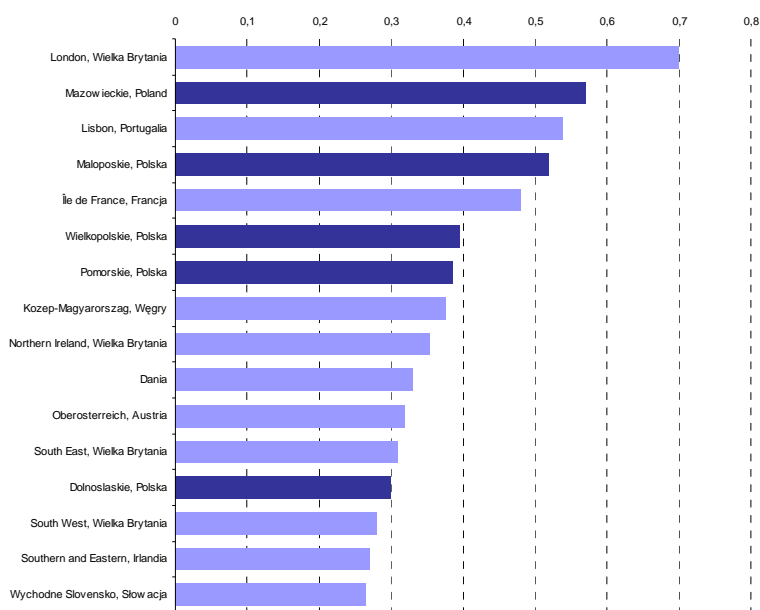
Poziom rozwoju gospodarczego krajów członkowskich Unii Europejskiej należy do najwyższych na świecie. Nawet najbiedniejsze regiony Wspólnoty są znacząco bogatsze od regionów w krajach niezrzeszonych (*Mapa 30*). Najbiedniejsze regiony Unii zlokalizowane są w nowych państwach członkowskich, znacznie oddalonych od centrum gospodarczego Europy. Środki finansowe przeznaczone na programy rozwojowe tych regionów sprzyjają ich przyspieszonemu wzrostowi gospodarczemu. Wysokim poziomem rozwoju gospodarczego charakteryzują się również kraje stowarzyszone z Unią Europejską, takie jak: Islandia, Norwegia, Szwajcaria i Lichtenstein. Od południa i wschodu Unia Europejska otoczona jest regionami, które osiągnęły znacznie niższy poziom rozwoju. W połączeniu z wysokim wzrostem demograficznym tych obszarów stwarza to silną presję migracyjną.

Na tle polskich regionów województwo mazowieckie okazuje się być najbogatszym i najszybciej rozwijającym się. Na jego obszarze wytwarza się blisko 22% całego polskiego PKB¹³² i z roku na rok udział ten wzrasta. Koncentracja działalności gospodarczej na obszarze tego województwa wynika z oddziaływania wielu różnych czynników. Do najważniejszych z nich zaliczyć można wielkość województwa, poziom jego zaludnienia oraz lokaliza-

¹³² Dane GUS za 2006 rok.

cję na jego obszarze największej w kraju aglomeracji miejskiej, tj. aglomeracji warszawskiej. Powierzchnia województwa mazowieckiego wynosi 35 558,18 km², co stanowi 11,4% powierzchni Polski, czyniąc je największym województwem w Polsce. Na jego obszarze mieszka 5 188 488 osób (stan na dzień 31 grudnia 2007 roku), czyniąc je najbardziej zaludnionym województwem w Polsce. W środkowej części regionu znajduje się Warszawa, która wraz z mniejszymi ośrodkami miejskimi i wiejskimi skupionymi wokół jej granic wytworzyła jednolity, silnie zurbanizowany obszar, będący przykładem aglomeracji monocentrycznej z dominującą rolą Warszawy jako ośrodka centralnego¹³³. Obszar ten, według danych statystycznych GUS, zamieszkiwało na koniec 2006 roku blisko 2,6 mln mieszkańców. Warszawa jest największym i najważniejszym ośrodkiem nauki, kultury, biznesu i polityki. Ze względu na swoją wielkość oraz pełnione funkcje jest również magnesem przyciągającym znaczną część zagranicznych inwestycji w Polsce. W Warszawie realizowanych jest około 65% wszystkich inwestycji na Mazowszu¹³⁴. Wysoką konkurencyjność Warszawy potwierdzają dane opublikowane przez OECD, według których Warszawa w latach 1995-2005 była najszybciej rozwijającym się obszarem metropolitalnym w krajach należących do OECD¹³⁵. Odmierna sytuacja ma miejsce w pozostałych podregionach województwa, gdzie poziom rozwoju gospodarczego kształtuje się znacznie poniżej średniej krajowej (Wykres 4). Narastające rozpiętości przestrzenne są skutkiem koncentracji aktywności gospodarczej, nakładów inwestycyjnych, podmiotów działalności gospodarczej oraz kapitału ludzkiego w Obszarze Metropolitalnym Warszawy. Dane ekonomiczne świadczą o ciągłym umacnianiu się pozycji gospodarczej Warszawy, przy jednoczesnym zmniejszeniu roli i znaczenia obszarów pozametropolitalnych w życiu gospodarczym regionu.

Wykres 4. Regiony z największymi wewnątrzregionalnymi różnicami w poziomie PKB per capita

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie: Mario Pezzini, Dorothee Allain-Dupre, OECD Territorial Review Poland, OECD 2008, s. 40

¹³³ Aglomeracja warszawska obejmuje miasto Warszawę, powiat pruszkowski oraz część powiatów: otwockiego, piaseczyńskiego, warszawskiego zachodniego, legionowskiego, grodzkiego, mińskiego, wołomińskiego i żyrardowskiego. Liczba zakwalifikowanych do aglomeracji gmin, poza Warszawą, to 38, w tym 15 miejskich, 11 miejsko-wiejskich i 12 wiejskich.

¹³⁴ Dane GUS na 2004 rok.

¹³⁵ OECD Territorial Reviews: Competitive Cities in the Global Economy, 2006.

Znaczne rozpiętości w poziomie rozwoju gospodarczego województwa mazowieckiego podobne są do tych obserwowanych w innych częściach kraju. Regionami o najwyższej wartości produktu krajowego brutto na 1 mieszkańca, będącymi swoistymi biegunami polaryzacji Polski, są obszary największych aglomeracji miejskich. W Warszawie wskaźnik PKB na 1 mieszkańca w 2006 roku wyniósł 302% średniej krajowej. Kolejne pozycje zajęły miasta: Poznań – 202%, Kraków – 160%, Gdańsk-Gdynia-Sopot – 147%, Wrocław – 145%, Łódź – 120%. Miasta te z racji koncentracji wielu potrzebnych czynników produkcji, akumulacji popytu i podaży, dostępności komunikacyjnej, rozbudowanej infrastruktury kulturalnej, społecznej, naukowej, administracyjnej, technicznej, obecności wielu instytucji otoczenia biznesu oraz pełnionych przez siebie funkcji, są obszarami o wyjątkowej atrakcyjności inwestycyjnej, przyciągającymi większość inwestycji krajowych i zagranicznych. Wobec wzmożonego rozwoju, obszary te napotykają jednak silne bariery wzrostu, które powinny być systematycznie likwidowane, aby rozwój mógł być utrzymany w długim okresie czasu. Obszary najslabiej rozwinięte to tereny tradycyjnie rolnicze, słabo zurbanizowane, o niskiej dostępności komunikacyjnej, słabo rozwiniętym rynku pracy, bez ośrodków naukowo-akademickich, bez dużych zakładów przemysłowych oraz bez miejsc mogących stać się potencjalnymi biegunami wzrostu, przyspieszającymi rozwój całego regionu. W większości są to obszary bez bogactw naturalnych, kopalin, które mogą być z zyskiem wydobywane oraz o słabych warunkach naturalnych dla rozwoju rolnictwa. Cechą charakterystyczną tych obszarów jest wysoki współczynnik ludności wiejskiej, zatrudnionej w rolnictwie. Rolnictwo cechuje wysokie rozdrobnienie agrarne, brak specjalizacji, niski wskaźnik mechanizacji, a w konsekwencji – niska towarowość i konkurencyjność. Wszystko to powoduje odpływ kapitału ludzkiego, niską atrakcyjność inwestycyjną tych terenów, prowadzącą do utrwalenia stanu istniejącego.

Wysoki wkład w regionalny produkt krajowy brutto województwa mazowieckiego ma handel zagraniczny. Według danych Izby Celnej w Warszawie w 2007 roku wartość eksportu województwa mazowieckiego do regionów spoza kraju osiągnęła poziom 64 mld zł, importu – 154 mld zł, przy udziale handlu zagranicznego w PKB na poziomie 26%¹³⁶. W strukturze eksportu przeważają maszyny i urządzenia, sprzęt elektryczny i elektrotechniczny, sprzęt transportowy, metale i wyroby z metalu. W imporcie dominują dobra zaopatrzeniowe (w tym: ropa naftowa do rafinerii ropy naftowej PKN ORLEN SA w Płocku oraz gaz ziemny dla krajowego importera gazu ziemnego przedsiębiorstwa PGNiG w Warszawie). Głównymi partnerami województwa w eksporcie i imporcie są kraje Unii Europejskiej, zwłaszcza Niemcy, a także Włochy, Francja, Wielka Brytania i Holandia. Znaczący jest też udział Rosji, USA i Chin. Dynamiczny wzrost wymiany towarowej świadczy o wzroście konkurencyjności oferty towarowej przedsiębiorstw. Firmy te, w coraz większym stopniu, konkurują nie tylko ceną, ale także jakością i nowoczesnością wyrobów.¹³⁷ Widoczna poprawa jakościowa oferty towarowej jest rezultatem działań restrukturyzacyjnych przedsiębiorstw, a także lokalizacją wielu bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

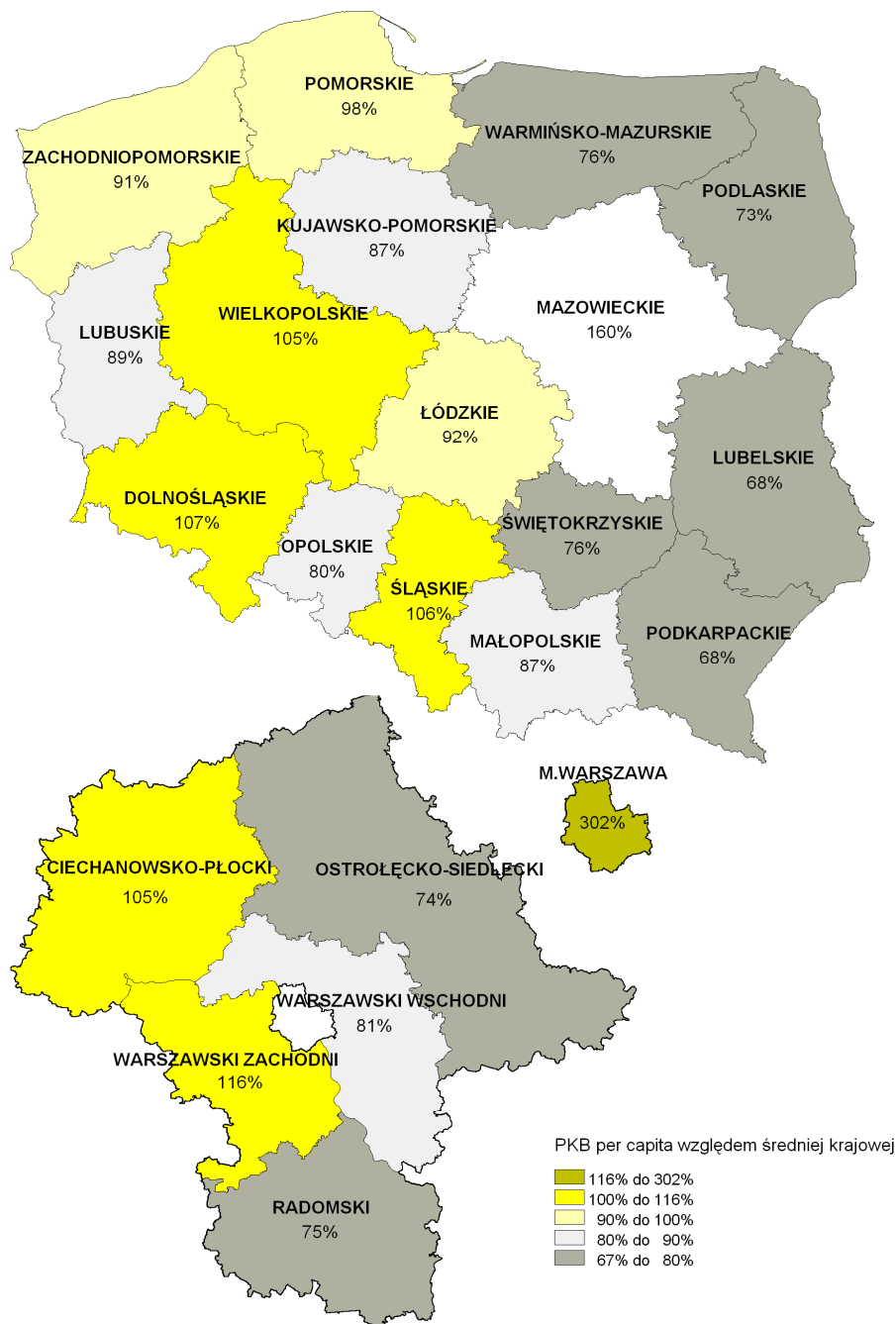
Produkt krajowy brutto województwa mazowieckiego w przeliczeniu na jednego mieszkańca wyniósł w 2006 roku 44 381 PLN. Był to poziom znacznie wyższy od średniej krajowej (27 799 PLN) i przekraczał ją o 59,6%. Województwo mazowieckie, utrzymując dominującą pozycję, z roku na rok powiększa dystans dzielący je od innych województw. W województwie dolnośląskim, zajmującym pod tym względem drugą lokatę, wartość PKB wyniosła 29 739 PLN, 107,0% średniej krajowej. Do regionów, w których PKB na mieszkańca przekroczyło wartość średniej krajowej zaliczają się również województwa śląskie i wielkopolskie, odpowiednio o 6,1% i 5,3% (Mapa 31). Na ostatnich pozycjach zestawienia znajdują się województwa Polski wschodniej. Są to najuboższe regiony kraju, należące jednocześnie do grupy najuboższych regionów Unii Europejskiej. Województwa, w których odnotowano naj-

¹³⁶ Izba Celna w Warszawie.

¹³⁷ *Przedsiębiorczość w Polsce 2007*, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 27 lipca 2007 roku.

niższe wskaźniki PKB na mieszkańca, to: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie oraz warmińsko-mazurskie. Wartość PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca kształtowała się w nich na poziomie 67,6-76,% średniej krajowej. Najniższy poziom PKB na 1 mieszkańca w 2006 roku odnotowano w województwie lubelskim, co stanowiło 43,1% wartości wskaźnika dla województwa mazowieckiego. W porównaniu z rokiem 2000 relacja ta uległa pogorszeniu. Najniższy poziom PKB na mieszkańca, występujący wówczas w województwie podkarpackim, stanowił wtedy 42,3% wartości tego wskaźnika w województwie mazowieckim. Rosnący dystans pomiędzy najbardziej i najgorzej rozwiniętymi województwami świadczy o silnej i rosnącej koncentracji miejsc generowania produktu krajowego brutto oraz o rosnącej polaryzacji rozwoju gospodarczego kraju.

Mapa 31. Produkt krajowy brutto na mieszkańca w % względem średniej krajowej w 2006 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie BDR GUS

Tabela 23. Dynamika PKB (w PPS) na mieszkańca w okresie 1995-2006

Polskie regiony	Zmiana PKB per capita w PPS w latach 1995-2006 (%)	Średnia roczna zmiana PKB per capita w PPS w latach 1995-2006 (%)	PKB per capita w PPS w 2006 r. (EU27 = 100)	PKB per capita w EUR w 2006 r. (EU27 = 100)
POLSKA	94	6,0	53	30
MAZOWIECKIE	146	8,5	84	48
WIELKOPOLSKIE	110	7,0	55	32
ŁÓDZKIE	100	6,5	48	28
DOLNOŚLĄSKIE	100	6,5	56	32
MAŁOPOLSKIE	95	6,2	45	26
ŚWIĘTOKRZYSKIE	92	6,1	40	23
POMORSKIE	91	6,0	52	30
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	86	5,8	40	23
PODLASKIE	86	5,8	38	22
LUBUSKIE	77	5,4	47	27
PODKARPACKIE	77	5,3	36	21
ŚLĄSKIE	75	5,2	56	32
ZACHODNIOPOMORSKIE	74	5,2	48	28
LUBELSKIE	71	5,0	35	20
KUJAWSKO-POMORSKIE	71	5,0	46	26
OPOLSKIE	60	4,3	42	24

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

4.2. Produktywność

Produktywność poszczególnych regionów mierzy się wielkością wartości dodanej brutto (Gross Value Added – GVA) w przeliczeniu na jednego zatrudnionego. Tak zdefiniowany wskaźnik w poszczególnych regionach jest bardzo zróżnicowany. Wyraźne różnice występują pomiędzy krajami „starej piętnastki” a nowymi krajami członkowskimi. Zgodnie z danymi Europejskiego Urzędu Statystycznego (Eurostat), produktywność regionów należących do Unii Europejskiej wahała się w 2005 roku w przedziale 3621-94 445 euro rocznie¹³⁸. Najwyższą produktywnością charakteryzowały się regiony w krajach Beneluksu oraz we Francji. Regionem o najwyższym wskaźniku, wynoszącym 94 445 euro rocznie na zatrudnionego, był region Groningen w Holandii. Tak wysoki poziom tego wskaźnika związany jest ze specyfiką tego regionu, którego większą część dochodu czerpie z wydobycia i sprzedaży gazu ziemne-

¹³⁸ Brak danych dla Wielkiej Brytanii.

go. Wartość wskaźnika powyżej 80 tys. euro odnotowano w Luksemburgu. W pierwszej dekadzie, z wynikiem powyżej 70 tys., znalazły się również regiony francuskie (Ile de France, Nord-Pas-de-Calais), irlandzki (Southern and Estern), belgijski (Bruksela, Brabant Wallon), holenderskie (Utrecht, Noord-Holland) oraz niemiecki Hamburg. W grupie nowych krajów członkowskich UE najwyższą wartość GVA na jednego pracującego odnotowano na Cyprze. Wartość ta wynosiła 33 563 euro i była niższa od średniej dla wszystkich regionów europejskich o ponad 8 tys. euro. Najniższą produktywnością charakteryzowały się regiony rumuńskie i bułgarskie, w których produktywność nie przekroczyła 10 tys. euro. Wynik województwa mazowieckiego był najlepszy spośród polskich regionów, lecz jednocześnie był prawie 2-krotnie niższy od średniej dla wszystkich regionów europejskich i ponad 4 razy niższy od najlepszych regionów w Europie. Wyższą, niż w województwie mazowieckim, wartością dodaną brutto na jednego pracującego charakteryzowało się tylko kilka regionów w nowych państwach członkowskich UE. Były to: Cypr, Słowenia, Malta oraz stołeczne regiony Węgier, Czech i Słowacji.

W sektorze rolnictwa, rybołówstwa i leśnictwa najbardziej efektywne są regiony północno-zachodniej Francji, Holandii, północnej Szwecji, południowo-wschodniej Finlandii oraz północnych Włoch (Mapa 32). Wartość dodana brutto na zatrudnionego tych regionów wynosiła w 2005 roku powyżej 35 000 euro, w skrajnym przypadku (francuski region Champagne-Ardenne), osiągając poziom 87 700 euro.

Wysoka produktywność tych regionów wynika ze specjalizacji regionów w produkcji poszczególnych grup towarów, dobrych warunków przyrodniczych dla rozwoju rolnictwa (gleby brunatne, płowe lub brązowe, opady rzędu 500-800 mm rocznie, okres wegetacji roślin powyżej 8 miesięcy¹³⁹), a także z wysokiej mechanizacji i dużego arealu pojedynczych gospodarstw. Wysoką wydajność regionów francuskich tłumaczyć można specjalizacją w produkcji wina (pierwsze miejsce na świecie), pszenicy, jęczmienia i kukurydzy (czwarte miejsce na świecie), wyrobów mięsnych i mlecznych, w tym przede wszystkim różnorodnych serów (drugie miejsce w świecie). Ważną rolę odgrywa również gospodarka leśna. Francja jest trzecim producentem surowego drewna w Europie. Północne Włochy oferują najkorzystniejsze warunki naturalne rozwoju rolnictwa w tym kraju. Plony w tej części Włoch należą do najwyższych na świecie. Regiony te słyną z produkcji roślin zbożowych, roślin oleistych, buraków cukrowych, owoców winorośli, a także z produkcji wyrobów mięsnych. Zupełnie inny profil produkcji rolnej występuje w krajach skandynawskich. Warunki klimatyczno-przyrodnicze dla rolnictwa są tutaj znacznie gorsze. W strukturze użytków rolnych dominują lasy, łąki i pastwiska. W regionach tych dominuje gospodarka leśna, hodowla bydła i owiec. Duże znaczenie ma również drobiarstwo oraz hodowla trzody chlewnej.

O wiele gorsze wskaźniki wydajności produkcji rolnej obserwuje się w regionach krajów Europy Środkowo-Wschodniej, a także w wielu regionach Europy Południowej. Najniższą produktywność rolnictwa, poniżej 7500 euro na zatrudnionego, cechują się regiony Polski południowo-wschodniej, Bułgarii, Rumunii, Litwy, Łotwy, południowej Szwecji, północnej Portugalii, Słowenii i zachodniej Austrii. Najmniej wydajnym regionem europejskim było w 2005 roku województwo podkarpackie. Wartość dodana brutto rolnictwa wynosiła tutaj zaledwie 1298 euro na pracownika. Niskie wskaźniki wydajności rolnictwa tych obszarów upatruje się w słabych warunkach naturalnych (obszary górskie, podmokłe lub suche, o niskiej jakości gleb, często o krótkim okresie wegetacji roślin), a także, przynajmniej częściowo, w niskiej mechanizacji produkcji rolnej, małego arealu pojedynczych gospodarstw oraz wysokiego wskaźnika zatrudnienia w rolnictwie.

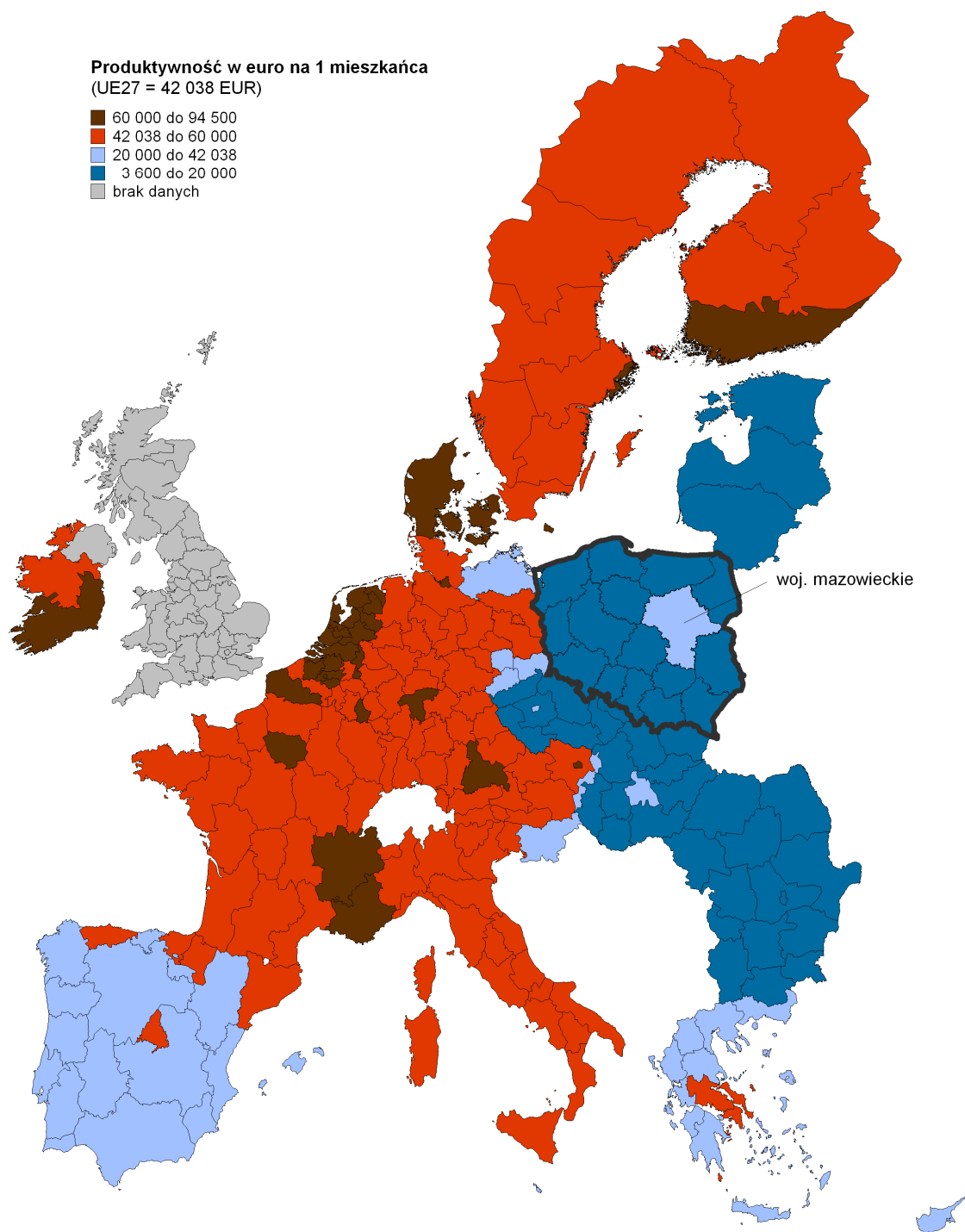
¹³⁹ Dane dla Europy Zachodniej, Południowej, na podstawie: R. Bednarek, Z. Prusinkiewicz, *Geografia gleb*, PWN, Warszawa 1990.

Tabela 24. Regionalna wartość dodana brutto na jednego zatrudnionego w gospodarce w euro, w 2005 roku

Kraj	Region	Wartość dodana brutto na zatrudnionego (EUR)	Polskie regiony	Wartość dodana brutto na zatrudnionego (EUR)
Regiony najbardziej produktywne			ŚREDNIA POLSKI	15 166
HOLANDIA	Groningen	94 455	MAZOWIECKIE	21 847
LUKSEMBURG	Luxembourg (Grand-Duché)	87 188	DOLNOŚLĄSKIE	18 334
FRANCJA	Île-de-France	79 814	ŚLĄSKIE	18 237
FRANCJA	Nord - Pas-de-Calais	79 814	POMORSKIE	17 727
IRLANDIA	Southern and Eastern	79 016	ZACHODNIOPOMORSKIE	17 564
BELGIA	Région de Bruxelles-Capitale/Brussels Hoofdstedelijk Gewest	78 538	LUBUSKIE	17 093
HOLANDIA	Utrecht	73 591	WIELKOPOLSKIE	16 187
HOLANDIA	Noord-Holland	72 823	OPOLSKIE	16 178
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		21 847	KUJAWSKO-POMORSKIE	15 355
ŚREDNIA UE27		42 038	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	15 272
Regiony najmniej produktywne			ŁÓDZKIE	14 496
BUŁGARIA	Yuzhen tsentralen	3621	MAŁOPOLSKIE	14 153
BUŁGARIA	Severen tsentralen	4188	PODLASKIE	12 904
BUŁGARIA	Severoiztochen	4627	ŚWIĘTOKRZYSKIE	12 117
RUMUNIA	Nord-Est	4815	PODKARPACKIE	11 746
BUŁGARIA	Yugoiztochen	5118	LUBELSKIE	11 321
BUŁGARIA	Severozapaden	5389		
RUMUNIA	Sud-Vest Oltenia	5689		
RUMUNIA	Sud - Muntenia	6291		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Mapa 32. Regionalna wartość dodana brutto na jednego zatrudnionego w euro w 2005 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Województwo mazowieckie, ze wskaźnikiem produktywności na poziomie 5163 euro na pracownika, zalicza się do regionów najmniej produktywnych rolniczo. Podobnie jak w innych, analogicznych regionach, występują tutaj słabe warunki przyrodnicze dla rozwoju rolnictwa, a gleby cechują się średnią i niską jakością (przeważają gleby bielcowe V i VI klasy bonitacyjnej)¹⁴⁰. Rolnictwo charakteryzuje się znacznym rozdrobnieniem agrarnym. Występuje tutaj duża liczba małych gospodarstw o bardzo zróżnicowanych dochodach. Średnia po-

¹⁴⁰ Mazowiecki Urząd Wojewódzki w Warszawie.

wierzchnia gospodarstw rolnych wynosi od 9 ha w subregionach: ciechanowskim, ostrołęckim i płockim do 3 ha w okolicach Warszawy. Gospodarstwa cechują się niskim poziomem mechanizacji oraz brakiem wyraźnej specjalizacji, co wpływa na obniżenie intensywności i wydajności produkcji rolnej. Niska jest również towarowość rolnictwa. Tylko część wytworzonych towarów przeznaczona jest na sprzedaż. Innym podstawowym problemem rolnictwa Mazowsza jest przeludnienie agrarne. Na wsi mieszka ponad 1/3 mieszkańców województwa. Widoczny jest również proces starzenia się ludności. Wobec powyższego wartość produkcji rolnej, wyrażona w cenach rynkowych, przypadająca na jednego zatrudnionego w tym sektorze gospodarki jest na niskim poziomie. Najwyższą wartością produkcji rolnej w Polsce cechują się województwa: zachodniopomorskie, warmińsko-mazurskie, lubelskie oraz wielkopolskie. Produktywność tych regionów przekroczyła poziom 7000 euro na pracującego. Są to tereny Polski północno-zachodniej, gdzie struktura agrarna jest o wiele korzystniejsza. Średnia wielkość gospodarstw rolnych jest większa i cechuje się wyższym poziomem towarowości i specjalizacji.

W sektorze produkcji przemysłowej rozkład geograficzny regionów pod względem ich wydajności jest odmienny od tego obserwowanego w sektorze rolniczym. Zauważalny jest znacznie wyższy poziom wydajności produkcji przemysłowej w najwyżej rozwiniętych regionach Unii Europejskiej, tj.: we Francji, północnych Włoszech, Austrii, południowo-zachodnich Niemczech, Danii, Szwecji, Finlandii oraz Irlandii i środkowej Grecji. Wydajność produkcji przemysłowej tych regionów w 2005 roku przekroczyła poziom 45 000 euro na 1 pracownika (*Mapa 33*). W wielu regionach Holandii, Belgii, Szwecji, Danii, Finlandii, Niemiec, Austrii, a także w kilku regionach Francji, Grecji oraz w irlandzkim regionie Southern and Estern, wskaźnik ten wyniósł ponad 65 000 euro. Najwyższą wydajnością produkcji przemysłowej cechował się holenderski region Groningen – 201 000 euro na 1 pracownika. Tak wysoka wydajność w tym regionie tłumaczona jest rozwojem przemysłu wydobywczego gazu ziemnego oraz powiązanego z nim przemysłu petrochemicznego.

Znacznie niższą wydajnością cechuje się sektor przemysłowy wielu regionów Europy Południowej i Europy Środkowo-Wschodniej. Wydajność przemysłu większości regionów w nowych państwach członkowskich nie przekroczyła wartości 20 000 euro na 1 pracownika, a w Bułgarii i Rumunii wartość ta była nawet mniejsza niż 10 000 euro. Najniższą wydajnością w UE cechował się sektor przemysłowy regionu Severen Tsentralen – 4 100 euro.

Prawie wszystkie polskie regiony znajdowały się w grupie 48 regionów UE najmniej wydajnych przemysłowo. Jednocześnie wartość dodana brutto na zatrudnionego polskiego sektora przemysłowego była wyższa od średniej wartości dla regionów czeskich i węgierskich. Produktywność przemysłowa polskich województw wahała się w przedziale 14 826 euro (warmińsko-mazurskie) do 21 448 euro (mazowieckie). Relatywnie wysoką wydajność, powyżej 19 000 euro, odnotowano w województwach: mazowieckim, dolnośląskim, opolskim i śląskim. Obok województwa warmińsko-mazurskiego stosunkowo niską wydajnością, poniżej 16 000 euro, charakteryzują się województwa: podkarpackie, lubelskie, kujawsko-pomorskie, zachodniopomorskie oraz łódzkie.

Województwo mazowieckie jest liderem w zakresie produktywności sektora przemysłowego w Polsce. Znajdują się tu zakłady reprezentujące niemal wszystkie gałęzie przemysłu, oprócz górniczego, stocznioowego i koksowniczego. Sektor ten zatrudniał w 2007 roku 371 tys. osób, 22% wszystkich pracujących. Cechą charakterystyczną przemysłu województwa jest znacznie większy, niż w innych polskich regionach, udział przemysłu elektrotechnicznego i elektronicznego oraz precyzyjnego w całości kształcie produkcji. Szybciej niż w pozostałych częściach kraju rosną w województwie nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle¹⁴¹.

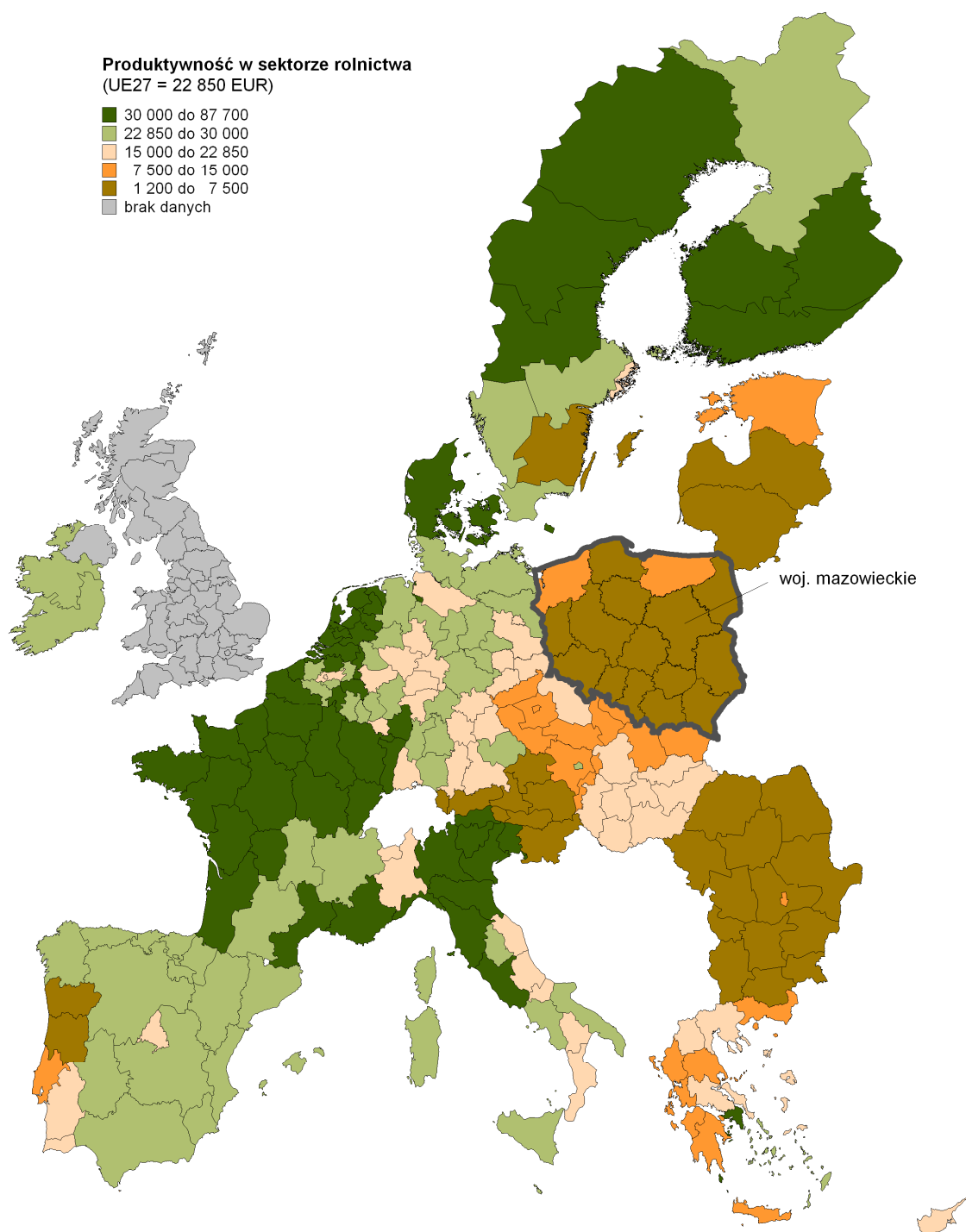
¹⁴¹ *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020 (aktualizacja)*, Warszawa 2006.

Tabela 25. Regionalna wartość dodana brutto rolnictwa, rybołówstwa i leśnictwa na jednego zatrudnionego w tym sektorze gospodarki w euro, w 2005 roku

Kraj	Region	Wartość dodana brutto na zatrudnionego (EUR)	Polskie regiony	Wartość dodana brutto na zatrudnionego (EUR)
Regiony najbardziej produktywne			ŚREDNIA POLSKI	4104
FRANCE	Champagne-Ardenne	87 611	ZACHODNIOPOMORSKIE	8172
SZWECJA	Övre Norrland	61 844	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	7575
HOLANDIA	Zuid-Holland	60 667	LUBUSKIE	7487
FRANCJA	Alsace	59 571	WIELKOPOLSKIE	7379
HOLANDIA	Flevoland	57 576	KUJAWSKO-POMORSKIE	5747
HOLANDIA	Friesland	56 993	MAZOWIECKIE	5163
FRANCJA	Picardie	56 504	OPOLSKIE	5098
SZWECJA	Mellersta Norrland	54 574	POMORSKIE	5077
			DOLNOŚLĄSKIE	5074
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		5163	PODLASKIE	4489
			ŁÓDZKIE	4016
ŚREDNIA UE27		22 850	ŚLĄSKIE	3707
			ŚWIĘTOKRZYSKIE	2296
Regiony najmniej produktywne			LUBELSKIE	2206
POLSKA	podkarpackie	1298	MAŁOPOLSKIE	1861
RUMUNIA	Nord-Est	1407	PODKARPACKIE	1298
RUMUNIA	Sud-Vest Oltenia	1438		
BUŁGARIA	Yuzhen tsentralen	1503		
SZWECJA	Småland med öarna	1535		
POLSKA	małopolskie	1861		
RUMUNIA	Sud - Muntenia	1971		
BUŁGARIA	Yugoiztochen	2200		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Mapa 33. Regionalna wartość dodana brutto rolnictwa, rybołówstwa i leśnictwa na jednego zatrudnionego w tym sektorze gospodarki w euro w 2005 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Mazowsze należy jednocześnie do najatrakcyjniejszych dla inwestorów regionów w Polsce¹⁴². Odnotowuje się tu najwięcej inwestycji przedsiębiorstw rodzinnych (1/3 nakładów krajowych), a także największą aktywność podmiotów zagranicznych¹⁴³.

¹⁴² Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2008* – pod redakcją T. Kalinowskiego, Gdańsk 2008.

¹⁴³ Polska Agencja Inwestycji i Informacji Zagranicznych.

Sektorem gospodarki, rozwijającym się najszybciej i zatrudniającym największą liczbę pracowników, jest sektor usług. W wielu państwach wysoko rozwiniętych obserwuje się tendencję do przechodzenia pracowników z przedsiębiorstw przemysłowych do usługowych. Podczas gdy produkcja wyrobów przemysłowych staje się coraz bardziej zmechanizowana i mniej pracochłonna, następuje szybki rozwój specjalistycznych usług. W związku z powyższym sektor ten uznaje się za sektor najbardziej przyszłościowy, którego rozwój będzie determinował wzrost gospodarczy państw.

W obrębie Unii Europejskiej występują znaczne dysproporcje regionalne w zakresie wydajności sektora usług. Najwyższą produktywnością tego sektora cechują regiony Europy Północnej i Zachodniej, tj.: Francji, Belgii, Holandii, Danii i Irlandii, południowych Niemiec, zachodniej Austrii, północnych i środkowych Włoch, środkowej Szwecji oraz południowej Finlandii (*Mapa 34*). Najwyższą wartość odnotowano w Luksemburgu – 94 600 euro. Usługi odgrywają tu dominującą rolę w gospodarce – 70% PKB¹⁴⁴. Ze względu na sprzyjające prawodawstwo i politykę podatkową kraj ten jest siedzibą wielu międzynarodowych koncernów finansowych i ubezpieczeniowych.

Regiony, w których wartość dodana brutto sektora usług jest najniższa (poniżej 20 tys. euro na 1 pracującego) znajdują się w nowych państwach członkowskich. W sześciu regionach Bułgarii wartość ta nie przekroczyła 7000 euro. Produktywność polskich województw wahała się od 16 700 euro w województwie podkarpackim do 26 108 euro w województwie mazowieckim. Relatywnie wysokie wskaźniki odnotowano w województwach: zachodniopomorskim (19 710 euro) i pomorskim (19 882 euro). Dystans dzielący województwo mazowieckie od pozostałych polskich regionów wynika z dominującej roli Warszawy, pełniącej funkcję centrum finansowego kraju. Międzynarodowe koncerny często wybierają Warszawę jako miejsce lokalizacji swoich regionalnych oddziałów obsługujących Europę Środkowo-Wschodnią. Mnogość firm krajowych i zagranicznych tworzy w Warszawie rynek dla rozwoju usług otoczenia biznesu, a koncentracja ludności w połączeniu z relatywnie wysokim wskaźnikiem ich siły nabywczej umożliwia rozwój specjalistycznych usług dla mieszkańców. Potwierdzają to dane wskazujące, że wartość dodana brutto sektora usług stanowi blisko 85% całkowitej wartości dodanej, wytworzonej w Warszawie¹⁴⁵.

W 2005 roku najwyższą produktywnością spośród wszystkich sektorów gospodarki charakteryzowały się sektory J i K według klasyfikacji NACE¹⁴⁶. Wartość dodana brutto w tych sektorach stanowiła ponad 20% całkowitej wartości dodanej brutto wytworzonej na obszarze UE, przy udziale zatrudnienia na poziomie 12% ogółu pracujących. Wartość dodana brutto na jednego zatrudnionego w tych sektorach była ponad 2-krotnie wyższa niż średnia we wszystkich sektorach.

¹⁴⁴ Dane Eurostat.

¹⁴⁵ Dane GUS.

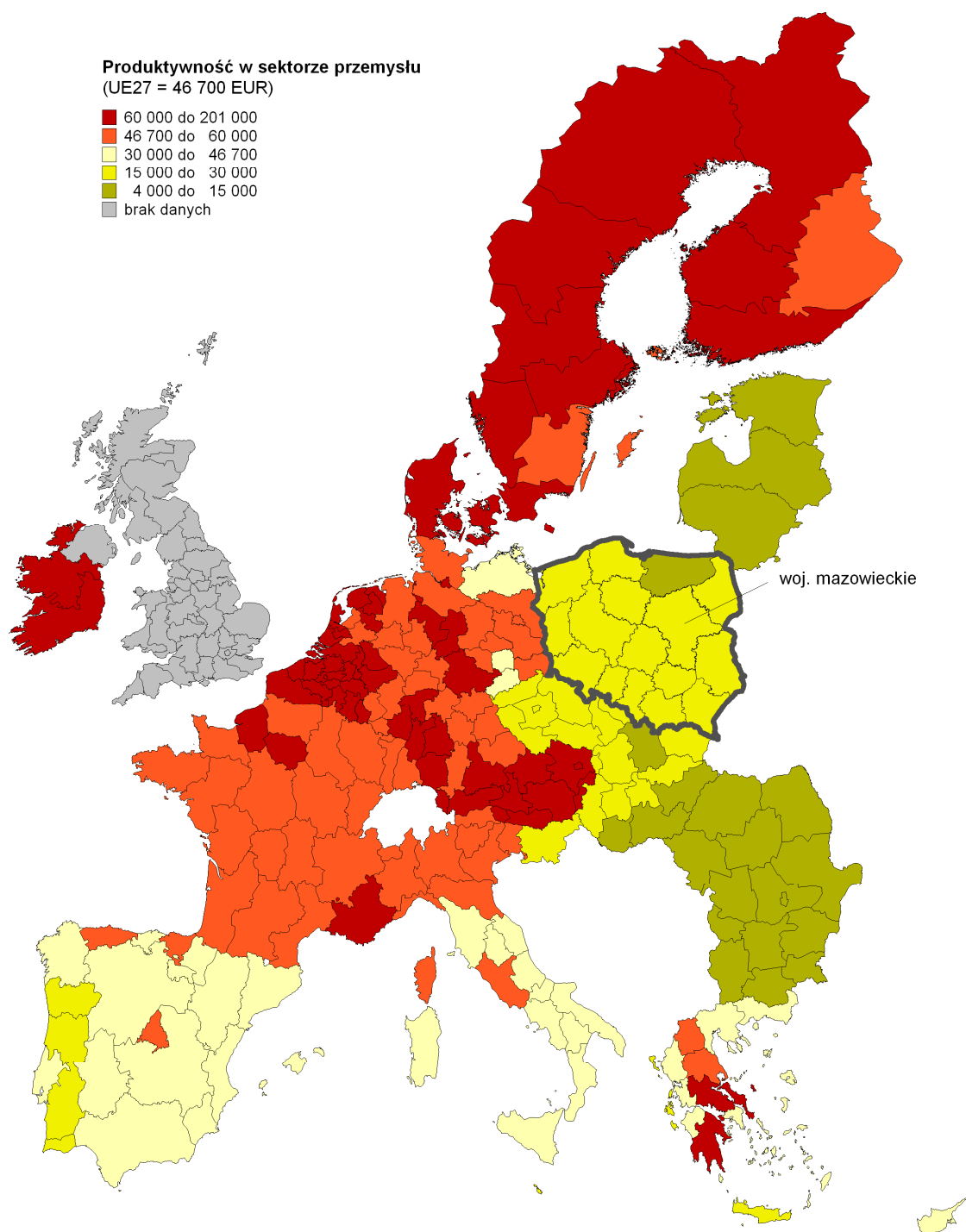
¹⁴⁶ NACE jest statystyczną klasyfikacją działalności gospodarczej we Wspólnocie Europejskiej. Sektory **A i B** – rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo, **C-E** – górnictwo, przemysł przetwórczy, wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną i gaz, dostawa wody, **F** – budownictwo, **G-I** – handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych i motocykli, dóbr osobistych i sprzętu gospodarstwa domowego, działalność związana z usługami hotelowymi i gastronomicznymi, transport i gospodarka magazynowa, **J** – pośrednictwo finansowe, **K** – rynek nieruchomości oraz inne rodzaje działalności gospodarczej (działalności związane z rynkiem komputerowym, badania i rozwój, badania opinii publicznej, reklama, architektura), **L-P** – działalność administracyjna i obrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenia społeczne, działalność związana z edukacją, służbą zdrowia i opieką społeczną, pozostała działalność usługowa, gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników, organizacje i zespoły eksterytorialne.

Tabela 26. Regionalna wartość dodana brutto przemysłu na jednego zatrudnionego w tym sektorze gospodarki w euro, w 2005 roku

Kraj	Region	Wartość dodana brutto na zatrudnionego (EUR)	Polskie regiony	Wartość dodana brutto na zatrudnionego (EUR)
Regiony najbardziej produktywne			ŚREDNIA POLSKI	17 753
HOLANDIA	Groningen	200 338	MAZOWIECKIE	21 448
IRLANDIA	Southern and Eastern	106 420	DOLNOŚLĄSKIE	20 916
BELGIA	Région de Bruxelles-Capitale/Brussels Hoofdstedelijk Gewest	99 931	ŚLĄSKIE	19 621
BELGIA	Prov. Brabant Wallon	97 156	OPOLSKIE	19 250
HOLANDIA	Zeeland	93 422	LUBUSKIE	18 935
SZWECJA	Övre Norrland	90 978	POMORSKIE	17 418
GRECJA	Stereia Ellada	88 291	MAŁOPOLSKIE	16 671
BELGIA	Prov. Antwerpen	88 053	WIELKOPOLSKIE	16 450
			ŚWIĘTOKRZYSKIE	16 206
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		21 448	PODLASKIE	16 114
			ŁÓDZKIE	15 916
ŚREDNIA UE27		46 692	ZACHODNIOPOMORSKIE	15 856
			KUJAWSKO-POMORSKIE	15 723
Regiony najmniej produktywne			LUBELSKIE	15 445
BUŁGARIA	Severen tsentralen	4142	PODKARPACKIE	15 132
BUŁGARIA	Yuzhen tsentralen	4193	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	14 826
BUŁGARIA	Severozapaden	4963		
BUŁGARIA	Severoiztochen	4978		
RUMUNIA	Nord-Est	6701		
BUŁGARIA	Yugozapaden	6937		
BUŁGARIA	Yugoiztochen	7116		
RUMUNIA	Nord-Vest	7972		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Mapa 34. Regionalna wartość dodana brutto przemysłu na jednego zatrudnionego w tym sektorze gospodarki w euro, w 2005 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

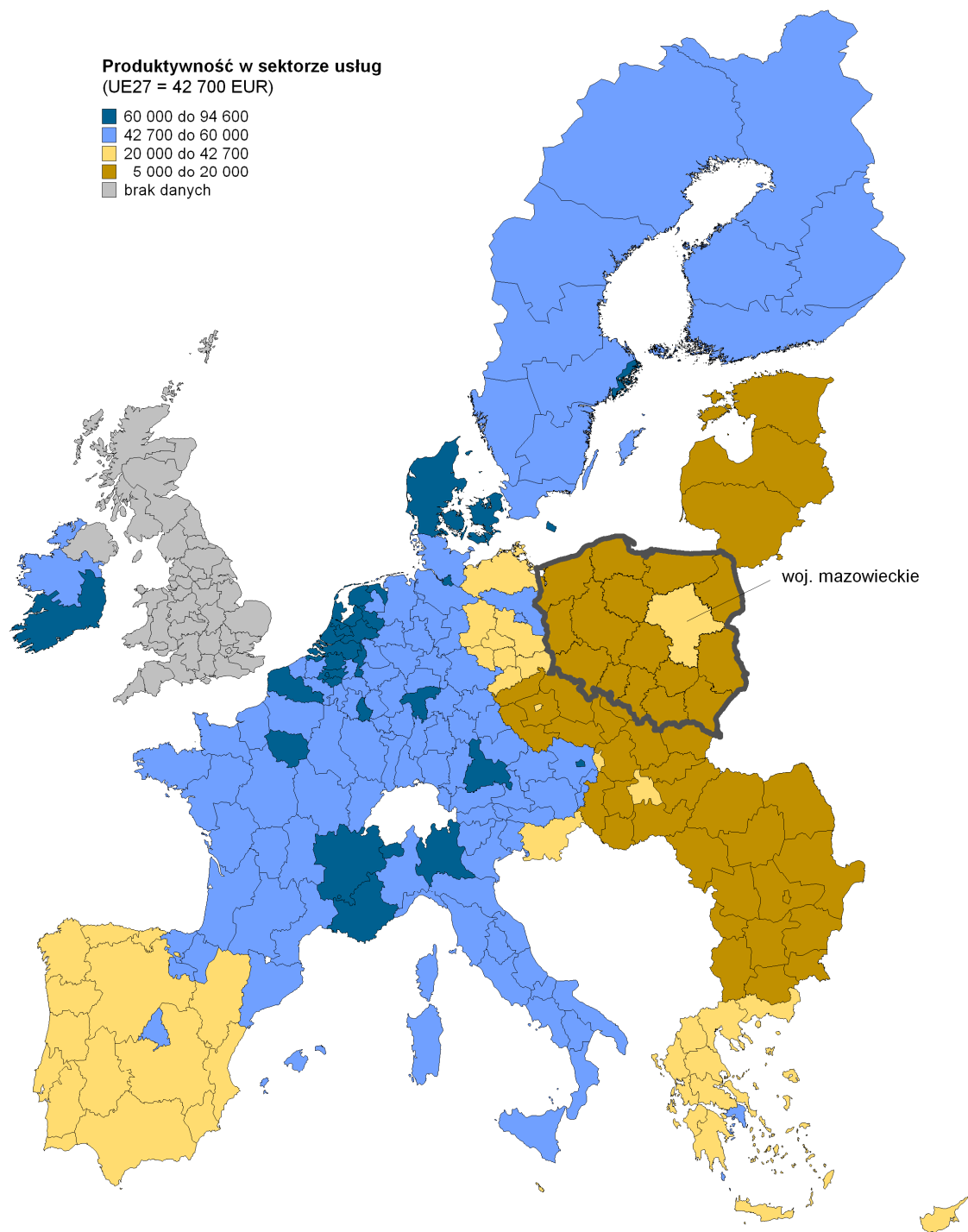
Najwyższą produktywnością w sektorach J i K charakteryzują się regiony w krajach Europy Zachodniej, szczególnie we Francji (wśród 25 najbardziej produktywnych regionów 19 to regiony francuskie), Irlandii i Luksemburgu. Średnia produktywność w tych regionach jest o około 45% wyższa niż średnia w UE. Regionami o najwyższej produktywności są: grecki Voreio Aigaio (159 861 euro), Southern and Eastern w Irlandii (143 812 euro), Luksemburg (139 480 euro), Korsyka (139 438 euro), Picardie (137 696 euro) i Auvergne (136 411) we Francji. W „starych” krajach członkowskich najniższą produktywność we wskazanych

Tabela 27. Regionalna wartość dodana brutto usług na jednego zatrudnionego w tym sektorze gospodarki w euro, w 2005 roku

Kraj	Region	Wartość dodana brutto na zatrudnionego (EUR)	Polskie regiony	Wartość dodana brutto na zatrudnionego (EUR)
Regiony najbardziej produktywne			ŚREDNIA POLSKI	19 716
LUKSEMBURG	Luxembourg (Grand-Duché)	94 583	MAZOWIECKIE	26 108
FRANCJA	Île-de-France	80 680	POMORSKIE	19 882
FRANCJA	Nord - Pas-de-Calais	80 680	ZACHODNIOPOMORSKIE	19 710
BELGIA	Région de Bruxelles-Capitale/Brussels Hoofdstedelijk Gewest	76 409	DOLNOŚLĄSKIE	19 056
HOLANDIA	Utrecht	75 282	WIELKOPOLSKIE	18 982
HOLANDIA	Noord-Holland	73 537	ŚLĄSKIE	18 960
IRLANDIA	Southern and Eastern	72 212	KUJAWSKO-POMORSKIE	18 417
HOLANDIA	Flevoland	69 702	MAŁOPOLSKIE	18 164
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		26 108	ŁÓDZKIE	18 155
ŚREDNIA UE27		42 648	OPOLSKIE	18 130
Regiony najmniej produktywne			WARMIŃSKO-MAZURSKIE	17 921
BUŁGARIA	Yuzhen tsentralen	5020	LUBUSKIE	17 873
BUŁGARIA	Severen tsentralen	5127	PODLASKIE	17 682
BUŁGARIA	Yugoiztochen	5329	ŚWIĘTOKRZYSKIE	17 461
BUŁGARIA	Severozapaden	5649	LUBELSKIE	17 413
BUŁGARIA	Severoiztochen	5713	PODKARPACKIE	16 730
BUŁGARIA	Yugozapaden	7373		
RUMUNIA	Nord-Est	9439		
RUMUNIA	Sud-Est	9543		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Mapa 35. Regionalna wartość dodana brutto usług na jednego zatrudnionego w tym sektorze gospodarki w euro, w 2005 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

sektorach charakteryzowały się regiony w północno-wschodnich Niemczech – Leipzig (63 763 euro), Sachsen Anhalt (67 155 euro) Dresden (69 090), Berlin (70 231 euro), Thüringen and Meckleburg-Vorpommern, regiony portugalskie – Centro (66 303 euro), Norte (66 525 euro), Lizbona (68 636 euro), Algarve (69 517 euro).

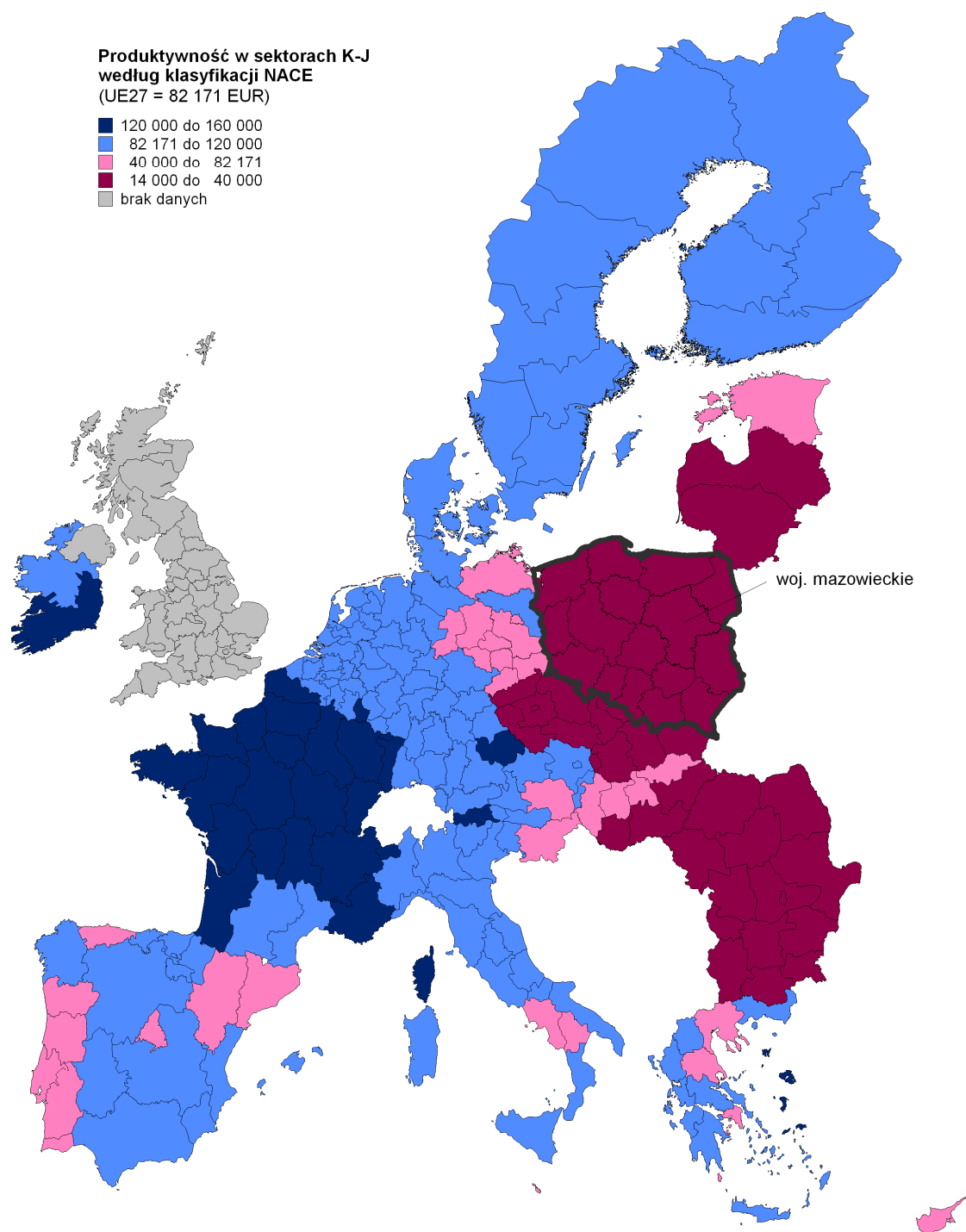
Produktywność we wszystkich regionach dwunastu nowych krajów członkowskich była poniżej średniej unijnej i wynosiła 35% tej średniej. Taki wynik świadczy o powolnym rozwoju tych sektorów gospodarki i ich stosunkowo niewielkim znaczeniu w gospodarkach tych regionów.

Tabela 28. Produktywność w sektorach J i K, według klasyfikacji NACE, w regionach NUTS-2 w 2005 roku

Kraj	Region	Wartość dodana brutto na zatrudnionego (EUR)	Polskie regiony	Wartość dodana brutto na zatrudnionego (EUR)
Regiony najbardziej produktywne			ŚREDNIA POLSKI	29 468
GRECJA	Voreio Aigaio	159 861	MAZOWIECKIE	34 350
IRLANDIA	Southern and Eastern	143 812	POMORSKIE	31 220
LUKSEMBURG	Luxembourg (Grand-Duché)	139 480	ZACHODNIOPOMORSKIE	31 052
FRANCJA	Corse	139 438	LUBELSKIE	30 413
FRANCJA	Picardie	137 696	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	30 363
FRANCJA	Auvergne	136 411	ŚLĄSKIE	28 913
FRANCJA	Limousin	133 708	OPOLSKIE	28 750
FRANCJA	Bourgogne	133 410	PODLASKIE	27 996
WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE		34 350	MAŁOPOLSKIE	27 554
ŚREDNIA UE27		82 171	DOLNOŚLĄSKIE	27 291
Regiony najmniej produktywne			LUBUSKIE	26 972
BUŁGARIA	Yugozapaden	14 282	ŁÓDZKIE	26 932
BUŁGARIA	Severoiztochen	19 285	KUJAWSKO-POMORSKIE	26 130
CZECHY	Moravskoslezsko	19 407	ŚWIĘTOKRZYSKIE	26 107
CZECHY	Severozápad	19 837	WIELKOPOLSKIE	25 345
RUMUNIA	Sud-Vest Oltenia	20 313	PODKARPACKIE	25 295
RUMUNIA	Bucuresti - Ilfov	20 372		
RUMUNIA	Sud - Muntenia	20 781		
BUŁGARIA	Yugoiztochen	21 444		

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

Mapa 36. Produktywność w sektorach J i K¹⁴⁷, według klasyfikacji NACE, w regionach NUTS-2 w 2005 roku

Źródło: Opracowanie MBPR na podstawie danych Eurostat

We wskazanej grupie najwyższą produktywnością na 1 zatrudnionego charakteryzowały się Cypr (79 464 euro), węgierskie regiony: Nugat-Dunantul (59 422 euro), Kozep-Magyarország (49 374 euro) i Malta (46 708 euro) oraz Słowenia (44 806 euro) i Estonia (41 569 euro). Regiony o najniższej produktywności to regiony bułgarskie: Yugoozapaden

¹⁴⁷ NACE jest statystyczną klasyfikacją działalności gospodarczej we Wspólnocie Europejskiej. J – pośrednictwo finansowe, K – rynek nieruchomości oraz inne rodzaje działalności gospodarczej (działalności związane z rynkiem komputerowym, badania i rozwój, badania opinii publicznej, reklama, architektura).

(14 282 euro), Severoiztochen (19 285), czeskie: Moravskoslezsko (19 407), Severozapad (19 837) oraz rumuńskie: Sud-Vest (20 313), Bucuresti (20 372), Sud (20781).

Województwo mazowieckie na tle wszystkich europejskich regionów nie wypada korzystnie pod względem badanego wskaźnika. Produktywność w badanych sektorach była bowiem ponad 2-krotnie niższa od średniej unijnej (82 170 euro). Na tle kraju województwo mazowieckie z wynikiem 34 350 euro zajęło pierwszą pozycję.

W latach 2001-2004 w województwie mazowieckim następował spadek produktywności w sektorach J i K (z 33 453 euro do 28 297 euro), natomiast w latach 2004-2005 nastąpił znaczny wzrost produktywności w wymienionych sektorach i przekroczył on poziom z 2001 roku (34 350 euro). Spadek produktywności (z 27 576 do 24 950 euro) w latach 2001-2004, a następnie jej znaczny wzrost na przełomie lat 2004-2005 (do poziomu 29 547) był również charakterystyczny dla Polski.

WNIOSKI

Przeprowadzona analiza wybranych wskaźników społeczno-gospodarczych wskazuje na dominującą pozycję województwa mazowieckiego w Polsce. Jednocześnie, w zestawieniu z najwyższej rozwiniętymi regionami Unii Europejskiej, region zajmuje odległe miejsce.

Władze samorządowe, dostrzegając potrzeby rozwojowe województwa i dystans je dzielący od najbogatszych regionów Unii Europejskiej, sporządziły w 2006 roku dokument pn. *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020 (aktualizacja)*, w którym określono wizję regionu jako konkurencyjnego w układzie europejskim i globalnym, a za cel nadrzędny przyjęto *wzrost konkurencyjności gospodarki i równoważenie rozwoju społeczno-gospodarczego w regionie* jako podstawę poprawy jakości życia mieszkańców¹⁴⁸.

Z punktu widzenia przyszłej pozycji województwa mazowieckiego na gospodarczej mapie Unii Europejskiej wyjątkowego znaczenia nabiera wykorzystanie wiedzy z monitoringu przekształceń społeczno-gospodarczych jako narzędzia wspomagającego zarządzanie strategiczne regionem. Podsumowaniem analizy wskaźnikowej, dokonanej w opracowaniu, jest *Tabela 29*, zestawiająca dane dla województwa, Polski i Unii Europejskiej.

Tabela 29. Podsumowanie wartości poszczególnych wskaźników dla województwa mazowieckiego.

Wskaźnik	Wartość dla województwa mazowieckiego	Średnia Polski	Średnia UE
WYBRANE CZYNNIKI KONKURENCYJNOŚCI			
Potencjał demograficzny			
Zmiana liczby ludności w latach 2004-2006 (%)	1,73	-1,28	4,6
Przyrost naturalny w 2004 roku (%)	-0,6	-0,2	b.d.
Dzietność kobiet w 2006 roku	1,31	1,26	b.d.
Obciążenie demograficzne	44,5	43,5	48,9

¹⁴⁸ *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020 (aktualizacja)*, Warszawa 2006, s. 37.

Kapitał ludzki			
Udział osób z wyższym wykształceniem w grupie wiekowej 25-64 lata w 2006 roku (%)	25,6	17,0	22,4
Udział osób dorosłych uczestniczących w kształceniu ustawicznym w grupie wiekowej 25-64 lata w 2006 roku (%)	6,1	4,4	9,3
Rynek pracy			
Poziom zatrudnienia w 2007 roku (%)	57,1	53,2	56,1
Stopa bezrobocia w 2004 roku (%)	14,6	19,5	8,9
Stopa bezrobocia w 2007 roku (%)	9,1	9,9	7,2
Stopa bezrobocia długookresowego w 2007 roku (%)	43,7	50,9	43,0
Innowacyjność			
Łączne nakłady na działalność badawczo-rozwojową w % PKB w 2005 roku	1,1	0,41	1,83
Liczba wniosków patentowych zgłoszonych do EPO na mln mieszkańców w 2003 roku	3,48	1,85	92,8
Udział osób zatrudnionych w sektorze B&R w 2005 roku	1,71	0,73	1,45
Sfera gospodarcza			
Godzinny koszt pracy na pracownika w EUR w 2004 roku (NUTS-1)	5,72	4,62	20,2
Nakłady inwestycyjne w przemyśle w EUR na pracownika w 2005 roku	5,7	3,8	7,32
Udział zatrudnionych w rolnictwie w zatrudnionych ogółem w 2007 roku (%)	11,04	16,1	6,04
Udział zatrudnionych w przemyśle w zatrudnionych ogółem w 2007 roku (%)	25,01	30,6	27,52
Udział zatrudnionych w usługach w zatrudnionych ogółem w 2007 roku (%)	63,95	53,3	66,44
Dochody gospodarstw domowych			
Dochody pierwotne w euro per capita w 2005 roku	5980	3851	15 111
Dochody dyspozycyjne w euro per capita w 2005 roku	5225	3926	13 405
Infrastruktura społeczna			
Liczba łóżek szpitalnych przypadających na 100 tys. mieszkańców w 2006 roku	554	583	652
Liczba lekarzy przypadających na 100 tys. mieszkańców w 2006 roku	257	212	323

Liczba dentyistów przypadających na 100 tys. mieszkańców w 2006 roku	28	34	59
Infrastruktura transportowa i dostępność komunikacyjna			
Średnia gęstość sieci drogowej na 100 km ² w 2006 roku	140,72	125,33	139
Średnia gęstość sieci autostrad na 100 km ² w 2006 roku	0,00	0,24	2,82
Średnia gęstość sieci kolejowej na 100 km ² w 2006 roku	4,99	7,32	5,76
Liczba odprawionych pasażerów w portach lotniczych w mln w 2006 roku	8,12	0,9	6,4
Wskaźnik mobilności lotniczej ludności w 2006 roku	1,6	0,4	1,9
POZYCJA KONKURENCYJNA			
Produkt krajowy brutto			
PKB w PPS per capita w 2006 roku	19 700	12 400	23 600
PKB w EUR per capita w 2006 roku	11 400	7 100	23 600
Zmiana PKB w PPS per capita w latach 1995-2006	146	94	61
Produktywność			
GVA per capita ogółem w 2005 roku w EUR	21 847	15 166	42 038
GVA na zatrudnionego w rolnictwie w 2005 roku w EUR	5163	4104	22 850
GVA na zatrudnionego w przemyśle w 2005 roku w EUR	21 448	17 753	46 692
GVA na zatrudnionego w usługach w 2005 roku w EUR	26 108	19 716	42 648
GVA na zatrudnionego w sektorze NACE K to J w 2005 roku w EUR	34 350	29 468	82 171

Źródło: Opracowanie MBPR

Badania wartości poszczególnych wskaźników oraz tendencji ich zmian w przeszłości pokazują szeroki obraz województwa i trendów w nim zachodzących. Umożliwiają również identyfikację potencjalnych przewag konkurencyjnych regionu oraz pola wymagające niezbędnych zmian.

Atutami województwa są:

- wysokie dodatnie saldo migracji ludności,
- niska stopa obciążenia demograficznego,
- wysoki udział osób z wyższym wykształceniem w grupie wiekowej 25-64 lata,

- ponadprzeciętny poziom zatrudnienia ludności,
- szybki spadek bezrobocia,
- wysoki poziom zatrudnienia w usługach,
- względnie niska stopa bezrobocia długoterminowego,
- ponadprzeciętny udział osób zatrudnionych w sektorze B&R,
- niski godzinny koszt pracy na pracownika,
- dobrze rozwinięta sieć połączeń drogowych niskiej klasy,
- lokalizacja największego w Polsce międzynarodowego portu lotniczego,
- bardzo wysoka dynamika wzrostu gospodarczego,
- względnie najwyższa produktywność sektora usług.

Potencjalnymi **barierami rozwoju** są:

- ujemny przyrost naturalny, niski wskaźnik dzietności kobiet,
- względnie niski udział osób dorosłych uczestniczących w kształceniu ustawicznym,
- względnie wysoka stopa bezrobocia, szczególnie na terenach rolniczych,
- wysoki poziom zatrudnienia w rolnictwie,
- względnie niski poziom zatrudnienia w przemyśle,
- niskie nakłady na działalność badawczo-rozwojową (szczególnie niskie nakłady przedsiębiorstw prywatnych),
- niska liczba wniosków patentowych zgłaszanych do EPO,
- niewydolna i słabo rozwinięta infrastruktura społeczna (mała liczba łóżek szpitalnych i lekarzy przypadających na 100 tys. mieszkańców),
- mała gęstość i niska jakość sieci kolejowej, przestarzały tabor,
- brak infrastruktury drogowej najwyższej klasy oraz obwodnic miast,
- niska produktywność sektora rolniczego,
- niska wartość PKB per capita (szczególnie w przeliczeniu na walutę euro).

Województwo mazowieckie nie jest w stanie konkurować z najbogatszymi regionami Unii Europejskiej. Celem realnym jest uzyskanie pozycji lidera wśród regionów w Europie Środkowo-Wschodniej. Należy zaznaczyć, że **pozycja konkurencyjna województwa jest silnie uzależniona od szybkości rozwoju metropolii warszawskiej**. Według raportu OECD, Obszar Metropolitalny Warszawy był w latach 1995-2005 najszybciej rozwijającym się tego typu obszarem na świecie. Stanowi to podstawę do uznania zasadności przyjętych założeń jako realistycznych do spełnienia.

Województwo mazowieckie wydaje się być w stosunkowo dobrej sytuacji, zarówno pod względem zmian liczby ludności, jak i struktury demograficznej. W długim okresie niski wskaźnik urodzeń prowadzi będzie jednak do podniesienia średniego wieku mieszkańców oraz zwiększenia liczebności osób w wieku poprodukcyjnym. Nakłady samorządów z tytułu finansowania usług dla tej grupy ludności będą musiały zostać podniesione, co przy jednoczesnym zmniejszeniu wpływów podatkowych z podatków od osób fizycznych może wywołać napięcia budżetowe. Równoległe **malejący udział osób młodych w społeczności lokalnej może przyczynić się do obniżenia kapitału ludzkiego i intelektualnego regionu, zmniejszając tym samym jego atrakcyjność i konkurencyjność międzynarodową**.

Jednym z atutów województwa mazowieckiego jest duży potencjał akademicki i naukowy. **Społeczeństwo regionu jest coraz lepiej wykształcone**, o czym świadczy wysoki i rosnący procent osób z wyższym wykształceniem. W ostatnich latach popularnością cieszyły się zwłaszcza kierunki humanistyczne, a także ekonomiczne i społeczne. Jednocześnie zaobserwowano spadek liczby studentów na kierunkach technicznych, którzy w przyszłości będą stanowić zaplecze kadrowe generujące i przyswajające nowe rozwiązania technologiczne. Malejąca liczba absolwentów kierunków technicznych nie sprzyja możliwościom rozwoju przemysłów innowacyjnych w regionie.

Województwo wypada również znacznie gorzej pod względem stałego podnoszenia kwalifikacji pracowników regionu. Procent osób uczestniczących w okresowych kursach i szkoleniach jest zdecydowanie niższy od średniej Unii Europejskiej. **Gwałtowny rozwój nowoczesnych technologii powoduje, że zdobyte wykształcenie ulega dosyć szybkiej dezaktualizacji**. Istnieje zatem wysokie prawdopodobieństwo, że osoby posiadające obecnie wystarczające kwalifikacje za kilka czy kilkanaście lat będą miały trudności z utrzymaniem się na rynku pracy, jeśli nie będą się rozwijać i uzupełniać swoich kwalifikacji.

Województwo mazowieckie, mimo iż należy do najbardziej innowacyjnych województw w Polsce, zajmuje odległą pozycję wśród pozostałych regionów europejskich. **Wysoki poziom zatrudnienia w sektorach prorozwojowych nie przekłada się jednocześnie na ilość wniosków patentowych**, zgłaszanych do Europejskiego Biura Patentowego. Stworzenie odpowiednich warunków formalno-prawnych, zachęcających przedsiębiorstwa do współpracy z jednostkami badawczymi i instytucjami publicznymi, mogłoby stać się źródłem przyspieszonego postępu technologicznego województwa i tym samym przyczynić się do zwiększenia konkurencyjności regionu.

Położenie województwa mazowieckiego w europejskim i krajowym systemie transportowym przesądza o pierwszorzędym znaczeniu transportu jako głównego czynnika rozwoju przestrzennego regionu. Jednocześnie wartość wskaźników gęstości dróg i linii kolejowych odpowiada zaledwie średnim wartościom w Unii Europejskiej. **Brak autostrad, dróg ekspresowych oraz linii kolei wysokich prędkości, włączających województwo w sieć szybkich europejskich korytarzy transportowych, znacznie obniża dostępność komunikacyjną regionu, a tym samym jego konkurencyjność**. Wobec powyższego niezmiernie ważna jest rozbudowa dróg najwyższej klasy, a także poprawa jakości i prędkości oferowanych połączeń kolejowych.

Badanie dostępu do opieki medycznej uwydatnia, że dostępność ta w województwie mazowieckim jest znacznie gorsza nie tylko od regionów Europy Zachodniej w krajach tzw. starej piętnastki, lecz również od regionów w grupie nowych członków UE – Czech, Słowacji, Węgier i Rumunii. Dobry dostęp do opieki zdrowotnej jest elementem atrakcyjności danego regionu, z uwagi na długoterminowe korzyści społeczne i gospodarcze. W słabiej rozwiniętych regionach niedoskonałości systemów ochrony zdrowia mogą być barierą dla ich rozwoju.

Województwo mazowieckie jest znacznie bardziej konkurencyjne pod względem kosztów pracy od regionów Europy Północnej i Zachodniej (koszty pracy w województwie 4-krotnie niższe od średniej europejskiej) i porównywalne do kosztów pracy w pozostałych regionach Europy Środkowo-Wschodniej. **Względnie niskie koszty pracy mogą stanowić zachętę dla inwestycji cechujących się wysoką pracochłonnością, natomiast nie wpłyną znacząco na przedsięwzięcia innowacyjne, w szczególności te z grupy przemysłów high-tech**.

Mazowsze to jeden z najwyżej rozwiniętych gospodarczo regionów Europy Środkowo-Wschodniej i jednocześnie najlepiej rozwinięte województwo Polski. Wartość PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca, wyrażona w standardzie siły nabywczej, w 2006 roku, wynosiła 84% średniej Unii Europejskiej. W walucie euro było to 48%. Odpowiada to 186 pozycji wśród 268 regionów UE. Województwo mazowieckie należy jednocześnie do najdynamiczniej rozwijających się regionów UE. W latach 1995-2006 rozwijało się ono w tempie 8,5% rocznie. Szybciej rozwijały się tylko regiony państw bałtyckich – Litwy, Łotwy i Estonii oraz region miasta Bukareszt (Rumunia). Obserwuje się jednocześnie rosnący dystans w poziomie rozwoju gospodarczego, dzielący województwo mazowieckie od reszty polskich województw. Wartość PKB na mieszkańca województwa wynosiła w 2006 roku 160% średniej Polski.

Województwo mazowieckie stoi przed bardzo trudnym zadaniem, jakim jest **przezwyciężenie dysproporcji wewnątrzregionalnych**. Obok aglomeracji warszawskiej¹⁴⁹, silnie wpływającej na cały obszar województwa, występują tu obszary o bardzo niskim stopniu rozwoju. Warszawa jest ośrodkiem napędzającym gospodarkę regionu. W III Raporcie Kohezyjnym miasto zostało zaliczone do silnych ośrodków miejskich spoza rdzenia europejskiego, zaś z badań przeprowadzonych przez OECD wynika, że w latach 1995-2005 w Warszawie nastąpił najszybszy wzrost PKB per capita pośród regionów metropolitalnych. Obszar Metropolitalny Warszawy skupia większość podmiotów gospodarczych regionu oraz przyciąga zagranicznych inwestorów i międzynarodowe koncerny lokujące w Polsce swój kapitał. Jednocześnie wymogi poszczególnych inwestycji sprawiają, że część z nich przenoszona jest na tereny podmiejskie, coraz bardziej oddalone od ścisłego centrum. Stanowi to podstawę rozwoju obszarów dobrze skomunikowanych z obszarem centralnym, jakim jest Warszawa.

W celu **zapobiegania rosnącej polaryzacji gospodarczej** i niwelowaniu różnic w poziomie rozwoju gospodarczego poszczególnych części województwa, a także przeciwdziałania negatywnym tendencjom zaobserwowanym w społeczeństwie i gospodarce regionu, trzeba podjąć działania, które umożliwią jego długofalowy rozwój oraz przyczynią się do podniesienia jego innowacyjności i konkurencyjności. Do najważniejszych zadań należy zaliczyć:

- wprowadzenie zasad polityki prorodzinnej,
- zwiększenie odsetka osób pracujących,
- promocję kierunków technicznych wśród studentów,
- podniesienie nakładów na działalność badawczo-rozwojową,
- promowanie współpracy instytutów badawczych z sektorem prywatnym,
- rozbudowę infrastruktury drogowej (podstawowych dróg ekspresowych i autostradowych łączących największe ośrodki regionu), kolejowej i lotniczej (budowa drugiego międzynarodowego portu lotniczego),
- poprawę dostępu do opieki zdrowotnej.

Należy podkreślić, że o atrakcyjności regionu decydują również czynniki nieujęte w opracowaniu, takie jak:

- system podatkowy (koszty pozapłacowe, podatki bezpośrednie i pośrednie, system kontroli skarbowej itp.),
- system prawny (przepisy prawa handlowego, efektywność wymiaru sprawiedliwości),

¹⁴⁹ *Plan Zagospodarowanie Przestrzennego Województwa Mazowieckiego*, Samorząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa 2004, Mapa 25 Obszary problemowe polityki przestrzennej s. 58.

- zawody kreatywne (liczba zatrudnionych i miejsc pracy oraz przestrzenne ich rozmieszczenie),
- poziom rozwoju infrastruktury kulturalnej i rozrywkowej,
- kapitał społeczny (zaufanie społeczne, zdolność do działań grupowych),
- dostępność terenów inwestycyjnych.

System podatkowy państwa jest jednym z głównych elementów branych pod uwagę przy podejmowaniu decyzji o lokowaniu inwestycji. Prostota systemu, a także wysokość stawek podatkowych warunkuje bowiem koszty inwestycji, a także koszty prowadzenia bieżącej działalności gospodarczej. Przyjęte rozwiązania na szczeblu krajowym w tym zakresie wpływają na konkurencyjność wszystkich polskich regionów.

Atrakcyjny, dobrze funkcjonujący region musi posiadać również przejrzysty i wydajny system prawny, pozwalający szybko eliminować nierzetelnych kontrahentów i skutecznie egzekwować zaległe należności. Efektywność wymiaru sprawiedliwości jest niezwykle istotna we wszelkiego typu kontaktach biznesowych. Świadomość nieuchronności konsekwencji niewywiązywania się z umów biznesowych zwiększa zaufanie przedsiębiorców względem siebie, usprawniając ich funkcjonowanie i zwiększając możliwości działania.

Pozycja gospodarcza regionu oraz dobrobyt jego mieszkańców zależy również od posiadania i zdolności do przyciągania wysoko wykwalifikowanej kadry, zdolnej do absorpcji i komercyjnego wykorzystania osiągnięć naukowych – tzw. klasy kreatywnej. Według Richarda Florydy (twórcy pojęcia klasy kreatywnej), to właśnie ludzie przyciągają inwestorów i wielki biznes, a tradycyjne instrumenty zachęcające do lokalizacji inwestycji są coraz mniej skuteczne. Należy podkreślić wagę powiązań sieciowych oraz otwarcia na wdrażanie nowych rozwiązań. W ośrodkach, gdzie koncentruje się duża liczba miejsc pracy w zawodach kreatywnych gospodarka wzrasta, powstają lub lokalizują swoje siedziby firmy high-tech, rośnie zatrudnienie i populacja. Miejsca omijane przez utalentowanych ludzi przeżywają gospodarczą stagnację lub upadają.

Coraz wyraźniej podkreślanym czynnikiem konkurencyjności regionalnej jest stopień rozwoju infrastruktury kulturalnej i rozrywkowej. W niektórych przypadkach kultura i rozrywka staje się kołem napędowym rozwoju gospodarczego. Elementami sprzyjającymi rozwojowi usług kulturalnych są: wysoki poziom architektury, jakość przestrzeni publicznej, dobra kultura, sztuki, zabytki. Szeroko dostępna i atrakcyjna oferta kulturalna wpływa bowiem na podniesienie jakości życia mieszkańców oraz jest magnesem przyciągającym elity gospodarcze i społeczne. Propagowana kultura determinuje również sposoby zachowania jednostek, popularyzuje wzorce postępowania, czym może wpływać na efektywność i motywację osób do pracy.

Wśród czynników determinujących rozwój gospodarczy wymienia się również kapitał społeczny, odzwierciedlający wzajemne relacje społeczne oraz zaufanie jednostek względem siebie. Społeczność cechująca się wysokim kapitałem społecznym odznacza się chęcią i umiejętnością współpracy w obrębie grup i organizacji w celu realizacji własnych interesów. Osoby obdarzają się również wzajemnym zaufaniem, kierują się podobnymi normami postępowania, względem siebie są lojalni i słowni. Takie społeczności mogą czerpać dodatkowe korzyści ekonomiczne i społeczne poprzez eliminację wzajemnej nieufności i pogłębienie współpracy. W związku z powyższym kapitał społeczny jest zaliczany do pozaekonomicznych źródeł rozwoju gospodarczego.

Streszczenie

Niniejsze opracowanie prezentuje wybrane wyniki badań prowadzonych w MBPR przez Zespół Studiów i Analiz, które pozwalają na ukazanie pozycji województwa mazowieckiego na tle innych regionów Unii Europejskiej. Wybór czynników do analizy był uzależniony od dostępności porównywalnych danych. Badania wykonano na podstawie danych Eurostatu na poziomie regionalnym NUTS-2. Analizowanymi czynnikami były: potencjał demograficzny, kapitał ludzki, rynek pracy, innowacyjność regionu, opieka zdrowotna, dochody ludności, infrastruktura transportowa i dostępność komunikacyjna. Ogólny poziom rozwoju został zobrazowany za pomocą syntetycznego wskaźnika mierzącego – dochodu narodowego brutto (PKB) na 1 mieszkańca.

Choć województwo mazowieckie cechuje się najwyższymi wskaźnikami rozwojowymi w Polsce, musi sprostać wielu wyzwaniom cywilizacyjnym. Staje przy tym w obliczu konkurencji ze strony innych regionów o podobnym i wyższym poziomie rozwoju na płaszczyźnie ekonomicznej i społecznej. Regiony te są równocześnie partnerami województwa, w związku z czym realizacja własnych celów województwa powinna odbywać się we współpracy zarówno z bezpośrednim otoczeniem, jak też sąsiednimi państwami i instytucjami europejskimi.

Województwo jest w stosunkowo dobrej sytuacji, zarówno pod względem zmian liczby ludności, jak i struktury demograficznej. Do atutów województwa mazowieckiego zalicza się duży potencjał akademicki i naukowy oraz wysoki stopień wykształcenia ludności. Niestety, nie przekłada się to na lokatę Mazowsza w Europie pod względem rozwoju technicznego i technologicznego. Pomimo iż należy ono do najbardziej innowacyjnych województw w Polsce, zajmuje odległą pozycję wśród regionów europejskich. Niskie nakłady na działalność badawczo-rozwojową (szczególnie ze strony przedsiębiorstw prywatnych) nie sprzyjają generowaniu innowacji. Region plasuje się nisko pod względem zgłoszonych patentów. Pomimo zwornikowego położenia regionu w europejskim i krajowym systemie transportowym, województwo mazowieckie posiada niewystarczającą dostępność transportową. W celu poprawy pozycji konkurencyjnej województwa w tym zakresie zachodzi potrzeba stworzenia sieci dróg najwyższej klasy, poprawy jakości połączeń kolejowych oraz budowy centralnego lotniska dla Polski.

Województwo mazowieckie w porównaniach z najbogatszymi regionami Unii Europejskiej wypada najczęściej niekorzystnie. Sytuacja województwa jest natomiast znacznie lepsza w porównaniu do regionów znajdujących się w nowych państwach członkowskich UE. Realnym celem wydaje się zatem być konkurowanie z innymi regionami środkowo-wschodniej części Unii Europejskiej w celu uzyskania wśród nich pozycji lidera. Należy zaznaczyć, że pozycja konkurencyjna województwa jest silnie uzależniona od szybkości rozwoju aglomeracji warszawskiej. Według raportu OECD, Obszar Metropolitalny Warszawy był w latach 1995-2005 najszybciej rozwijającym się tego typu obszarem na świecie.

Abstract

The goal of the paper is to present the results of an analysis of the Mazovian Voivodeship undertaken by the Team of Studies and Analyses in the Mazovian Office for Regional Planning. The study serves to present the region's situation in comparison with other parts of the European Union. The analysis was based on Eurostat data on the NUTS-2 level. The aspects analyzed were chosen according to their availability and comparability. Among them were demographic potential, human capital, the labor market, regional innovativeness, health-care, incomes, transport infrastructure and accessibility. The general level of development is illustrated by the aggregate indicator of gross domestic product (GDP) per capita.

Although the Mazovian Voivodeship has the highest development indicators in Poland, it needs to face many challenges resulting from the progress of civilization. At the same time it is faced with competition from other regions of a similar or higher level of economic and social development. These regions are also the voivodeship's partners, hence its own goals need to be pursued in cooperation with its neighbors, nearby countries and European institutions.

The voivodeship is in a relatively good situation from the point of view of population quantity and structure. Among its strengths is a large scholarly and scientific potential and a well educated population. Unfortunately, this is not reflected in Mazovia's position in Europe from the point of view of technical and technological development. Although it belongs to the most innovative regions in Poland, Mazovia ranks low in European rankings. Low expenditure on research and development (particularly from the private sector) do not help in producing innovations. The region ranks low also from the point of view of the number of patents. Despite the concentric localization in the European and national transportation system, the voivodeship is insufficiently accessible. In order to improve the region's competitiveness in this aspect, railroad links need to be improved and highways built along with a central Polish airport.

The Mazovian Voivodeship usually ranks low in comparison with the richest regions of the European Union. A more realistic goal is therefore competition with the remaining regions of Central Europe in order to gain the position of a leader among them. It should not be forgotten that the region's position from the point of view of competitiveness depends largely on the speed of development of the Warsaw agglomeration. According to an OECD report, the Polish capital and its surroundings were the agglomeration characterized by the fastest development in 1995-2005.

Słowniczek

BIZ – bezpośrednie inwestycje zagraniczne to lokaty kapitału dokonywane poza granicami kraju osiedlenia inwestora dla podjęcia tam działalności gospodarczej od podstaw lub nabycia praw własności do istniejącego przedsiębiorstwa w skali umożliwiającej bezpośredni udział w zarządzaniu.

Dostępność komunikacyjna – czas i koszt pokonania oporu przestrzeni. Można ją zmierzyć, oceniając dostępność dowolnego miejsca na podstawie czasu, jakiego wymaga dotarcie do najbliższego węzła transportowego (wjazd na autostradę, stacja kolejowa, port itd.).

EPO (The European Patent Office) – Europejski Urząd Patentowy; organ wykonawczy Europejskiej Organizacji Patentowej, powołanej na mocy Konwencji o udzielaniu patentów europejskich. Rozpatruje wnioski patentowe zgłaszane przez podmioty działające w UE.

EURUDICE – sieć informacji o edukacji w Europie, istnieje od 1980 roku, a od 1995 roku jest częścią programu Sokrates. Składa się z biur krajowych, utworzonych przez ministerstwa edukacji poszczególnych krajów i z biura europejskiego utworzonego przez Komisję Europejską (Dyrekcja Generalna ds. Edukacji i Kultury). EURUDICE, pracując dla twórców polityki edukacyjnej i świata edukacji, przygotowuje publikacje opisowe i analizy systemów edukacji, studia porównawcze na tematy będące przedmiotem zainteresowania UE i wskaźniki dotyczące różnych poziomów edukacji.

Europejski Pentagon (pięciokąt) – termin używany w odniesieniu do Centralnego obszaru Europy, stanowiącego 14% jej terytorium, zamieszkałego przez 32% jej ludności i wytwarzającego 46% europejskiego PKB. Wierzchołki pięciokąta stanowią: Paryż, Mediolan, Monachium, Hamburg i Londyn.

Eurostat (European Statistical Office) – Europejski Urząd Statystyczny zajmujący się sporządzaniem prognoz i analiz statystycznych, dotyczących obszaru Unii Europejskiej oraz koordynowaniem i monitorowaniem prac narodowych urzędów statystycznych w celu unifikacji stosowanych metod badań, a także konsolidowaniem statystyk krajowych państw członkowskich.

Gospodarka oparta na wiedzy – gospodarka, którą cechuje szybki rozwój dziedzin związanych z przetwarzaniem informacji i rozwojem nauki, głównie gałęzi przemysłu zaliczanych do tzw. wysokiej techniki, a także technik i usług społeczeństwa informacyjnego.

GUS (Główny Urząd Statystyczny) – organ administracji państwowej zajmujący się zbieraniem, przetwarzaniem i publikowaniem danych statystycznych, dotyczących większości dziedzin życia publicznego i gospodarczego.

GVA (Gross Value Added – wartość dodana brutto) – wartość produktów (wyrobów i usług) wytworzona przez jednostki rynkowe i nierynkowe, pomniejszona o zużycie pośrednie poniesione w związku z jej wytworzeniem.

Innowacyjność – zdolność gospodarki do przekształcania nowych możliwości w nowe idee i wprowadzania ich do praktycznego zastosowania.

Komisja Europejska – instytucja Unii Europejskiej. Zadaniem KE jest reprezentowanie i ochrona wspólnych interesów całej UE. Posiada inicjatywę ustawodawczą, zarządza i realizuje politykę i budżet UE, egzekwuje prawo wspólnotowe (razem z Trybunałem Sprawiedliwości) oraz reprezentuje Unię Europejską na arenie międzynarodowej.

NACE (Nomenclature statistique des Activités économiques dans la Communauté Européenne) – Europejska Klasyfikacja Działalności Gospodarczej, zwiększa ona porównywalność klasyfikacji, a tym samym statystyk krajowych, wspólnotowych i międzynarodowych. Klasyfikacja obejmuje 4 poziomy oznaczone kilkucyfrowym kodem alfabetycznym lub numerycznym – sekcje, działy, grupy i klasy.

NUTS – Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych, kategoryzacja jednostek terytorialnych państw członkowskich Unii Europejskiej opracowana przez Urząd Statystyczny Unii Europejskiej (Eurostat) we współpracy z urzędami statystycznymi państw członkowskich, klasyfikacja ma zastosowanie w procesie zbierania, harmonizacji i udostępniania danych statystyk regionalnych krajów UE. NUTS dzieli Polskę na terytorialne, hierarchicznie powiązane jednostki na pięciu poziomach, z czego 3 określane jako poziomy regionalne, 2 jako poziomy lokalne.

PKB – produkt krajowy brutto to podstawowy wskaźnik ekonomiczny, służący do pomiaru poziomu rozwoju gospodarczego. Jego zmiany obrazują szybkość rozwoju gospodarczego obszaru, z którego pobierane były dane do jego pomiaru. Wskaźnik ten wykorzystuje się w porównaniach poziomu rozwoju gospodarczego krajów oraz jednostek administracyjnych wewnątrz nich. W pewnym uproszczeniu można powiedzieć, że produkt krajowy brutto to suma wartości produkcji wytworzonej przez wszystkie czynniki wytwórcze zlokalizowane na wyznaczonym obszarze, niezależnie od tego, kto jest ich właścicielem. Wśród nich są zarówno przedsiębiorstwa i instytucje publiczne, jak i firmy prywatne.

PPS (Purchasing Power Standards) – Standard Siły Nabywczej – oblicza się go w celu wyeliminowania różnic cen poszczególnych grup artykułów i usług występujących w różnych miejscach ich sprzedaży. Umożliwia to rzeczywiste porównanie wielkości i wartości produkcji poszczególnych obszarów względem siebie.

Realny PKB – w przeciwieństwie do nominalnego PKB, liczony jest w cenach stałych, istniejących w jednym z okresów, zwanych okresem bazowym. W ten sposób niwelacji podlega proces zmian cen w czasie (tj. inflacji). W odróżnieniu od realnego, nominalny PKB mierzony jest w cenach bieżących, takich, które występowały w okresie pobierania danych.

Strategia Lizbońska – dokument planistyczny przyjęty przez Radę Europejską w 2000 roku w Lizbonie, będący planem rozwoju Unii Europejskiej do roku 2010.

Stopa bezrobocia długookresowego – udział osób pozostających bez pracy w długim okresie czasu (powyżej 12 miesięcy) w liczbie osób bezrobotnych (osoby bezrobotne przez mniej niż rok oraz osoby długotrwale bezrobotne).

TEN-T – paneuropejskie korytarze transportowe łączące Europę północną z południową oraz wschodnią z zachodnią.

Zrzeszenie Regionów Europy (Assembly of European Regions) – jest organizacją skupiającą samorządy regionalne z obszaru całej Europy. Zrzesza 255 regionów z 30 państw i 13 or-

ganizacji międzyregionalnych. Jej główne cele to zwiększenie politycznej roli regionów, promocja demokracji lokalnej z poszanowaniem istniejącej różnorodności, wkład w rozwój międzyregionalnej współpracy ponadgranicznej, zachęcanie do integrowania się europejskich polityków regionalnych oraz pracowników służby cywilnej poprzez szkolenia, rozwój inicjatyw lokalnych na rzecz różnorodności kulturowej.

Literatura

1. Benko G., 1993, *Geografia technopolii*, Warszawa.
2. Dziemianowicz W., 1997, *Kapitał zagraniczny a rozwój regionalny i lokalny w Polsce*, EUROREG, t. 21(54), Warszawa.
3. Dziuba R., 2005, *Rola polityki regionalnej w budowie konkretyzacji regionów*, (w:) D. Kopcińska (red.), *Państwo i rynek w gospodarce*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
4. Florida, R., 2002, *The Economic Geography of Talent*, (w:) *Annals of the Association of American Geographers*.
5. Furtak J., *Nowe uwarunkowania polityki rozwoju regionalnego*, Referat z XI Konferencji Naukowej Młodych Ekonomistów, Sopot, 13-14 czerwca 2005.
6. Gaczek W. M., Zbigniew R., 2000, *Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów. Konkurencyjność regionów a regionalizm ekonomiczny*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław.
7. Gawlikowska-Hueckel K., Umiński S., 2000, *Ocena konkurencyjności województw*, IBn-GR, Gdańsk.
8. Gorzelak G., Jałowiecki B., 2000, *Konkurencyjność regionów*, Studia Regionalne i Lokalne Nr 1/ 2000, Wyd. Scholar, Warszawa.
9. Jacobs J., 1969, *The Economy of Cities*, Random House, New York.
10. Kisiel R., Koszyk-Białobrzaska R., 2008, *Władze samorządowe jako podmiot budujący konkurencyjność regionu* (w:) Z. Strzelecki (red.), *Samorząd terytorialny w Polsce – szanse rozwoju regionalnego i lokalnego w warunkach Unii Europejskiej*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.
11. Klamut M., 2008, *Konkurencyjność gospodarki regionalnej i lokalnej*, (w:) Z. Strzelecki (red.), *Gospodarka regionalna i lokalna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
12. Klasik A., 2001, *Konkurencyjność województwa śląskiego na tle innych regionów. Ujęcie syntetyczne*, (w:) A. Klasik (red.), *Województwo śląskie. Integracja, konkurencyjność, nowe inicjatywy*. II Śląskie Forum Rozwoju Lokalnego i Regionalnego. AE i Górnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości im. K. Goduli, Katowice.
13. Komisja Europejska, 2004, *A Study on the Factors of Regional Competitiveness*; Luxembourg.
14. Komisja Europejska, 2008, *Key figures on Europe. 2007/2008 edition*, Luxembourg.
15. Komisja Europejska, 2005, *European regional and urban statistics – reference guide*, Luxembourg.
16. Komisja Europejska, 2008, *Eurostat regional yearbook 2008*, Luxembourg.
17. Komisja Europejska, 2007, *Rozwijające się regiony, rozwijająca się Europa. Czwarty raport na temat spójności gospodarczej i społecznej*. Luxembourg.
18. Komisja Europejska, 1999, *Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions of the European Union*, Luxembourg.
19. Kozak M., Pyszkowski A., 2000, *Uwarunkowania rozwoju regionalnego Polski i podstawowe dylematy polskiej polityki regionalnej*, (w:) M. Klamut i L. Cybulski (red.), *Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław.

20. Kozak M., Pyszkowski A., Szewczyk R. (red.), 2001, *Słownik Rozwoju Regionalnego*, PARR, Warszawa.
21. Małuszyńska E., Gruchman B. (red.), 2007, *Kompendium Wiedzy o Unii Europejskiej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa.
22. Markowska-Przybyła U., 2001, *Konkurencyjność regionów – nowe spojrzenie na rozwój regionalny w Polsce*, (w:) *Gospodarka przestrzenna IV*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław.
23. Markowski T., *Funkcja NSRR na lata 2007-2013 - wybrane zagadnienia rozwoju przestrzennego w projekcie NSRR*, Ekspertyza wykonana na zlecenie Departamentu Polityki Regionalnej w MGiP, <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/Analizy+i+Ekspertyzy/>, dostęp w dniu 10.11.2008.
24. Markowski T., *Konkurencyjność i innowacyjność polskich regionów wobec akcesji do UE*, <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/Analizy+i+Ekspertyzy/>, dostęp w dniu 14.06.2006.
25. Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: Obszary metropolitalne: konsekwencje społeczno-gospodarcze dla przyszłości Europy (2004/C 302/20), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej Seria C Nr 302/101 z 7 grudnia 2004.
26. Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: Obszary metropolitalne: konsekwencje społeczno-gospodarcze dla przyszłości Europy (2004/C 302/20), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej Seria C Nr 68 z 20 lipca 2007.
27. Parteka T., 2005, *Regiony i system terytorialny* [w:], Z. Brodecki (red.), *Regiony*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa.
28. Pietrzyk I., 2000, *Konkurencyjność regionów w ujęciu Komisji Europejskiej*, (w:) M. Klamut i L. Cybulski L. (red.), *Polityka regionalna i jej rola w podnoszeniu konkurencyjności regionów*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław.
29. Polskie Forum Strategii Lizbońskiej, 2003, *Kształcenie ustawiczne w Polsce*, *Niebieska Księga numer 8*, Warszawa.
30. Poniatowicz M., 1999, *Innowacyjność jako instrument wzrostu konkurencyjności regionów polskich*, (w:) A.H. Jasiński, M. Kruke (red.), *Innowacje i zmiany strukturalne w procesie transformacji polskiej gospodarki*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok.
31. Porter M. E., 2001, *Porter o konkurencji*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
32. Rozporządzenie (WE) nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 maja 2003 roku w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS)
33. Schmidt-Seiwert V., Schoen P., Porsche L. (red.), 2006, *Atlas ESPON, Struktura Terytorium Europy*, Bonn, Niemcy, <http://www.espon.pl/strona/raporty>, dostęp w dniu 5.11.2008
34. Sztanderska U., 2004, *Rynek pracy dla konkurencyjnej gospodarki UE*, Biała Księga 2004, Polskie Forum Strategii Lizbońskiej, Gdańsk.
35. Strzelecki Z., 2008, *Polityka regionalna*, (w:) Z. Strzelecki (red.), *Gospodarka regionalna i lokalna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
36. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. 1998 Nr 91 poz. 576) oraz ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2006 r. Nr 227, poz. 1658 oraz z 2007 r. Nr 140, poz. 984).
37. Woś B., 2005, *Rozwój regionów i polityka regionalna w Unii Europejskiej oraz w Polsce*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław.
38. Wysocka E., 2006, *Istota i czynniki konkurencyjności w regionie*, (w:) A. Potoczek (red.), *Wójt i jego gmina*, Nr 24 (5/2006), Warszawa.

39. Zeman-Miszewska E., Krakowiak M., 2002, *Konkurencja i konkurencyjność regionów*, (w:) L. Żabiński, K. Śliwińska (red.), *Marketing: koncepcje, badania, zarządzanie*, PWE, Warszawa.

Spis tabel

Tabela 1. Jednostki NUTS-2 w poszczególnych krajach.....	10
Tabela 2. Zmiana procentowa liczby ludności w latach 2000-2006.....	16
Tabela 3. Saldo migracji zagranicznych w latach 1999-2006.....	21
Tabela 4. Saldo migracji międzywojewódzkich w latach 1999-2006.....	22
Tabela 5. Wskaźnik obciążenia demograficznego w 2004 roku.....	23
Tabela 6. Odsetek osób z wykształceniem wyższym w grupie wiekowej 25-64 w roku 2006, w wybranych regionach europejskich.....	28
Tabela 7. Uczestnictwo osób dorosłych (25-64 lata) w kształceniu ustawicznym w relacji ...	32
Tabela 8. Poziom zatrudnienia w regionach UE w 2007 roku.....	35
Tabela 9. Stopa bezrobocia w regionach UE w 2007 r.	39
Tabela 10. Stopa bezrobocia długookresowego w 2007 r.....	42
Tabela 11. Regionalne zróżnicowanie łącznych nakładów na działalność badawczo-rozwojową w (%) PKB regionów w 2005 roku (brak danych dla 42 regionów)...	46
Tabela 12. Wnioski patentowe zgłaszane rocznie do EPO w 2003 roku, według regionów UE.....	49
Tabela 13. Zatrudnienie w sektorze badawczo – rozwojowym jako % ogółu zatrudnionych w 2005 roku (brak danych dla 55 regionów)	52
Tabela 14. Udział zatrudnionych w rolnictwie w ogólnej liczbie zatrudnionych w 2007 roku.....	56
Tabela 15. Udział zatrudnionych w przemyśle w ogólnej liczbie zatrudnionych w 2007 roku.....	58
Tabela 16. Udział zatrudnionych w usługach w ogólnej liczbie zatrudnionych w 2007 roku.	61
Tabela 17. Wartość inwestycji na zatrudnionego w przemyśle w euro w 2005 roku.....	65
Tabela 18. Dochody pierwotne gospodarstw domowych w regionach UE w 2005 roku	68
Tabela 19. Dochody dyspozycyjne w regionach UE w 2005 r.	70
Tabela 20. Potencjalna dostępność multimodalna różnymi środkami transportu w 2001 roku w regionach NUTS-3 (wartość dla przestrzeni ESPON = 100).....	83
Tabela 21. Stosunek PKB regionu najbogatszego do najbiedniejszego.....	91
Tabela 22. Dynamika PKB (w PPS) na mieszkańca w okresie 1995-2006 oraz PKB/mieszkańca w PPS i EUR w 2006 roku jako średnia UE.....	93
Tabela 23. Dynamika PKB (w PPS) na mieszkańca w okresie 1995-2006	98
Tabela 24. Regionalna wartość dodana brutto na jednego zatrudnionego w gospodarce w euro, w 2005 roku.....	100
Tabela 25. Regionalna wartość dodana brutto rolnictwa, rybołówstwa i leśnictwa na jednego zatrudnionego w tym sektorze gospodarki w euro, w 2005 roku.....	103
Tabela 26. Regionalna wartość dodana brutto przemysłu na jednego zatrudnionego w tym sektorze gospodarki w euro, w 2005 roku	106
Tabela 27. Regionalna wartość dodana brutto usług na jednego zatrudnionego w tym sektorze gospodarki w euro, w 2005 roku	108
Tabela 28. Produktywność w sektorach J i K, według klasyfikacji NACE, w regionach NUTS-2 w 2005 roku.....	110
Tabela 29. Podsumowanie wartości poszczególnych wskaźników dla województwa mazowieckiego.....	112

Spis map

Mapa 1. Przyrost naturalny w regionach w 2004 roku	19
Mapa 2. Wskaźnik dzietności w krajach europejskich w 2006 roku	20
Mapa 3. Wskaźnik obciążenia demograficznego w regionach UE w 2004 roku.....	24
Mapa 4. Odsetek osób z wykształceniem wyższym w grupie wiekowej 25-64 lata w UE w 2006 roku	29
Mapa 5. Uczestnictwo osób dorosłych (25-64 lata) w kształceniu ustawicznym w relacji do ludności regionu w tej grupie wiekowej w 2006 roku	33
Mapa 6. Zatrudnienie w regionach UE w 2007 roku	36
Mapa 7. Stopa bezrobocia w regionach UE w 2007 roku	38
Mapa 8. Zmiana stopy bezrobocia w regionach UE w latach 2004-2007.....	40
Mapa 9. Stopa bezrobocia długookresowego w 2007 roku	41
Mapa 10. Wydatki na działalność badawczo-rozwojową w % PKB w 2005 roku.....	47
Mapa 11. Liczba wniosków patentowych zgłoszonych do EPO w 2003 roku w przeliczeniu na 1 mln mieszkańców regionu	50
Mapa 12. Personel sektora badawczo-rozwojowego jako % ogółu zatrudnionych w 2005 roku.....	53
Mapa 13. Udział osób zatrudnionych w rolnictwie w ogólnej liczbie zatrudnionych w 2007 roku.....	57
Mapa 14. Udział osób zatrudnionych w przemyśle w ogólnej liczbie zatrudnionych w 2007 roku.....	59
Mapa 15. Udział osób zatrudnionych w usługach w ogólnej liczbie zatrudnionych w 2007 roku.....	62
Mapa 16. Godzinny koszt pracy, w sektorze przemysłowym i usługowym, w podregionach NUTS-1 w 2004 roku	63
Mapa 17. Wartość inwestycji na jednego zatrudnionego w przemyśle w euro w 2005 roku ..	66
Mapa 18. Dochód pierwotny gospodarstw domowych w regionach UE w 2005 roku.....	69
Mapa 19. Dochód dyspozycyjny gospodarstw domowych w regionach UE w 2005 roku.....	71
Mapa 20. Dochód dyspozycyjny jako % dochodu pierwotnego w regionach UE 2005 roku..	72
Mapa 21. Łóżka szpitalne w regionach UE w 2006 roku	74
Mapa 22. Liczba lekarzy w regionach UE w 2006 roku	75
Mapa 23. Liczba stomatologów w regionach UE w 2006 roku	77
Mapa 24. Paneuropejskie korytarze transportowe TEN-T.....	79
Mapa 25. Potencjalna dostępność multimodalna podregionów	80
Mapa. 26 Rozwój sieci kolei dużych prędkości w Polsce.....	85
Mapa 27. Zagraniczne, codzienne połączenia lotnicze	87
Mapa 28. Regiony, w których porty lotnicze obsługują powyżej 1 mln pasażerów rocznie (dane za rok 2006).....	88
Mapa 29. Regionalne zróżnicowanie PKB per capita w PPS względem średniej UE.....	90
Mapa 30. Regionalne zróżnicowanie PKB per capita w EUR jako % średniej EU w 2005 roku.....	94
Mapa 31. Produkt krajowy brutto na mieszkańca w % względem średniej krajowej w 2006 roku.....	97
Mapa 32. Regionalna wartość dodana brutto na jednego zatrudnionego w euro w 2005 roku.....	101
Mapa 33. Regionalna wartość dodana brutto rolnictwa, rybołówstwa i leśnictwa na jednego zatrudnionego w tym sektorze gospodarki w euro w 2005 roku.....	104
Mapa 34. Regionalna wartość dodana brutto przemysłu na jednego zatrudnionego w tym sektorze gospodarki w euro, w 2005 roku	107

Mapa 35. Regionalna wartość dodana brutto usług na jednego zatrudnionego w tym sektorze gospodarki w euro, w 2005 roku	109
Mapa 36. Produktywność w sektorach J i K, według klasyfikacji NACE, w regionach NUTS-2 w 2005 roku	111

Spis wykresów

Wykres 1. Wskaźnik dzietności w krajach UE w latach 1960-2004.....	17
Wykres 2. Przyrost naturalny na terenie województwa mazowieckiego i Polski w tysiącach osób.....	18
Wykres 3. Prognoza wzrostu ruchu lotniczego w Europie do 2027 roku.....	86
Wykres 4. Regiony z największymi wewnątrzregionalnymi różnicami w poziomie PKB per capita.....	95